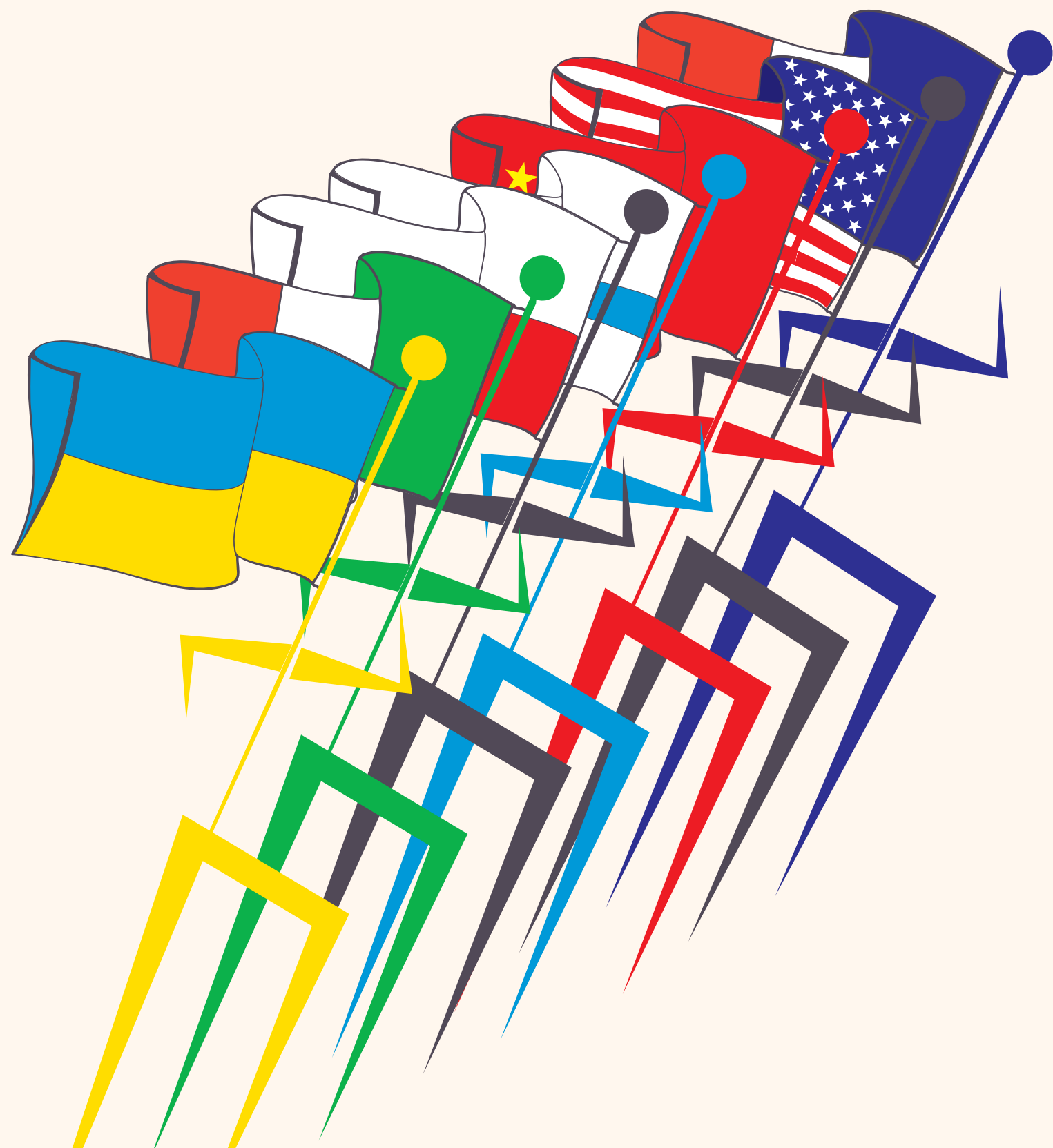

МОНИТОР

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

№1 2006

ТЕХНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ®

Громадська організація

РАДА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

**Наша місія – згуртування українського суспільства навколо
ІДЕЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК НАЦІОНАЛЬНОЇ.**

- ◆ **МИ ВИВЧАЄМО** передовий міжнародний досвід розробки та втілення стратегій конкурентоспроможності.
- ◆ **МИ РОЗРОБЛЯЄМО** методологію та інструментарій економічного прориву.
- ◆ **МИ СКЛИКАЄМО** форум громадськості, науки, політикуму й бізнесу для обговорення шляхів стратегічного розвитку України.

**15-16 березня 2007 р. Рада конкурентоспроможності
України проводить МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ
«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ
В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ЗНАНЬ».**

До участі запрошені: українські високопосадовці, науковці й бізнесмени, представники державної, наукової, підприємницької еліти розвинутих європейських країн.

У рамках Форуму плануються: круглий стіл із представниками найбільшого українського бізнесу, виступи представників західних урядів, круглі столи, присвячені розвитку науки, освіти, інновацій, інвестиційні виставки та презентації тощо.

Контакти Ради
конкурентоспроможності
України для обговорення
питань співпраці:
Тел.: (8-044) 585-02-65
Факс: (8-044) 585-02-68
Email: info@compete.org.ua
www.compete.org.ua

MIM-KYIV

Видання «Монітору
конкурентоспроможності»
здійснюється за підтримки
Міжнародного інституту
менеджменту (MIM-Київ)

Висловлюю щирі подяку членам Ради конкурентоспроможності України, які особливо активно підтримували її діяльність, зокрема видання «Монітору конкурентоспроможності», – Володимирі Мостовому (тижневик «Дзеркало тижня»), Віталію Гайдуку (консорціум «Індустріальна група»), Віктору Капустіну (ВАТ «Державний експортно-імпортний банк України»), Наталії Ярьсько (Western NIS Enterprise Fund), Сергію Міщенко (ТОВ «Ілта»), Євгену Уткіну («Концерн Sitronics»), Мирону Василюку (The PBN Company).

Юрій Полунєєв,
голова Ради конкурентоспроможності України

Шановні читачі!

Сьогодні українське суспільство стоїть перед вибором – чи здійснити прорив, озброївшись новими моделями й технологіями розвитку, чи залишитися на узбіччі Європи, консервуючи негативні тенденції. Ми втомилися від невизначеності стратегічного напрямку, дріб'язкових політичних баталій, популізму й тупцяння на місці. Потрібні нові ідеї та будівництво майбутнього. Глобальний та динамічний світ стає на нові інформаційні й технологічні рейки, відходячи від експлуатації вичерпних природних ресурсів і дешевої робочої сили. Країни завойовують лідерські позиції за допомогою інновацій та економіки знань, наріжним каменем якої є людський капітал.

Прорив на якісно новий рівень економічного, політичного та соціального розвитку мусить бути не авантюрою, а результатом згуртування нації навколо чіткої стратегії розвитку. Саме тому Україні потрібна творча, прагматична й об'єднавча ідея, що консолідувала би соціум.

Рада конкурентоспроможності України сформулювала таку національну ідею – «конкурентоспроможна в майбутньому країна, що будує економіку знання». Тепер ми надаємо політикуму, академічній спільноті й широкому загальному громадянського суспільства інструмент, який допоможе здійснити перші кроки у реалізації цієї ідеї.

Пропоноване до Вашої уваги нове щоквартальне аналітичне видання «Монітор конкурентоспроможності» є унікальним продуктом на вітчизняному медіа-ринку та загалом у суспільному просторі. Воно базується на визнаній у світі методології щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн, розробленій Інститутом розвитку менеджменту в Лозані (IMD). У «Моніторі конкурентоспроможності» соціально-економічна та суспільно-політична ситуація в Україні аналізується саме за показниками конкурентоспроможності. За ними ж наша країна порівнюється із 13 країнами-орієнтирами, що досягли певних успіхів у підвищенні конкурентоспроможності й можуть стати джерелом перспективного досвіду.

Серйозний науковий аналіз, широке використання статистики, підкріплене авторитетними експертними оцінками, дають змогу визначити критичні відставання України від країн-орієнтирів за вищезгаданими показниками. Також на шпальтах видання вміщені рекомендації щодо подолання зазначених «вузьких місць», що має бути невід'ємною частиною економічної політики.

Перше число видання є синкретичним – воно охоплює найбільш значущі показники конкурентоспроможності та визначає рівень України за ними без поділу на тематичні групи. Кожен наступний номер присвячуватиметься одній із чотирьох матриць **Технології економічного прориву**, базованої саме на ліквідації критичних відставань та розбудові чинників конкурентоспроможності країни. Таким чином, щороку чотири номери нашого видання надаватимуть детальний аналіз щодо динаміки конкурентоспроможності України у глобалізованому світі.

Ми сподіваємося, що «Монітор конкурентоспроможності» стане дієвим інструментом компаративного оцінювання рівня конкурентоспроможності України, аналізу тенденцій, ризиків і перспектив зміни цього рівня, ініціювання широкої суспільної дискусії та, зрештою, популяризації й реалізації ідеї конкурентоспроможності України як національної.

Юрій Полунєєв,
Голова Ради конкурентоспроможності України

Зміст

Технологія економічного прориву
стор. 2

Основні макроекономічні індикатори
стор. 8

Зовнішня торгівля
стор. 18

Конкурентоспроможність робочої сили
стор. 26

Податкова конкурентоспроможність
стор. 34

Регуляторне і законодавче середовище
стор. 40

Технологічна інфраструктура
стор. 48

Наукова інфраструктура
стор. 58

Технологія економічного прориву®

Без економічного прориву органічне зростання лише законсервує статус України як третьорозрядної країни та дедалі очевидніше відставання за більшістю показників конкурентоспроможності – тепер уже не тільки від розвинутих країн, але й від найближчих сусідів.

Рейтинг конкурентоспроможності України, за даними Всесвітнього економічного форуму, погіршився за останній рік на 10 позицій. Нас випереджає весь розвинутий світ і країни, що активно розвиваються. Позаду залишилися тільки малі та енергозалежні країни СНД і найбідніші країни світу.

Поняття конкурентоспроможності країни (КК) має свою специфіку, оскільки країни не можуть зникнути під впливом конкуренції, як зникають неконкурентоспроможні фірми.

Конкурентоспроможність країни – це її здатність забезпечити стале економічне зростання.

Національна конкурентоспроможність:

1

Стабільно позитивна макроекономічна динаміка, що забезпечує зростання реальних доходів;

Успіхи національних компаній на зовнішніх ринках.

3

Відповідальна конкурентоспроможність, тобто стабільність конкурентних переваг:

- інноваційності,
- сумісності економічного зростання із соціальною й екологічною стабільністю.

2

Підвищення конкурентоспроможності:

1

Створення країною такого інституційно-регуляторного середовища, яке:

- мобілізує інвестиції;
- стимулює бізнес;
- зумовлює зростання продуктивності праці (ефективності використання країною дефіцитних природних, людських, фінансових, технологічних ресурсів для виробництва якісних товарів і послуг, що витримують глобальну конкуренцію).

2

Моделювання державою інвестицій у чинники сталого економічного зростання:

- приватних (джерела – корпоративний прибуток, заощадження населення), що йдуть на модернізацію активів, перепідготовку персоналу, інновації;
- державних (джерела – профіцит бюджету, позабюджетні фонди, зовнішні позики), що йдуть на освіту, перепідготовку кадрів, НДДКР та інфраструктуру.

Визначальний вплив на здатність національного бізнесу конкурувати справляють чинні в країні інституційно-регуляторні рамки – результат принципових рішень державної влади.

Україна неконкурентоспроможна. Еволюція (органічне зростання), тобто домінування актуальних нині тенденцій, чинників і конкурентних переваг, не дасть у середньостроковій перспективі (10-15 років) нової якості економіки, а отже, і країни в цілому.

Україні потрібен економічний прорив.

За умови імовірного зростання ВВП у 4-5% на рік до 2010 р. головний показник КК, рівень ВВП на душу населення, може вирости до 3500-4000 доларів. Для порівняння: у середньому для Єврозони цей показник становив у 2005 році 32700 дол.

Чи можна забезпечити в Україні темпи сталого економічного зростання на рівні 7-10% на рік?

Теоретично так. Для цього пропонується технологія економічного прориву (ТЕП) – зі стадії факторно-ресурсної до стадії інноваційної конкурентоспроможності, на основі якої розбудовується нова якість економіки – економіка знань.

В основі ТЕП:

1. чотириматрична система впливу державної політики на КК. В її основі – міжнародно вимірювані статистичні показники або експертні оцінки (рейтингова методологія IMD-Lausanne із використанням деяких показників Всесвітнього банку, ООН, ЮНІДО, ОЕСР, Dow Jones, AccountAbility);

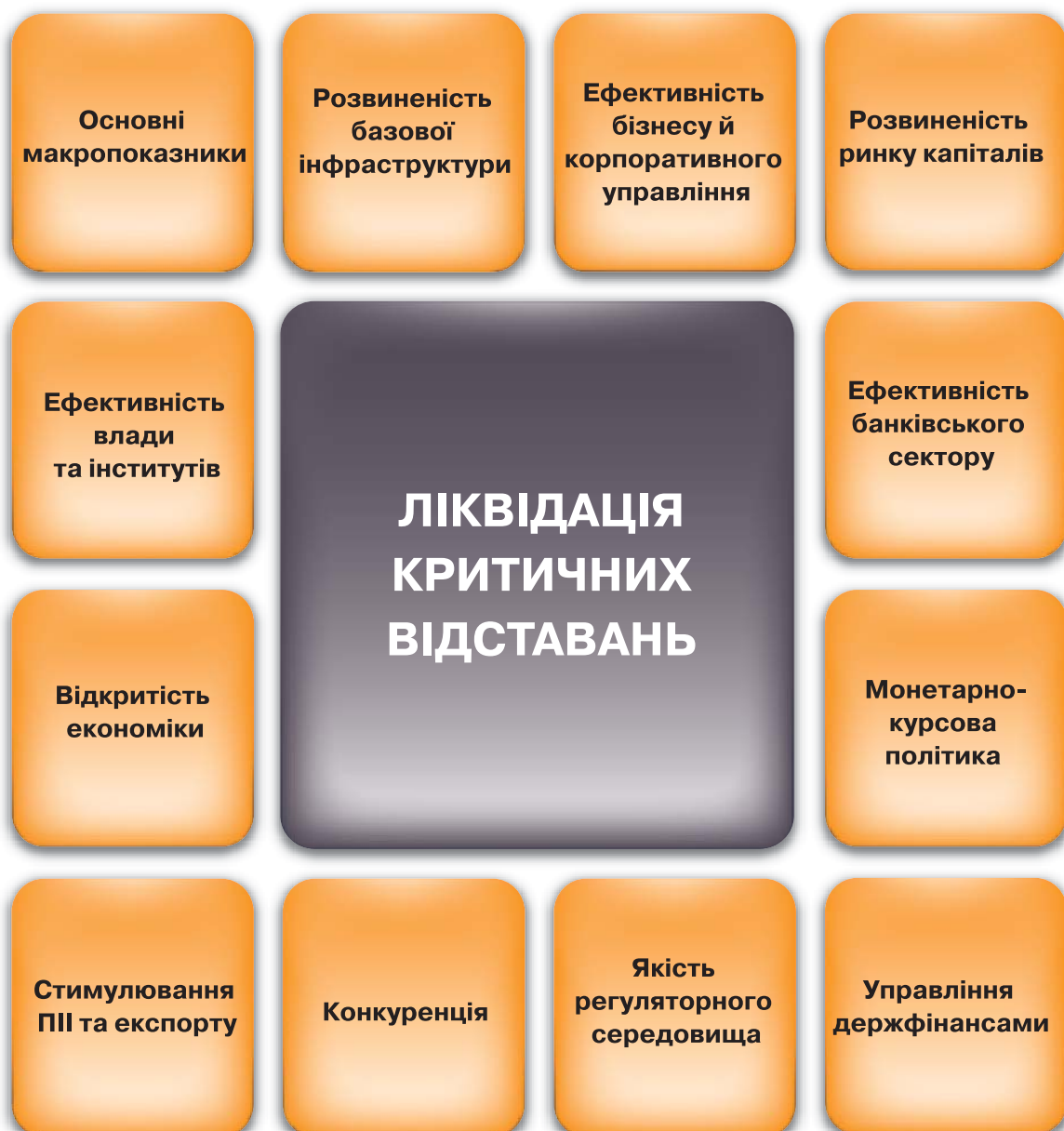
2. система порівнянь за окремими найбільш важливими показниками із групою країн-орієнтирів, що можуть стати «маяками» для наслідування й змагання.

Завдання ТЕП виконуються зокрема й у рамках проекту «Монітор конкурентоспроможності», де здійснюється порівняння з обраними країнами-орієнтирами й визначаються показники, які необхідно «прив'язати» до обов'язкових або бажаних заходів уряду, – «показники дії» (ПД), тобто такі показники, на зміну яких можна вплинути за допомогою впровадження тих чи інших цілеспрямованих політичних кроків за чітко розробленим алгоритмом.

Матриці ТЕП

1. Ліквідація критичних відставань

Комплекс заходів, які впливають на макроекономічне середовище, якість інститутів влади, ефективність державного регулювання основних ринків (капіталу, праці, землі, інтелекту) та інститутів, що їх підтримують, а також на ступінь відкритості економіки й ефективність конкуренції.

2. Створення основ економіки знань

Основний напрям ТЕП. Саме на інвестиціях, що формують основи економіки знань і сприяють накопиченню інтелектуального капіталу (ІК), мають бути зосереджені основні зусилля й ресурси суспільства.

Зарубіжний досвід

10 уроків Фінляндії у побудові економіки знань

- 1) формування здатності інститутів влади адекватно реагувати на виклики й зовнішні шоки;
- 2) стратегічне бачення політичною елітою майбутнього країни;
- 3) створення ефективних механізмів досягнення політичного консенсусу щодо пріоритетів конкурентоспроможності країни;
- 4) система освіти, особливо вищої, що гнучко реагує на зміни й виклики;
- 5) структурна диверсифікованість експорту на користь наукомісткої продукції;
- 6) проведення глибоких структурних і соціальних реформ (в Україні назріла необхідність реформування державних монополій, муніципального господарства, енергетичного сектору, фондового ринку, небанківських фінансових інститутів, пенсійної системи);
- 7) істотне збільшення бюджетних асигнувань на науку й розробки (НДДКР);
- 8) формування горизонтальних зв'язків і «перетікання» технологій між галузями;
- 9) створення ефективної системи конвертування ідей у товари (комерціалізації інновацій) з особливим акцентом на стимулюванні патентної діяльності;
- 10) створення галузі венчурного фінансування.

3. Забезпечення сталого розвитку й відповідальної конкурентоспроможності

Соціально та екологічно відповідальний бізнес – це:

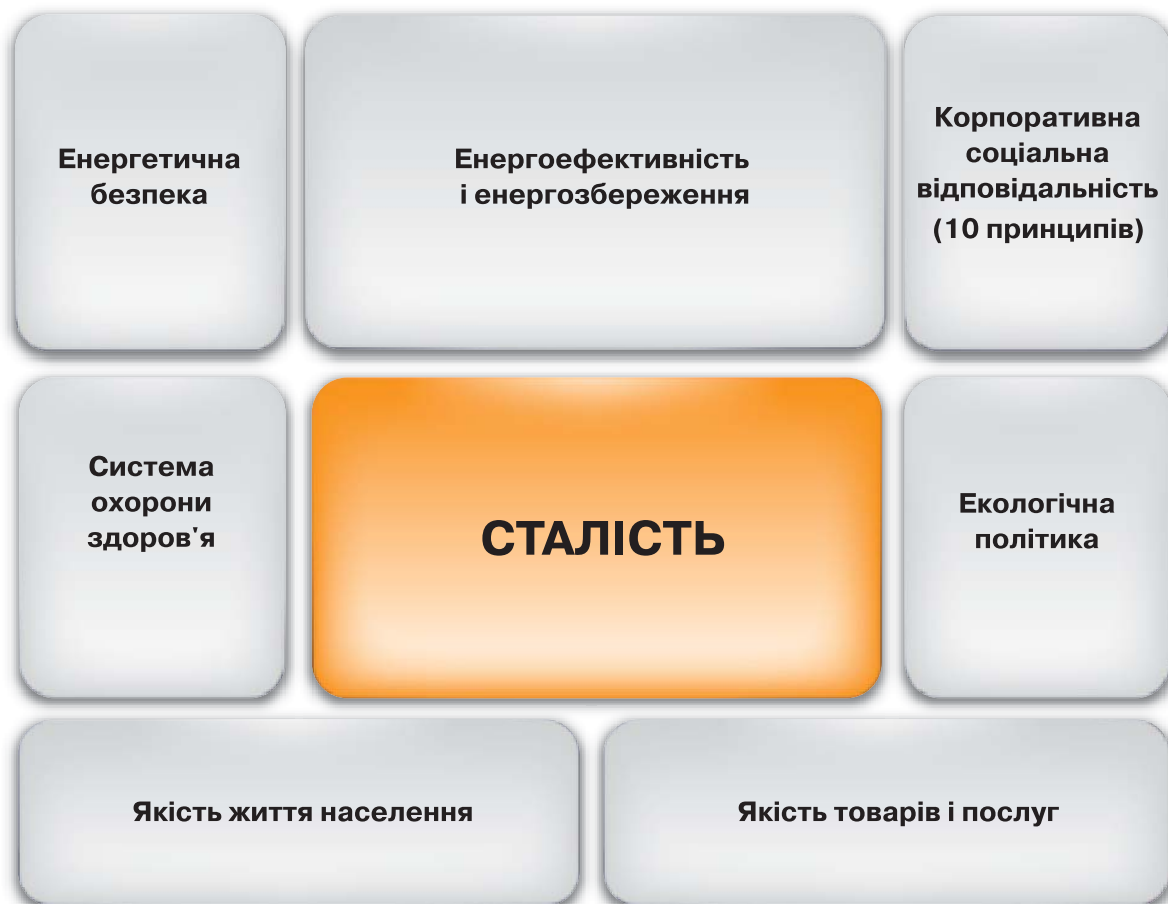
- 1.** Більш прибутковий бізнес;
- 2.** Бізнес, що підсилює конкурентоспроможність країни.

У рамках викликів сталого розвитку бізнес оцінюється

- НЕ ТІЛЬКИ за продажами й прибутком,
- АЛЕ Й за позитивним впливом на стан суспільства, соціальне та екологічне середовище.

Відповідальна конкурентоспроможність передбачає суспільну відповідальність бізнесу в таких сферах:

- права людини;
- стандарти найманої праці;
- захист довкілля;
- боротьба з корупцією.

4. Соціальна згуртованість і соціальний капітал

Соціальна згуртованість складається із двох найважливіших параметрів сучасного демократичного суспільства:

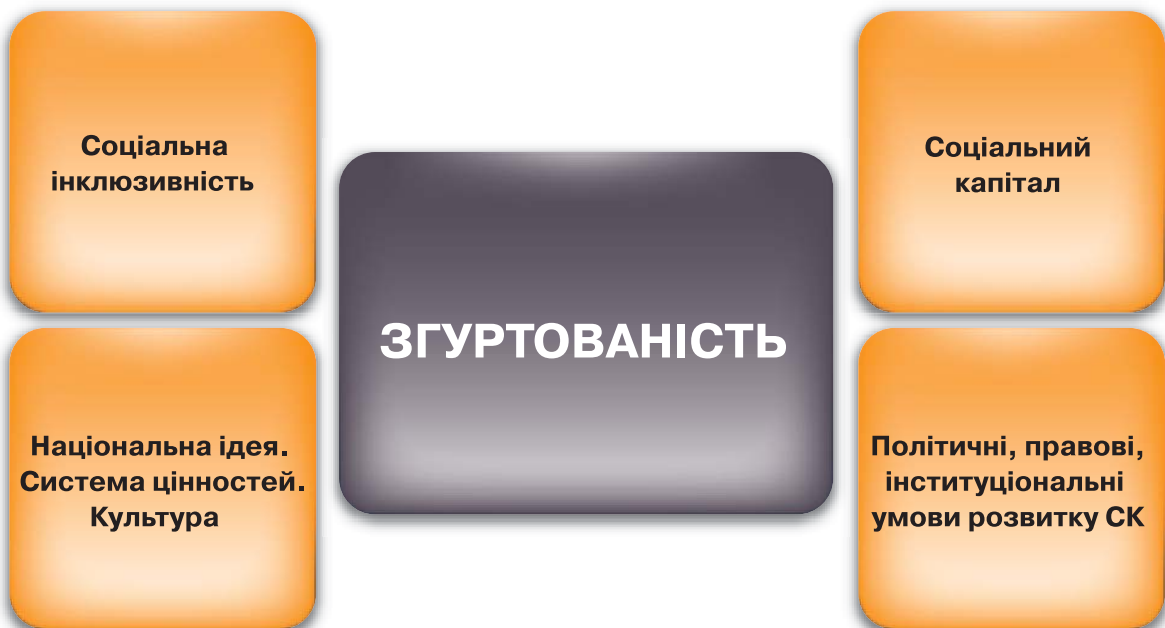
1. рівня соціальної «інклюзивності»;
2. розвиненості соціального капіталу.

Соціально «інклюзивне» суспільство вживає цілеспрямованих заходів для зменшення різного роду соціальних і культурних дискримінацій, звуження небезпечних розривів у майновій диференціації, залучення до соціальної тканини всіх без винятку категорій людей.

Соціальний капітал (за визначенням ОЕСР) – це комплекс суспільних мереж, підтримуваних на основі неформальних цінностей, норм і понять, які поділяються членами соціальних груп і співтовариств, що створює між ними критичну масу довіри й соціальної підтримки, ефект співпраці та взаємодії.

Історія свідчить, що економічні прориви, тобто здатність країни відповісти на виклики й вийти із боротьби із наявною ситуацією сильнішою, можлива переважно за умови високого ступеня соціальної згуртованості населення. Найважливішу роль у формуванні соціального капіталу відіграє наявність національної ідеї, яку слід шукати в майбутньому.

Ідея конкурентоспроможності країни може бути для України національною, оскільки **вона аполітична, прагматична, змагальна, методологічно розроблена, міжнародно порівнювана й надається до суспільної перевірки.**

Потенціал і певні ресурси для економічного (конкурентного) прориву в Україні є.

Однак сам прорив залежить від:

1. утвердження справді об'єднавчої та прагматичної національної ідеї – «Конкурентоспроможна в майбутньому країна, що будує економіку знань»;
2. досягнення високого ступеня соціальної згуртованості;

3. підвищення якості влади та її відокремлення від великого бізнесу;

4. інтеграції національної культури в систему заходів економічної політики;

5. конструктивної взаємодії у проєкті «Конкурентоспроможна Країна» основних зацікавлених сторін:

- роботодавців (бізнесу);
- працівників (профспілок);
- влади;
- науково-освітньої сфери;
- громадянського суспільства.

Валовий внутрішній продукт: зростання і прогнози

рис. 1 ВВП (ПКС) на одну особу населення (2005 р.), \$ тис.

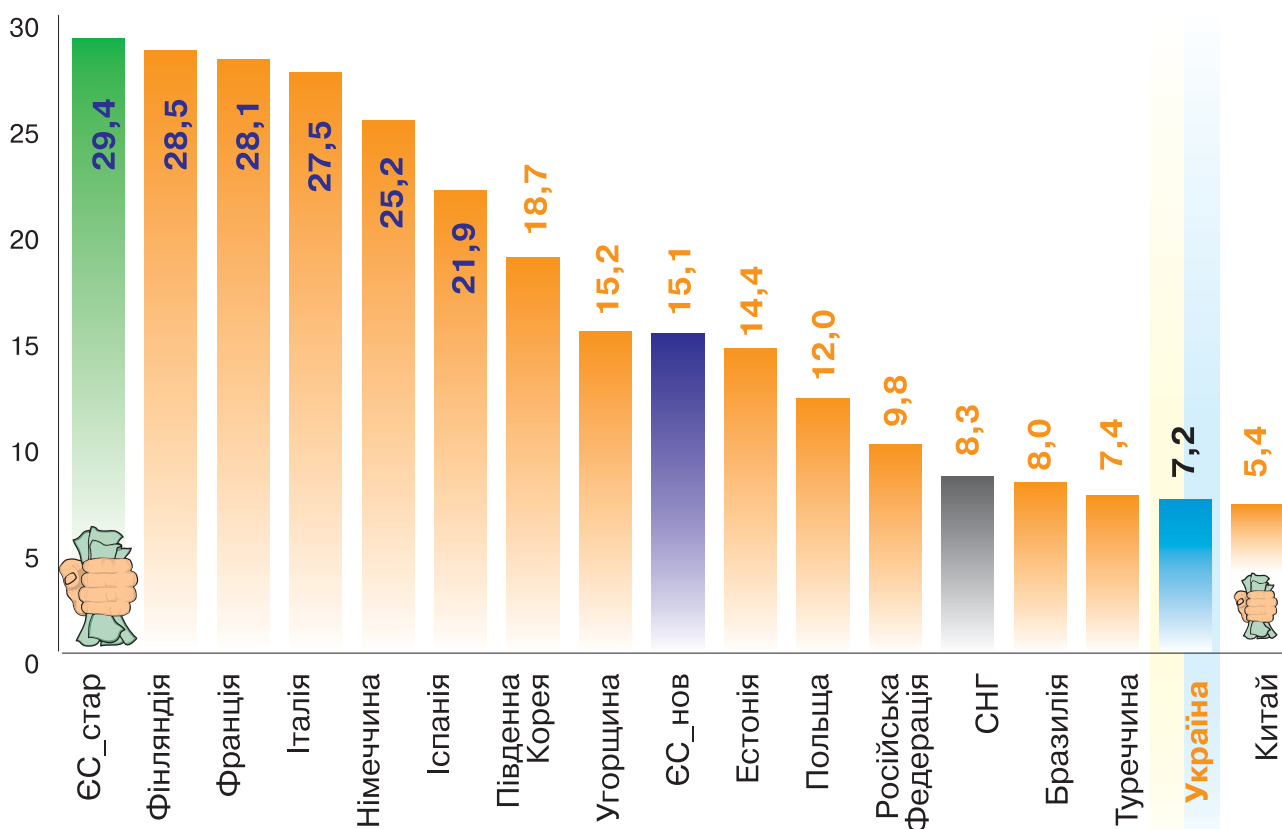
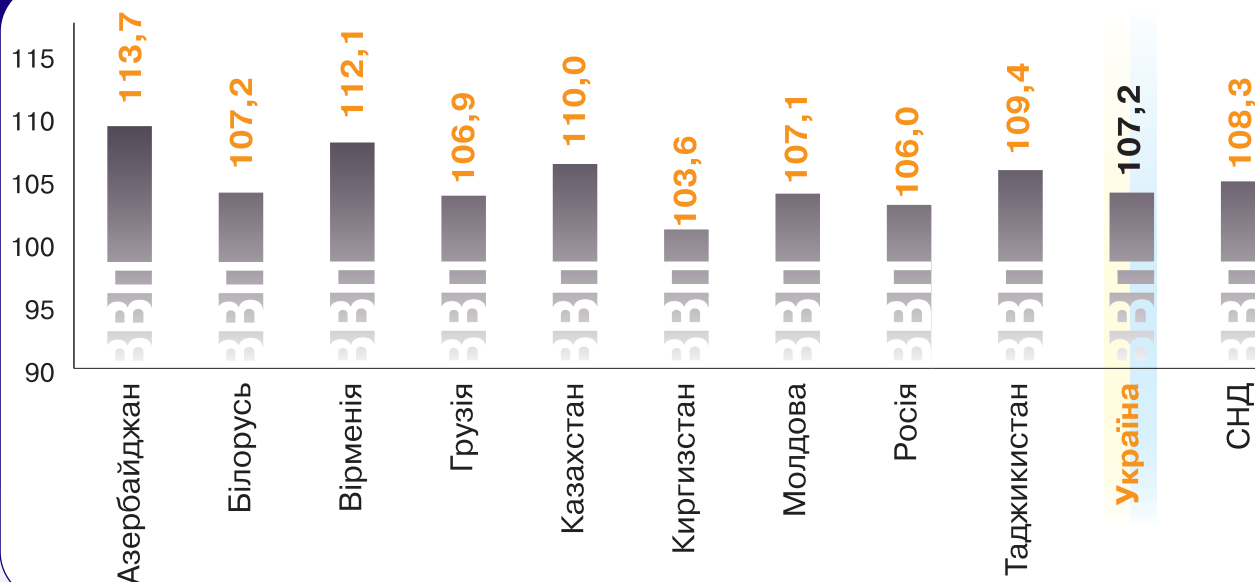

рис. 2 Середньорічне зростання реального ВВП за 2001-2005 рр., %

Причини відставання України за ВВП:

1

Глибока та тривала **КРИЗА** зумовила падіння рівня ВВП (ПКС) на одну особу населення до позначки \$3,7 тис. 1998 р., а відновлювальне зростання впродовж 6 років дало змогу майже подвоїти цей рівень, що, однак, не дозволило країні досягти навіть середнього показника по СНД.

2

Основними об'єктивними причинами надзвичайно глибокого занурення України у трансформаційну кризу були: **НЕПОСЛІДОВНІСТЬ** економічних і структурних реформ, **ПОДорожчання** енергоресурсів, **ЗГОРТАННЯ** оборонного виробництва, **РОЗРИВ** зв'язків із колишніми партнерами в межах СРСР тощо.

3

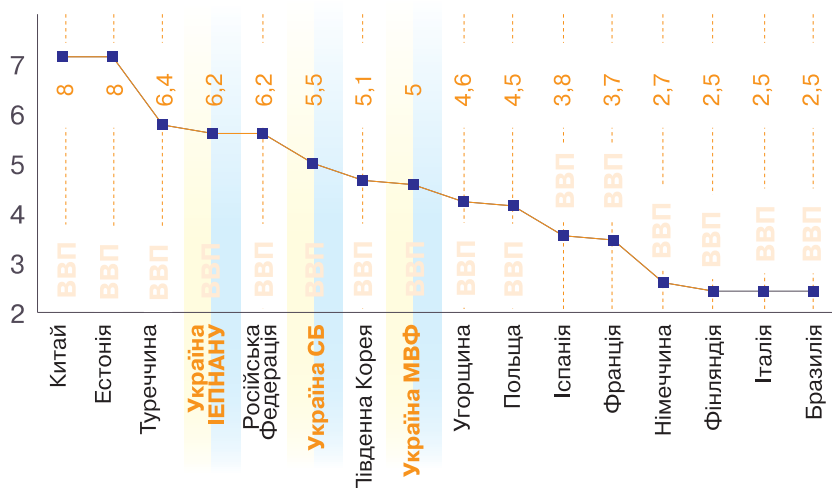
На відміну від більш успішних трансформаційних країн, в Україні так і **НЕ БУЛО РОЗРОБЛЕНО** дієвих політичних **ЗАХОДІВ** як стратегічного, так і тактичного плану, що мали б забезпечити швидкий розвиток інституційного та ринкового середовища; економічні рішення, що приймалися, давали зворотний ефект, посилюючи фінансову дестабілізацію, податковий тиск, деформацію розподілу доходів між інституційними секторами економіки та знищення заощаджень цих секторів (тобто сприяли звуженню ресурсної бази розвитку).

4

Відновлення економічного зростання здійснювалося в рамках резервних потужностей та наявного надлишку трудових ресурсів старої кваліфікації в межах старої економічної структури. За роки посткризового відновлення економічного зростання (2001-2005 рр.) середній приріст реального ВВП України становив 7,2%¹, що є трохи нижчим за середній показник серед країн СНД (8,3%), однак вищим за показник Російської Федерації (рис. 2).

За різними прогнозами, 2006 р. Україна прискорить динаміку та випередить більшість «старих» європейських країн (рис. 3)². За 9 місяців 2006 р. приріст ВВП становить 6,2%, і є можливості збереження цієї тенденції до кінця року. Якщо темп приросту становитиме понад 5%, Україна вийде на докризовий рівень душевого ВВП (ПКС), тобто завершиться період відновлювального зростання.

рис. 3 Прогноз зростання ВВП у 2006, % до попереднього року

Зарубіжний досвід

За останні 10 років найвищі середньорічні темпи приросту ВВП демонстрували: **Китай** (понад 9%), **Ірландія** (7,7%) та **Індія** (6,3%). Ці країни вже давно входять до десятки країн-лідерів за індексом довіри інвесторів (FDI Confidence Index). Якщо у минулому році Китай залишився на першому місці, то Індія «обійшла» США і перемістилася на друге. Польща, Росія та Бразилія вийшли на 5, 6 і 7 місця відповідно. Україна, на жаль, залишилася далеко позаду і не увійшла до групи лідерів. Серед країн-орієнтирів лише Китай поки відстає від України за показником ВВП (ПКС) на одну особу населення (див. рис 1.), але саме ця країна залишається найбільш динамічною серед країн світу і має всі можливості для подальшого економічного прориву.

Для ліквідації наявного економічного розриву з Росією необхідно протягом наступних 10 років випереджати її за темпами середньорічного приросту ВВП на 3,5 відсоткових пункти. Для одночасного двократного зменшення розриву з ЄС-15 різниця у темпах приросту має бути вищою і становити не менш ніж 7%, а в середньорічному вимірі – близько 9%.

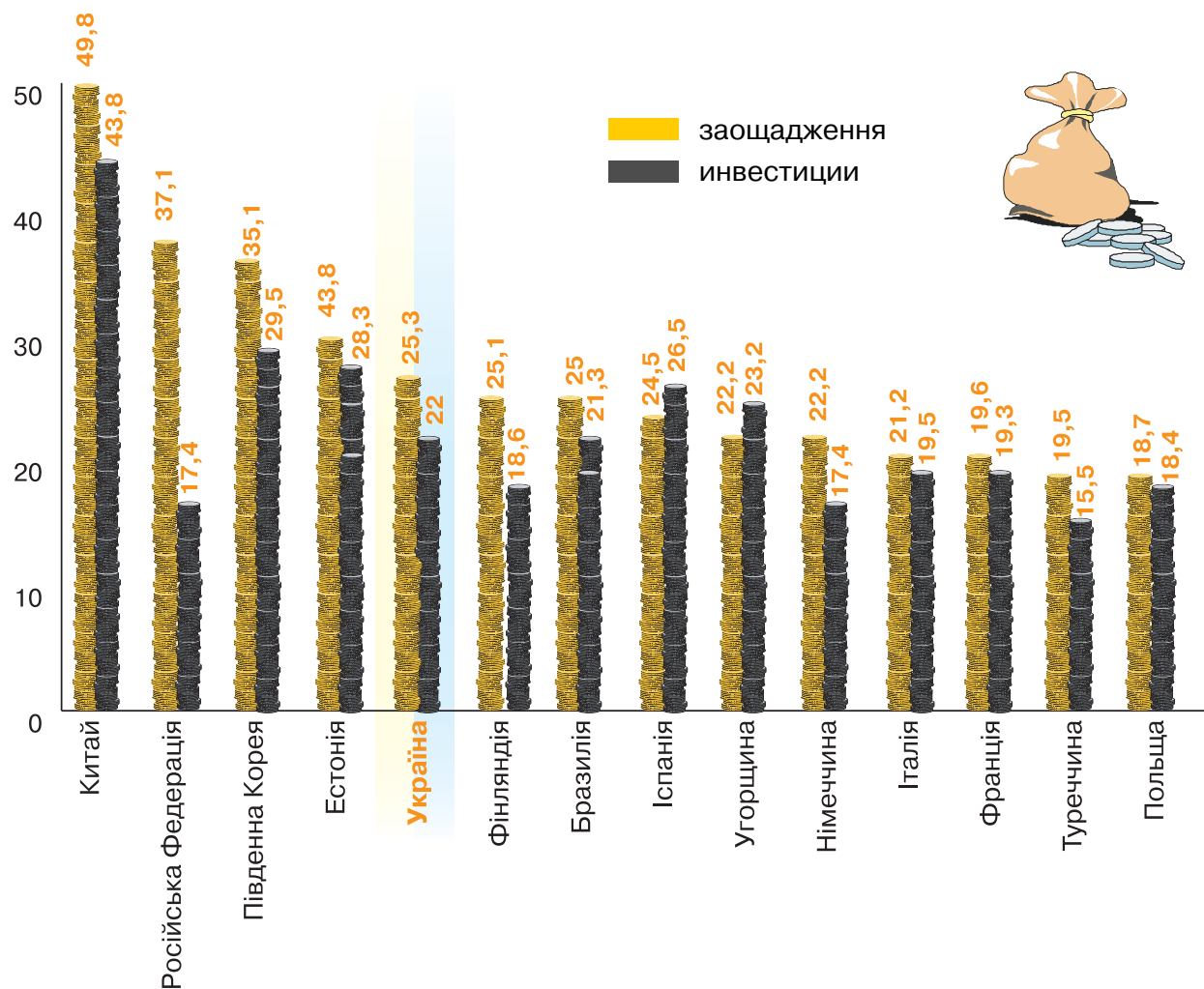
¹ За період з 2000-2005рр. середній приріст становив 7,4%.

² За прогнозними даними ІМД щодо зростання ВВП та аналогічними прогнозами Мінекономіки України, Світового банку й Міжнародного валютного фонду, а також прогнозами ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України».

Валові національні заощадження та інвестиції

Валові національні заощадження та інвестиції, у % до ВВП

Причини відставання України за цими показниками:

1

Відносно **НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ** валового наявного доходу та, відповідно, прибутковості підприємств, які є головними дійовими особами у нагромадженні основного капіталу;

2

Від'ємний рівень заощаджень та **НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ** капітальних витрат держави;

3

НЕДОСТАТНІЙ ПРИПЛИВ прямих іноземних інвестицій;

4

НИЗЬКА ЧАСТКА кредитів, наданих під інвестиційні проекти;

5

ВЕЛИКА ПИТОМА ВАГА бідного населення, яке не може збудувати собі власного житла навіть за допомогою кредитів;

6

ВІДСУТНІСТЬ державної **ПІДТРИМКИ** інвесторів (навіть мінімальної – наприклад, дозволу на прискорену амортизацію із відповідним зменшенням бази оподаткування).

Резюме

Досвід країн-лідерів в економічному зростанні свідчить, що цілком можливо підтримувати високі темпи приросту, але для цього необхідні певні структурні умови. Насамперед – підвищення рівня національних заощаджень та їх капіталізації, залучення прямих іноземних інвестицій та створення інвестиційної хвилі. Порівняння зазначених індикаторів у країнах-орієнтирах показує, що Україна поки посідає проміжні позиції і за рівнем національних заощаджень, і за рівнем інвестицій в основний капітал, відстаючи від найбільш динамічних за темпами розвитку країн. Такий відносно низький рівень інвестицій може бути прийнятним лише для розвинутих країн, а не країни, яка має надзвичайно зношені та морально застарілі основні фонди й потребує кардинального технологічного оновлення. Найбільш критичним є відставання за рівнем нагромадження основного капіталу, нижчим від рівня національних заощаджень. Це пояснюється, з одного боку, «втечею» капіталу з України, з іншого – недостатнім припливом іноземного капіталу. Упродовж 2000-2005 рр. в Україні було від'ємне сальдо за рахунком «Операції з капіталом та фінансові операції платіжного балансу», тобто слабка економіка виступала донором капіталу для інших країн. 2004 р. таке допорогство становило понад 7% ВВП.

Зарубіжний досвід

Яскравим прикладом країни, що увійшла до фази інноваційно-інвестиційного розвитку, є **Китай**, який значно випереджає інші країни за рівнем і темпами збільшення національних заощаджень та нагромадження основного капіталу, що й забезпечує цій країні високі темпи економічного зростання. У Китаї головним джерелом інвестицій виступають не іноземні, а національні заощадження, рівень яких є надзвичайно високим. Цей феномен визначається кількома чинниками: по-перше, у Китаї населення заощаджує левову частку своїх наявних доходів (близько 30% проти 8-9% в Україні); по-друге, підприємства мають досить високий рівень заощадженого доходу (близько 14% ВВП), а також великі капітальні трансфери від держави (5% ВВП проти 0,8% в Україні); по-третє, зберігається високий рівень державних капітальних витрат (5% ВВП проти 3% в Україні). Інвестиційна динаміка базується на надзвичайно високому рівні національних заощаджень и низькому – споживчих витрат. Держава мінімізувала свої споживчі витрати і переклала на населення низку проблем, пов'язаних зі здобуттям освіти, користуванням медичними послугами і навіть турботою про літніх людей (сільське населення змушене саме заощаджувати гроші «на старість», оскільки не отримує пенсії).

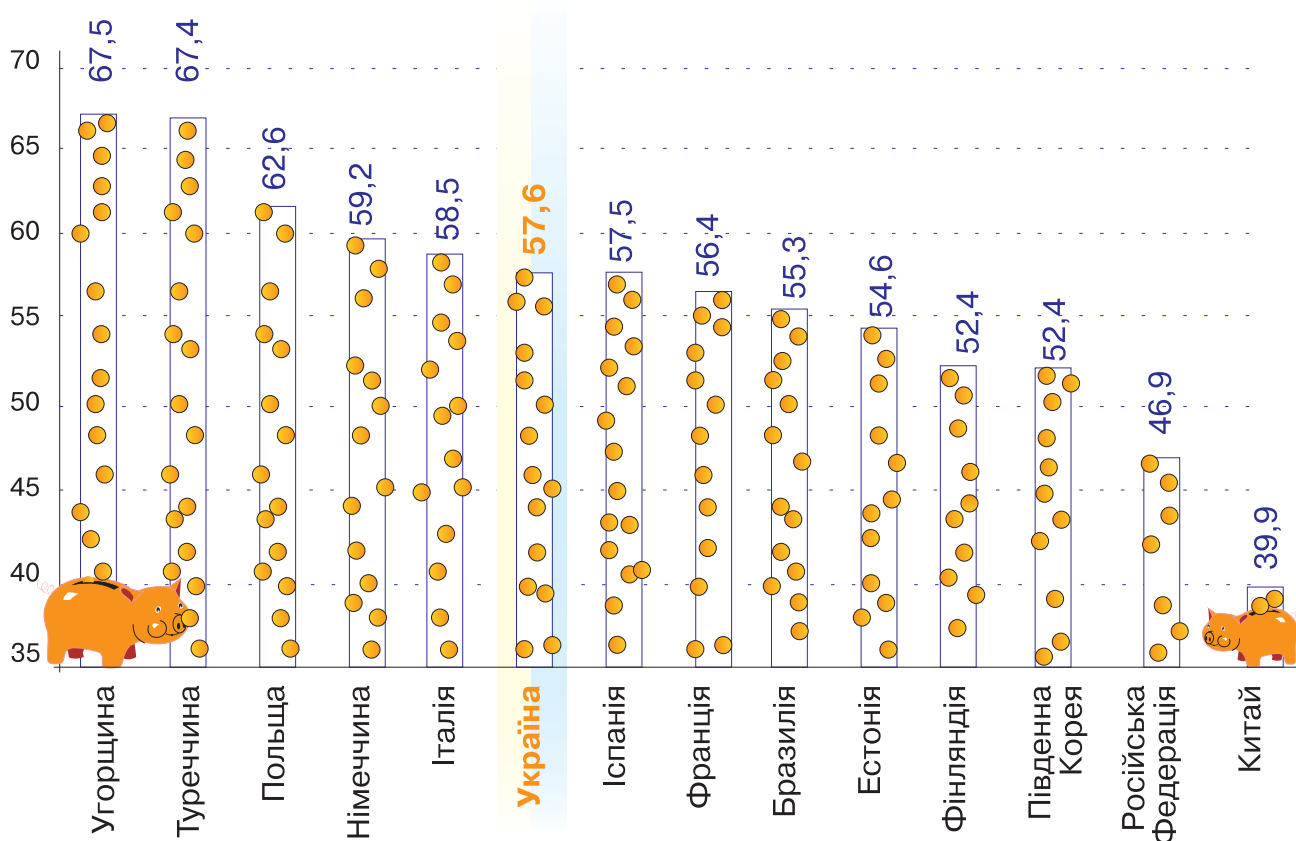
Зворотний бік китайської моделі розвитку – досить низький рівень споживчих витрат (39,9% порівняно із середнім по ЄС-15 – 53,3%). Внаслідок цього інвестиційний розвиток Китаю значно випереджає соціальний, забезпечується відносно стабільна дешевизна робочої сили, що приваблює іноземних інвесторів, які «бомбардують» капіталовкладеннями китайську економіку. Водночас низький рівень споживчих витрат змушує людей витрачати майже половину сімейного бюджету на продукти харчування.

Приватне кінцеве споживання

Приватне кінцеве споживання, % ВВП, 2005 р.

Рівень приватного кінцевого споживання дає змогу оцінити ступінь орієнтації країни на споживання (на протидію капіталоутворенню), адже процес відтворення власне і спрямований на задоволення потреб населення у споживанні (це не стосується рівнів та якості отриманих державних послуг і забезпечення житлом). Україна має досить високий рівень приватного кінцевого споживання, який 1992 р. був на 10 відсоткових пунктів меншим.

Основні причини такого рівня кінцевого споживання:

1

Досить **ВИСОКА ЧАСТКА** валових наявних доходів домогосподарств у ВВП;

2

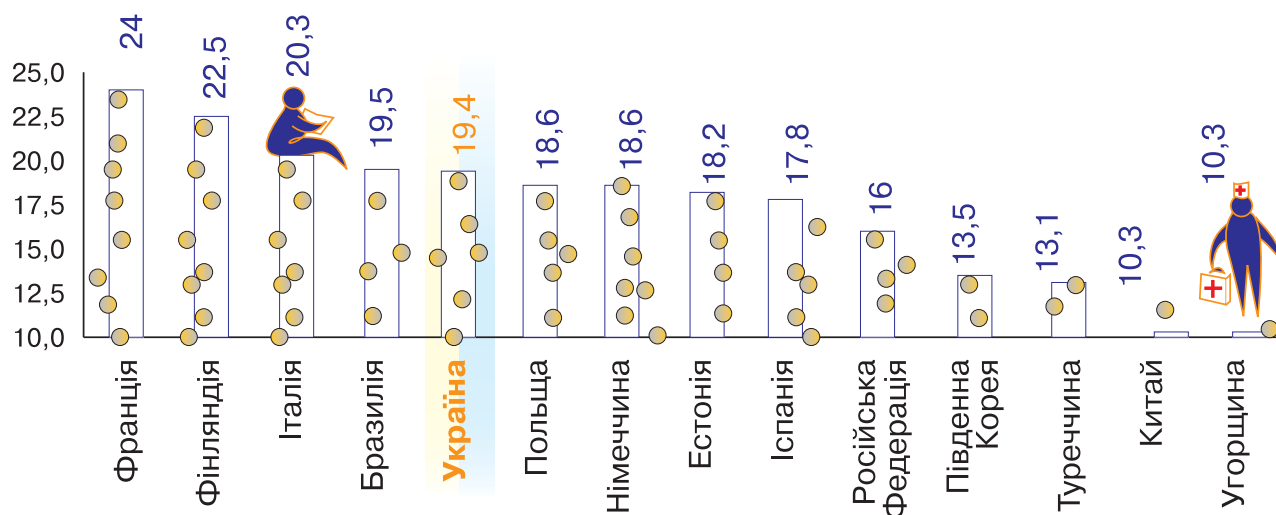
Відносно **НИЗЬКА СХИЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ** до заощаджень і, відповідно, синхронізація доходів та витрат населення;

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ КАПІТАЛОУТВОРЕННЯ.

3

Споживчі витрати сектору загального державного управління

Споживчі витрати сектору ЗДУ, % ВВП, 2005 р.

Причини зависокого рівня витрат сектора ЗДУ:

1

ВИСОКА ЧАСТКА перерозподілу ВВП через бюджет;

2

ЗБЕРЕЖЕННЯ певних **ТРАДИЦІЙ** формування соціальної інфраструктури з соціалістичних часів (при цьому рівень їх ефективності знизився через суспільну й економічну кризу).

3

ВЕЛИКИЙ БЮРОКРАТИЧНИЙ АПАРАТ, який постійно зростає.

4

НИЗЬКА ЕФЕКТИВНІСТЬ державних послуг та марнотратство, що є однією з головних причин зниження рейтингу України за рівнем конкурентоспроможності державних інституцій.

Рівень споживчих витрат сектору загального державного управління (ЗДУ) дає інформацію про те, яку частку свого доходу громадяни й бізнес тієї чи іншої країни віддають на розв'язання загальносуспільних проблем у галузях: освіти, охорони здоров'я, екології, забезпечення якісної інфраструктури тощо. Однак висока частка таких витрат не означає високої якості індивідуальних та колективних державних послуг (рейтинг їхньої якості визначається за допомогою анкетування).

Загалом, якщо б Україна була присутня серед 61 країни, що аналізуються у щорічному звіті IMD, то увійшла би до першої двадцятки за високим рівнем державного кінцевого споживання. У моніторинговій групі вона має один із найвищих рівнів, що разом із приватним споживанням підвищує загальний рівень споживчих витрат до позначки 77%.

Зарубіжний досвід

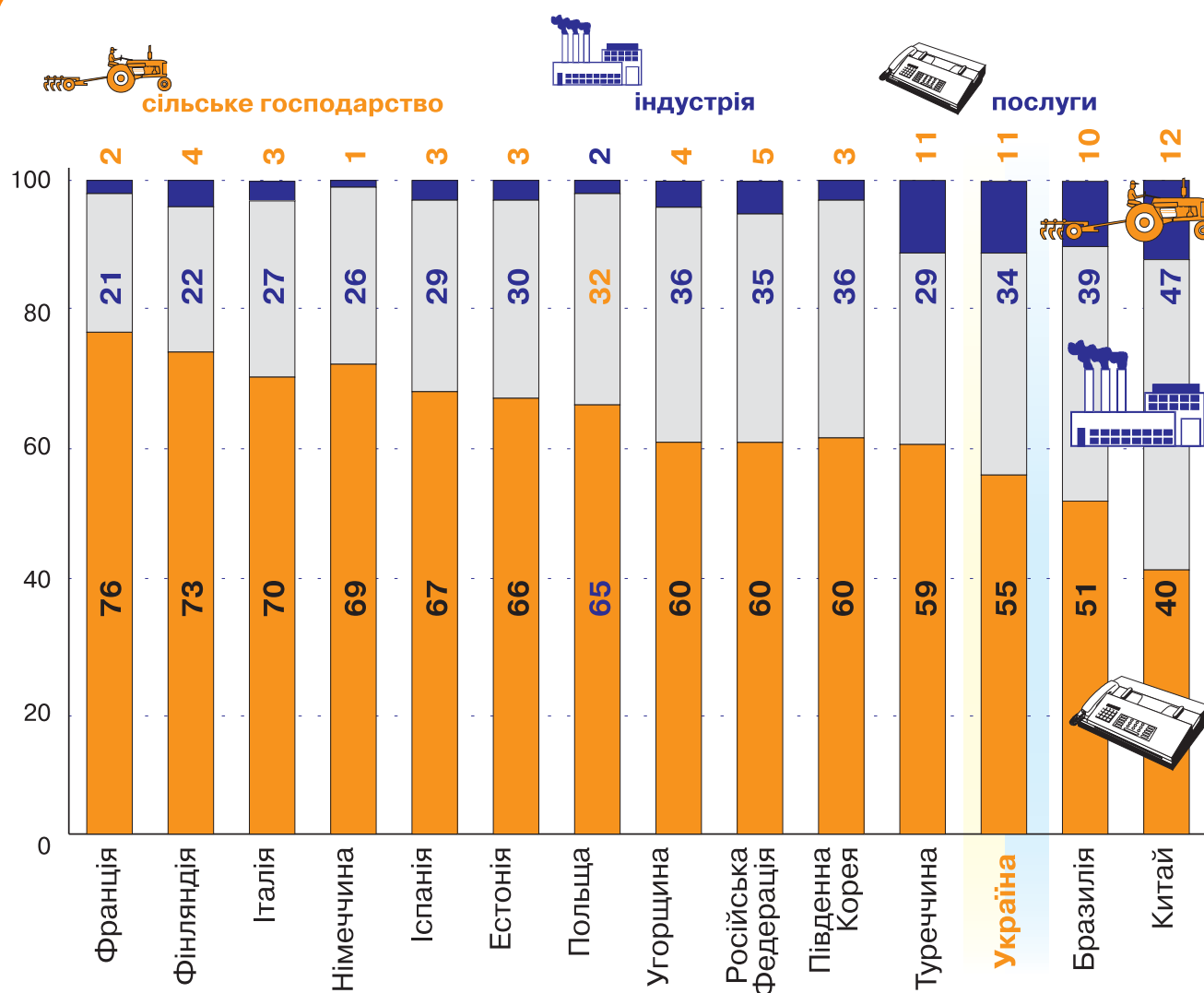
Велика роль держави у ВВП, що виявляється у рівні її споживчих витрат, може сприйматися позитивно лише за умови максимальної прозорості бюджетних витрат та високої якості послуг. Наприклад, у **Фінляндії** із її високоефективною соціально спрямованою моделлю розвитку, загально визнаною є ефективність державних інституцій. На відміну від Китаю, у Фінляндії пересічний громадянин отримує якісні безкоштовні послуги в такому обсязі, який додає близько третини до грошових доходів, а пенсії та допомоги становлять майже п'яту частину валового наявного доходу домогосподарств. Це означає високий рівень турботи як про молодих (безкоштовне навчання тощо), так і про старих.

Валова додана вартість за секторами економіки

ВДВ за секторами економіки, %, 2005 р.

Чинники, що визначили теперішню структуру ВДВ за секторами економіки:

1

НИЗЬКІ ДОХОДИ населення зумовлюють те, що лівова частка витрат припадає на продукти сільського господарства та харчової промисловості, та низька – на платні послуги;

2

НИЗЬКИЙ ПОПИТ на наукові розробки та дослідження, які становлять лише 1,2%⁴ у витратах підприємств проти 5-9% у розвинутих країнах світу;

3

Зовнішня **КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ** виробників переважно на ринках сировинних продуктів та продуктів, що пройшли первинну обробку, і нездатність конкурувати на ринках високо- та середньотехнологічних виробництв (за поодинокими винятками).

4

НЕЗДАТНІСТЬ виробників інвестиційних ресурсів **ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ** внутрішній ринок (майже 90% інвестиційного ринку України заповнюється імпортними інвестиційними товарами, серед яких 18% належить до високотехнологічних виробництв, 73% – до середніх високотехнологічних, 7,2% – до середніх низькотехнологічних і решта – до низькотехнологічних⁵).

5

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ торгових та фінансових **ПОСЕРЕДНИКІВ** із відповідним розширенням сфери послуг, але відставання за обсягами надання платних послуг населенню.

Рівень послуг в Україні є заниженим порівняно з країнами-орієнтирами, а частка сільського господарства – зависокою. Відставання за цими показниками є для України критичним.

Резюме

Структура виробництва за ВДВ є однією із провідних характеристик економіки. Цей показник вказує на відносну відсталість економіки України. За період економічної кризи українська економіка набула ознак сировинної. А в період відновлювального зростання сировинна спрямованість обробної промисловості лише посилилася. Разом з тим, значно підвищився і рівень сфери послуг, особливо фінансових та торговельних. Так, порівняння структури валової доданої вартості із аналогічним показником в інших країнах вказує на близькість України до Туреччини й Бразилії, що відповідає близькості цих країн за рівнем душевого ВВП у паритетних цінах.

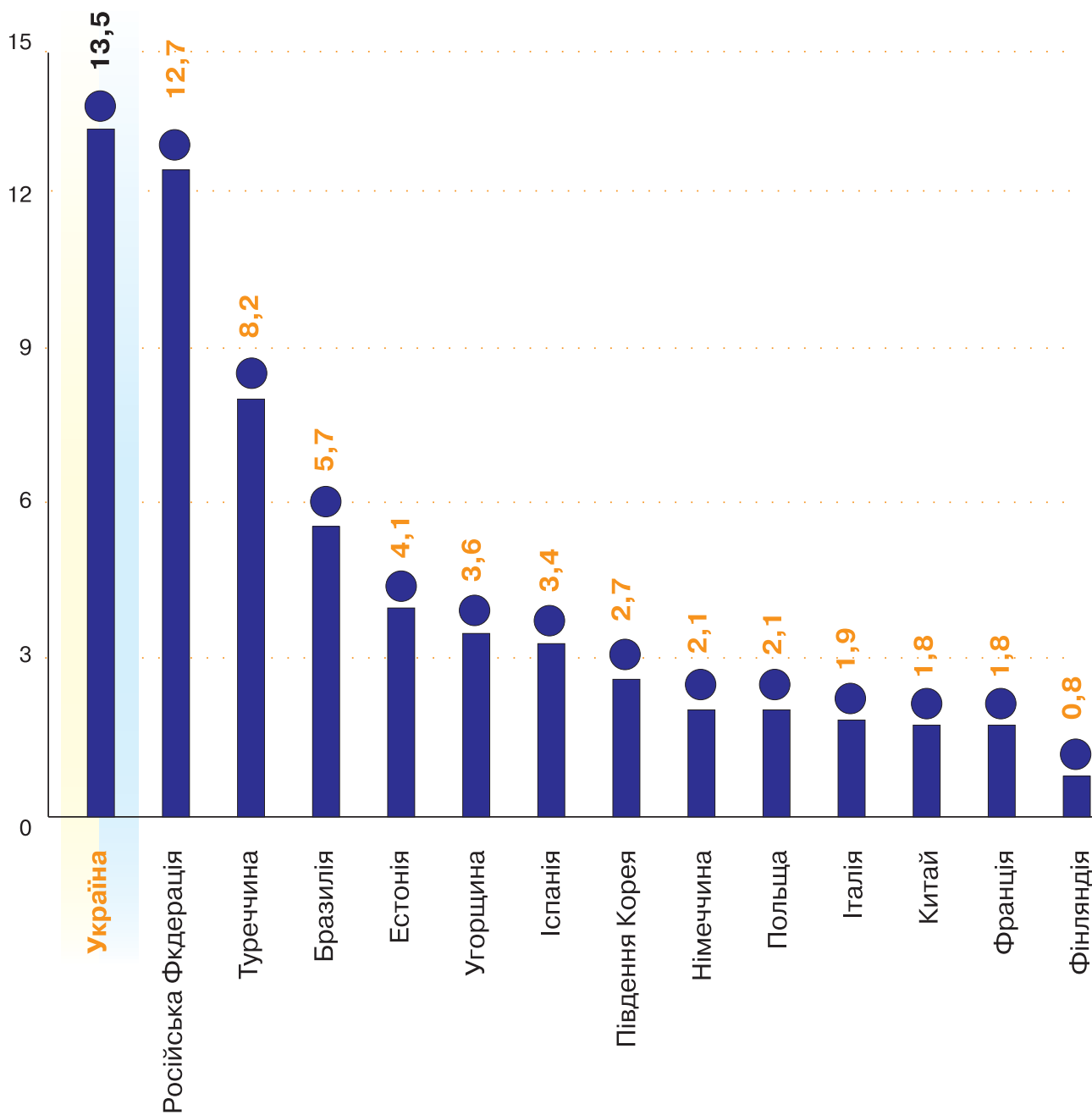
⁴ Розраховано за даними таблиці «Витрати-випуск», 2004 р.

⁵ Розраховано за даними Держкомстату України про зовнішню торгівлю за 10-тизначними кодами із використанням методології ОЕСР (OECD).

Індекс СПОЖИВЧИХ ЦІН

Індекс споживчих цін (середньорічний)

Інфляція

ІНФЛЯЦІЯ є одним із найважливіших чинників стабільності макроекономічного середовища, що є передумовою конкурентоспроможності економіки. 2005 р. Україна вийшла на найвищий рівень за цим показником у моніторинговій групі країн, що свідчить про критичне відставання від розвинутого світу.

Основні причини високої інфляції:

ПІДВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ імпортованої сировини та, відповідно, паливних і масливих матеріалів на споживчому ринку;

1

ЗРОСТАННЯ ОБСЯГІВ імпорту споживчих товарів під впливом різкого розширення споживчого ринку;

2

ПІДВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ продовольчих товарів, особливо м'яса та м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, через скорочення поголів'я великої рогатої худоби;

3

ПІДВИЩЕННЯ комунальних та транспортних **ТАРИФІВ** під впливом зовнішніх цінових шоків.

4

ПІДВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ послуг в освіті та охороні здоров'я через зростання заробітної плати.

5

Рекомендації РКУ

За макроекономічними параметрами рівня ВВП на одну особу населення та середньорічними темпами зростання Україна відстає від багатьох країн моніторингової групи. За багатьма структурними параметрами вона посідає проміжні позиції в рейтингу, але вихід на траєкторію динамічного розвитку потребує певних структурних змін. Найгірший показник за рівнем інфляції свідчить про значну залежність економіки від імпорту енергоносіїв та цін на них. З метою підвищення конкурентоспроможності необхідно ліквідувати критичні відставання України від розвинутих країн за макропоказниками. Для цього слід:

1. Підвищити рівень нагромадження основного капіталу паралельно зі зниженням рівня споживчих витрат.

2. Активно запозичувати досвід інституційно розвинутих країн (наприклад, Фінляндії) й підвищувати ефективність державних послуг, не допускати марнотратства урядової діяльності.

3. Розробити й реалізувати стратегію залучення прямих іноземних інвестицій у високо та середньо високотехнологічні виробництва України, щоб створити інвестиційно-інноваційну хвилю.

4. Забезпечити надійний захист прав власників (особливо міноритарних) та створити високорозвинені й конкурентні фінансові ринки.

5. Налагодити партнерські відносини між підприємствами, урядом та населенням і забезпечити стабільні й чесні «правила гри», що зменшить тінізацію доходів.

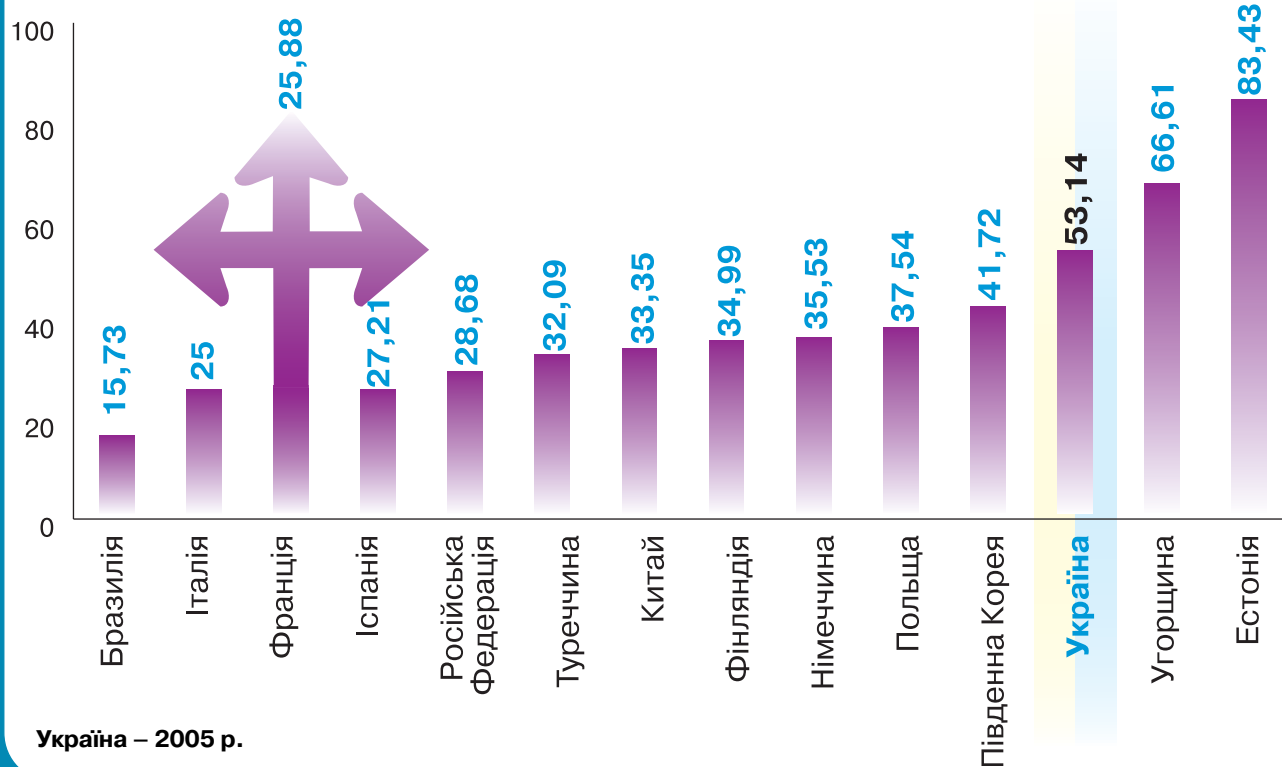
6. Розробити й реалізувати програму імпортозаміщення (зокрема в межах програми підвищення конкурентоспроможності економіки), особливо на ринку інвестиційних ресурсів, де вітчизняна частка є дуже низькою.

7. Законодавчо закріпити структуру витрат бюджетів різних рівнів за економічними статтями, щоб не допустити нових викривлень і диспропорцій між споживчими та інвестиційними їх складовими.

8. Налагодити й активізувати партнерство між владою, бізнесом та суспільством у реалізації масштабного проекту «Конкурентоспроможна країна».

Частка зовнішньої торгівлі та експорту у ВВП

Частка зовнішньої торгівлі у ВВП, %, 2004 р.

Причиною значної залежності економіки України від розвитку зовнішньої торгівлі є більш тривале й глибоке падіння внутрішнього попиту, порівняно із зовнішнім, зумовлене:

1

на початку процесів трансформації – «шоковою» ціновою лібералізацією та розривом попередніх виробничих зв'язків із колишніми республіками СРСР, що призвело до різкого скорочення виробництва (особливо високо- та середньо-технологічного), доходів суб'єктів економічної діяльності та, відповідно, внутрішнього попиту;

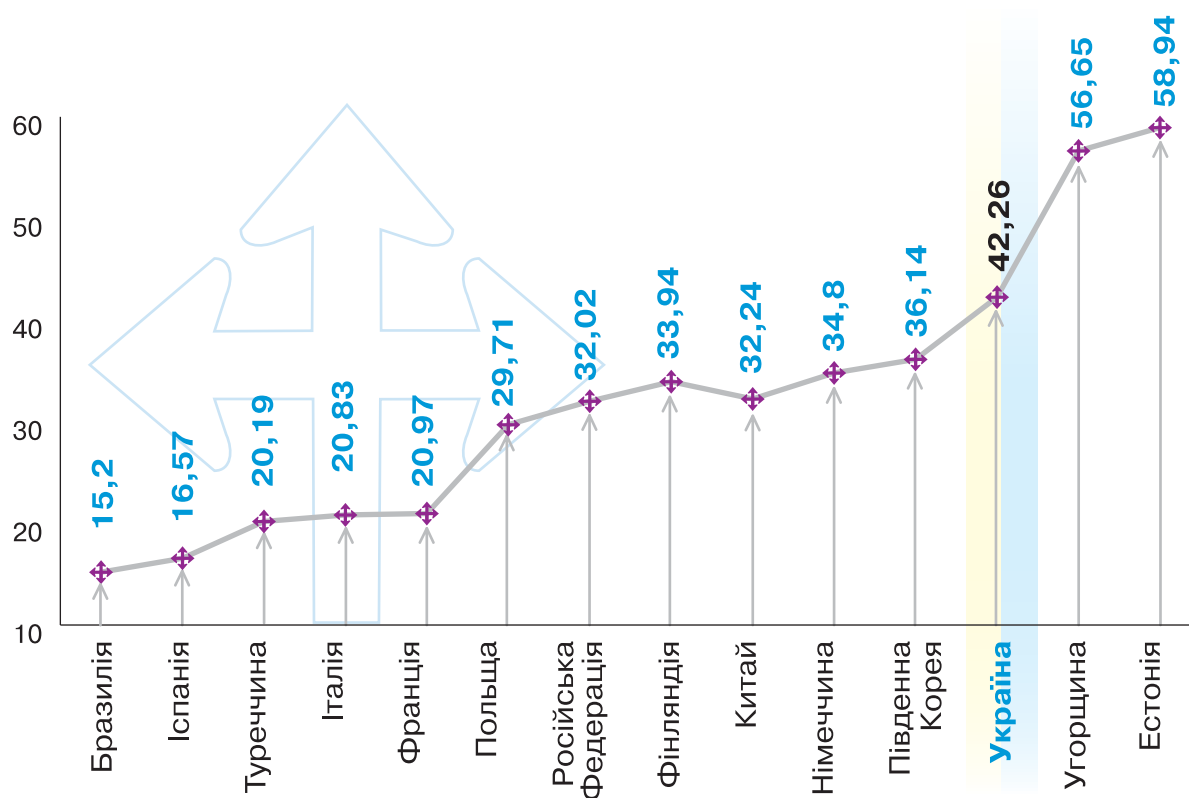
2

надалі – непослідовною внутрішньою економічною політикою, наслідками якої стали інфляційні процеси, нарощування боргів, як зовнішніх, так і внутрішніх, формування дефіциту бюджету, недовіра населення до політики уряду;

3

на етапі відновлювального зростання – випереджаючим розвитком сировинного сегменту економіки.

Експорт товарів, у % від ВВП, 2005 р.

Причини зростання частки експорту:

В умовах недостатності внутрішнього попиту вітчизняні виробники були змушені виходити на світові ринки, що дало їм змогу задіяти зовнішній чинник у економічному зростанні.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ ГРИВНІ у серпні 1998 року зумовила підвищення цінової конкурентоспроможності економіки, що також стимулювало експорт.

Ступінь відкритості економіки України за рівнем зовнішньоторговельної «квоти» на сьогодні є досить високим. Значна відкритість економіки і водночас низький рівень продуктової та ринкової диверсифікації роблять її вразливою до коливань зовнішньої кон'юнктури та економічної політики основних торговельних партнерів у частині застосування широкого спектру протекціоністських заходів. Підвищити стійкість економіки можна лише за допомогою високого рівня конкурентоспроможності. Отже, важливі не тільки обсяги та динаміка зовнішньої торгівлі країни, але й глибина інтеграції в економіку світового співтовариства, диверсифікованість товарів і ринків, широта торговельних зв'язків.

Квазівідкритість економіки України

Попри високі показники зовнішньоторговельної квоти та частки експорту у ВВП, українська економічна система є швидше **КВАЗІВІДКРИТОЮ**. Таке твердження обумовлюється **низкою причин**:

1

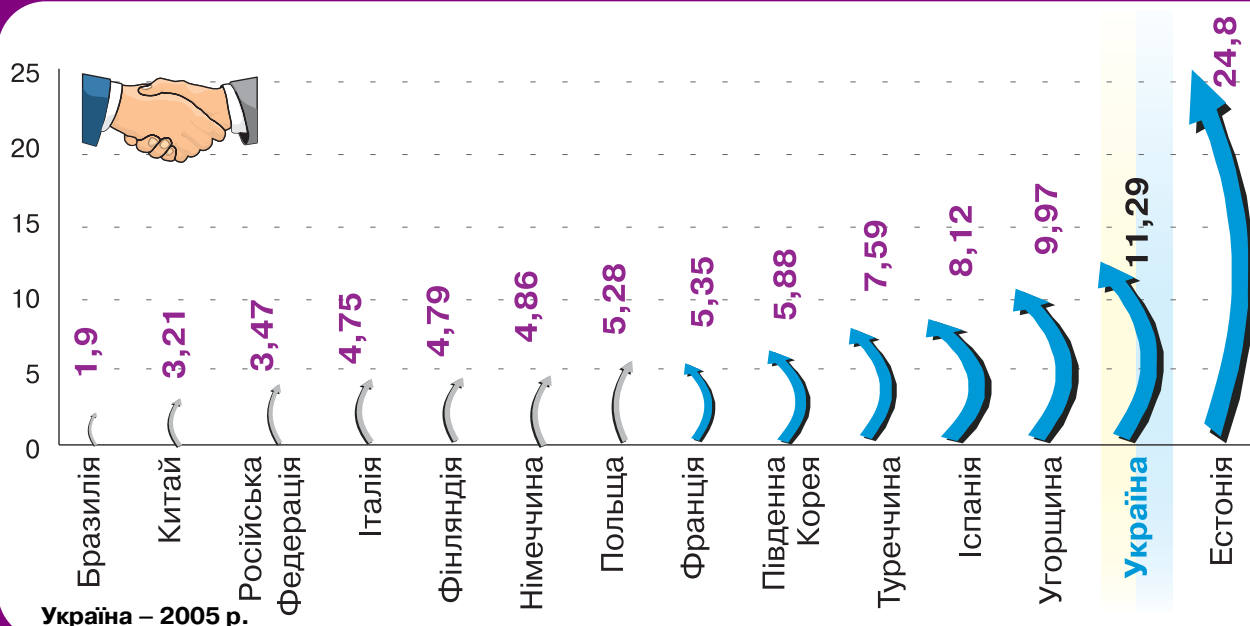
Значна залежність від зовнішнього попиту стала результатом недостатньої розвиненості внутрішнього ринку.

2

Висока зовнішня відкритість економіки має базуватися на диференційованості експортних потоків, в Україні ж виробнича спеціалізація та експортна орієнтація, притаманні ще радянській економіці, до сьогодні суттєво не змінилися.

- На товари проміжного споживання в експорті товарів припадає 76%, при цьому лише на продукцію металургії та хімії, що мають застарілу виробничу базу та обмежений асортимент продукції, – понад 40% та близько 10% відповідно.
- Частка транспортування у загальному експорті послуг становить 73%. Розвиток цієї сфери послуг сьогодні визначає експлуатація побудованих ще за часів СРСР трубопроводів, частка яких у транспортних послугах сягає 43,7%. Значною мірою саме завдяки цьому Україна і належить до країн із високою часткою експорту комерційних послуг у ВВП.

Експорт комерційних послуг, % від ВВП, 2004 р.

Така структура експортних потоків свідчить про високий ступінь залежності економічного розвитку України від стану зовнішніх сировинних ринків, а також від державних домовленостей щодо умов транспортування територією України енергоресурсів.

За умов високої зовнішньої відкритості економіки стабільність її розвитку та захищеність від зовнішніх коливань визначаються рівнем конкурентоспроможності товарів та послуг на світовому ринку, які в Україні дуже низької якості – у структурі експорту продукції обробної промисловості сьогодні переважають товари з низьким та середньонизьким технологічним рівнем (23,6% та 60,9% відповідно), що заважає Україні гідно конкурувати на світовому ринку за якістю виробленої продукції навіть традиційних видів економічної діяльності.

Причинами цього є:

- значний рівень зношеності основних фондів в обробній промисловості (59,3%) та в цілому в економіці (49,3%). У період реформування не відбулося необхідного оновлення виробничого парку традиційних експортних галузей;
- недостатня інноваційна активність: у промисловості частка підприємств, які у I кварталі 2006 року впроваджували інновації, становила лише 7,9% (у розвинутих країнах – 60-70%), частка інноваційної продукції промисловості в загальному обсязі її реалізації – лише 5%;
- низький для проведення широкомасштабної модернізації рівень інвестицій від ВВП. У 2005 році валове накопичення основного капіталу становило лише 22%.

Зарубіжний досвід

Визначальною рисою китайської економіки є інвестиційно орієнтований бюджет країни. Щорічний обсяг державних інвестицій становить близько 5% ВВП. Ефективність державних інвестицій у Китаї забезпечується за рахунок активного використання механізмів приватно-державного партнерства. Держава й приватні інвестори здійснюють співфінансування будівництва та експлуатації інфраструктурних об'єктів. Основні інвестиційні потоки зосереджені в 5 вільних економічних зонах, які є «полюсами зростання», що дає змогу запобігти «розпорошенню» коштів на велику кількість проектів.

Китайська влада послідовно реалізовує промислову політику, орієнтовану на прискорену модернізацію і розширення ринків збуту китайської продукції. Одним із основних завдань є реструктуризація та модернізація промислового комплексу країни. При цьому пріоритетними галузями є машинобудування, металургія, нафтовидобуток, хімія і нафтохімія, виробництво лікарських засобів, вугільна промисловість, виробництво будматеріалів, легка промисловість і електроенергетика.

Попри те, що Китай володіє, порівняно з іншими країнами, перевагами у виробництві трудомісткої продукції,

значна увага в планах уряду приділяється необхідності збільшення випуску високотехнологічної продукції і підвищення конкурентоспроможності китайських товарів на світовому ринку. Зокрема, останній варіант програми розвитку автомобільної промисловості ставить перед внутрішніми виробниками завдання забезпечити потреби внутрішнього ринку і вийти зі своєю продукцією на зовнішні ринки збуту. Як заявляють високопосадовці, метою країни є досягнення до 2010 р. експорту автомобілів і автокомпонентів у розмірі 100 млрд. дол. (на сьогодні – близько 4 млрд. дол.).

Основним елементом політики Китаю у сфері підвищення конкурентоспроможності промисловості є стимулювання притоку іноземних інвестицій для отримання доступу до передових технологій за рахунок створення спільних підприємств, проведення програм навчання китайських фахівців.

Результатом реформи Академії наук Китаю, метою якої було впровадження наукових досягнень у виробництво, стала інтеграція науково-дослідних інститутів і університетів із приватними високотехнологічними компаніями, які внаслідок цього одержали технологічну підтримку своєї інноваційної діяльності.

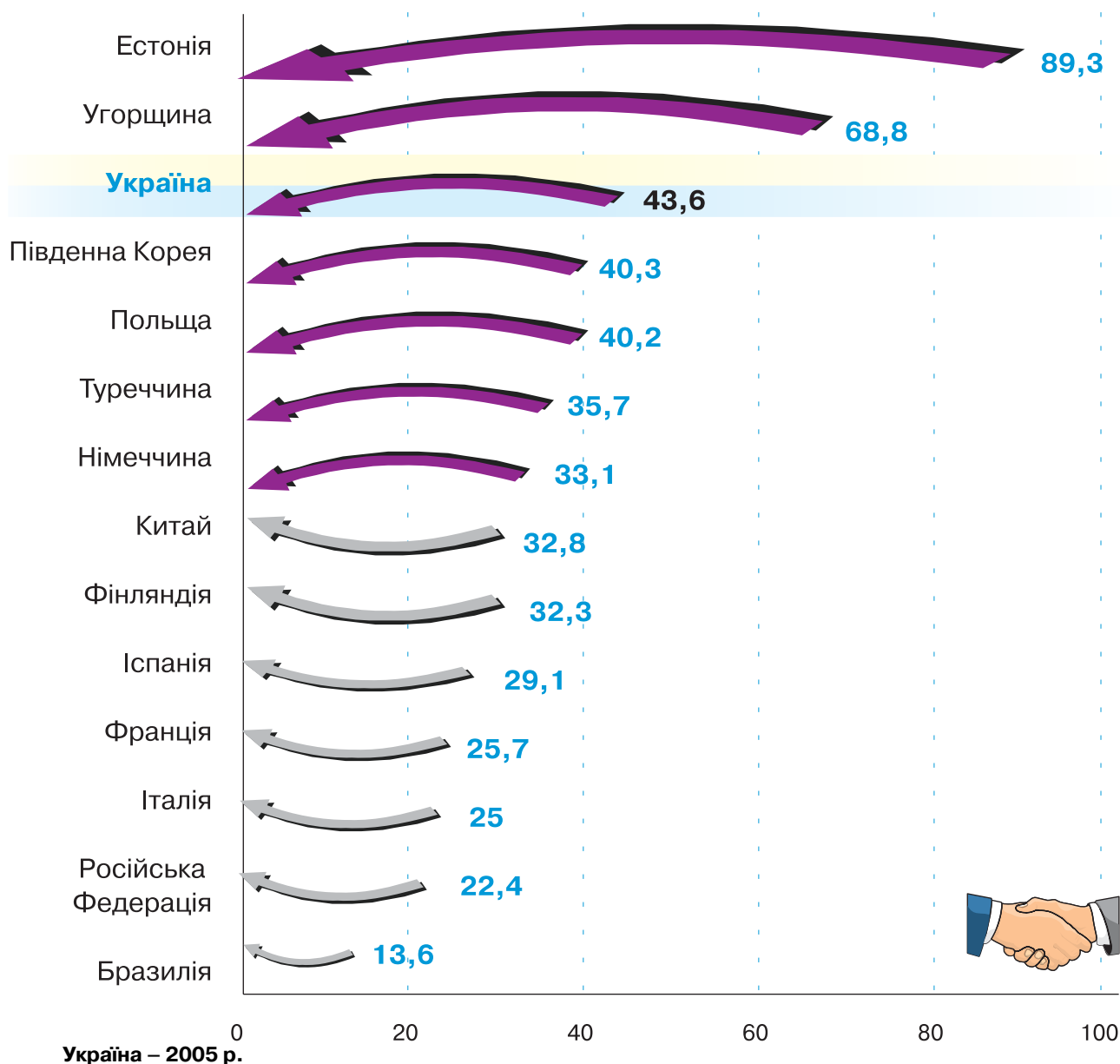
Резюме

Виробництво на фізично та морально застарілому обладнанні нових високотехнологічних видів продукції, попит на які тривалий час залишатиметься стабільно високим, надалі неможливе. Вкрай низький рівень інноваційної активності національних підприємств збільшує відставання України за якістю продукції та обмежує потенціал зростання. Все це гальмуватиме зростання продуктивності праці, а отже, не дозволить розв'язати соціальні проблеми та, відповідно, диверсифікувати виробництво і розширити як зовнішні, так і внутрішні ринки, досягнувши ефекту скорочення залежності національної економіки від зовнішніх шоків.

Імпорт товарів та комерційних послуг

Імпорт товарів та комерційних послуг, % від ВВП, 2004 р.

Четвертою причиною квазівідкритості

економіки України є її досить висока залежність від сировинного імпорту. В цілому складова імпортової продукції у проміжному споживанні українських промислових виробників становить 48%, обробної промисловості – 51%.

Причинами високої імпортової залежності є:

1

значна енергомісткість національного виробництва, яка в Україні в 3-5 разів вища, ніж у розвинутих країнах. Через **БРАК ВЛАСНИХ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ** Україна значною мірою залежить від зовнішніх енергоресурсів (нафти – на 90%, газу – на 70%);

2

значна **ЗНОШЕНІСТЬ ПОТУЖНОСТЕЙ** паливно-енергетичного комплексу, відсутність ефективної системи енергозбереження, обліку і контролю за використанням енергетичних ресурсів. Обсяги скорочення старих потужностей у паливно-енергетичному комплексі (ПЕК) значно перевищують обсяги запровадження нових.

3

відповідно – **НИЗЬКА ЯКІСТЬ** національних товарів, пов'язана із застосуванням застарілих технологій виробництва та зношеного обладнання.

Резюме

Значна імпортна залежність є ще одним підтвердженням нерозвиненості внутрішнього ринку України та неефективної структури виробництва. Висока енергоємність ставить під загрозу енергетичну безпеку України через коливання цін на енергоресурси. Внутрішній ринок, особливо інвестиційний, має значні резерви імпортозаміщення, але не прогресує в цьому напрямку через відсутність достатніх інвестицій в оновлення машинобудування та розвиток нової економіки. Високі темпи приросту імпорту по товарах, що можуть вироблятися вітчизняними виробниками, пов'язані з недостатньою підтримкою інвесторів, високими кредитними ставками та накопиченими корпоративними боргами.

Рекомендації РКУ

Зовнішня відкритість економіки має бути раціональною, базуватися на принципах постійного підвищення ефективності, конкурентоспроможності та підтримки національної безпеки. За умови реалізації системи заходів щодо інтеграції української економіки у світове господарство необхідне поєднання прагматичної відкритості з обмеженням, сфокусованим та тимчасовим захистом внутрішнього ринку. У світовій практиці є приклади успішності такої політики. Прогрес в імпортозаміщенні можливий лише за умови створення привабливого інвестиційного середовища, особливо для розвитку інноваційних та еко-інноваційних кластерів.

Зарубіжний досвід

Можна навести кілька прикладів державного протекціонізму, що в рамках обмеженого періоду застосування дали позитивні результати. Зокрема, така державна промислова політика Франції у післявоєнний період дала змогу відновити й зберегти багато галузей промисловості (автомобілебудування, авіабудування, атомну енергетику тощо). З часом, коли мети було досягнуто й змінилися як внутрішні, так і зовнішні умови розвитку, ця політика була визнана неефективною й скасована, але вона забезпечила Франції «своє» місце в об'єднаній Європі. З 2005 р. Франція реалізує амбітну програму підвищення конкурентоспроможності через розгортання полюсів інновацій у мережі інноваційних кластерів, що поєднують науку та бізнес. Подібний приклад – політика Індії у сфері розвитку High Tech. Створені державою технопарки стали, по суті, зонами вільної торгівлі. Компанії, що

працювали в них, були звільнені від сплати податків. Приблизно так само здійснювався розвиток індустрії інформаційних технологій в Ірландії. Своєрідністю відзначається політика Китаю, у якій складним чином поєднуються інституційні реформи, традиційні методи залучення іноземних інвестицій та елементи протекціоністської промислової політики.

Навряд можна робити з вищенаведеного категоричні висновки, однак зазначимо, що політика, орієнтована на розвиток експорту, у довгостроковій перспективі виявлялася успішною частіше, ніж політика, спрямована на розвиток виробництва для внутрішніх потреб. Але, безумовно, це не означає, що на певному етапі розвитку неможливе успішне поєднання стратегій. У США політика щодо сільського господарства дотепер передбачає значну кількість протекціоністських заходів.

1

Відкриття національної економічної системи зовнішньому світові має передбачати зважені кроки, спрямовані на **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХУ КАПІТАЛУ**, створення **СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ**, а також реалізацію митної, валютної, податкової й кредитної політик, які впливають не тільки на загальні масштаби взаємодії країни із зовнішнім світом, але й на її якість.

2

Україна має брати **АКТИВНУ УЧАСТЬ У ЗАЛУЧЕННІ МІЖНАРОДНИХ КАПІТАЛІВ**. Це дасть змогу компенсувати недостатні на етапі трансформації національної економіки внутрішні інвестиційні ресурси. До сьогодні висока квазівідкритість економіки України призводить до того, що ми залишаємося нетто-експортером власного капіталу. Країни-лідери аналізованої нами вибірки, з якими Україна перебувала в одній групі, мають, на відміну від України, значний позитивний рахунок капіталу і від'ємний рахунок поточних операцій.

Рахунок поточних операцій, % від ВВП, 2005 р.

3

Для активізації процесів притоку капіталу в Україну доцільно **ПРИСКОРИТИ УХВАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ПРИВАТИЗАЦІЇ**, підвищити ефективність інвестицій в інфраструктуру шляхом поєднання державного фінансування з активним залученням приватного капіталу через концесійні схеми та державно-приватні партнерства.

4

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності національних товарів на світовому ринку необхідно **ПІДГОТУВАТИ ПРОГРАМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**, яка має визначити: напрями структурної трансформації економіки; пріоритети інноваційного та науково-технологічного розвитку; стратегічний маркетинг ринків технологій, капіталів, послуг, товарів; систему фінансування інноваційної діяльності; шляхи формування інноваційної інфраструктури, захисту інтелектуальної власності, її капіталізації, комерціалізації та трансферу.

5

З метою зменшення використання енергетичних ресурсів та залежності економіки країни від імпорتنих енергоносіїв, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції українського виробництва необхідно **РОЗРОБЛЯТИ Й ВПРОВАДЖУВАТИ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ВЖИВАТИ ЗАХОДІВ ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ**, запроваджувати економічні стимули ощадливого використання енергоресурсів, забезпечувати розвиток нетрадиційної та відновлювальної енергетики, поглибити рівень диверсифікації постачання енергоресурсів.

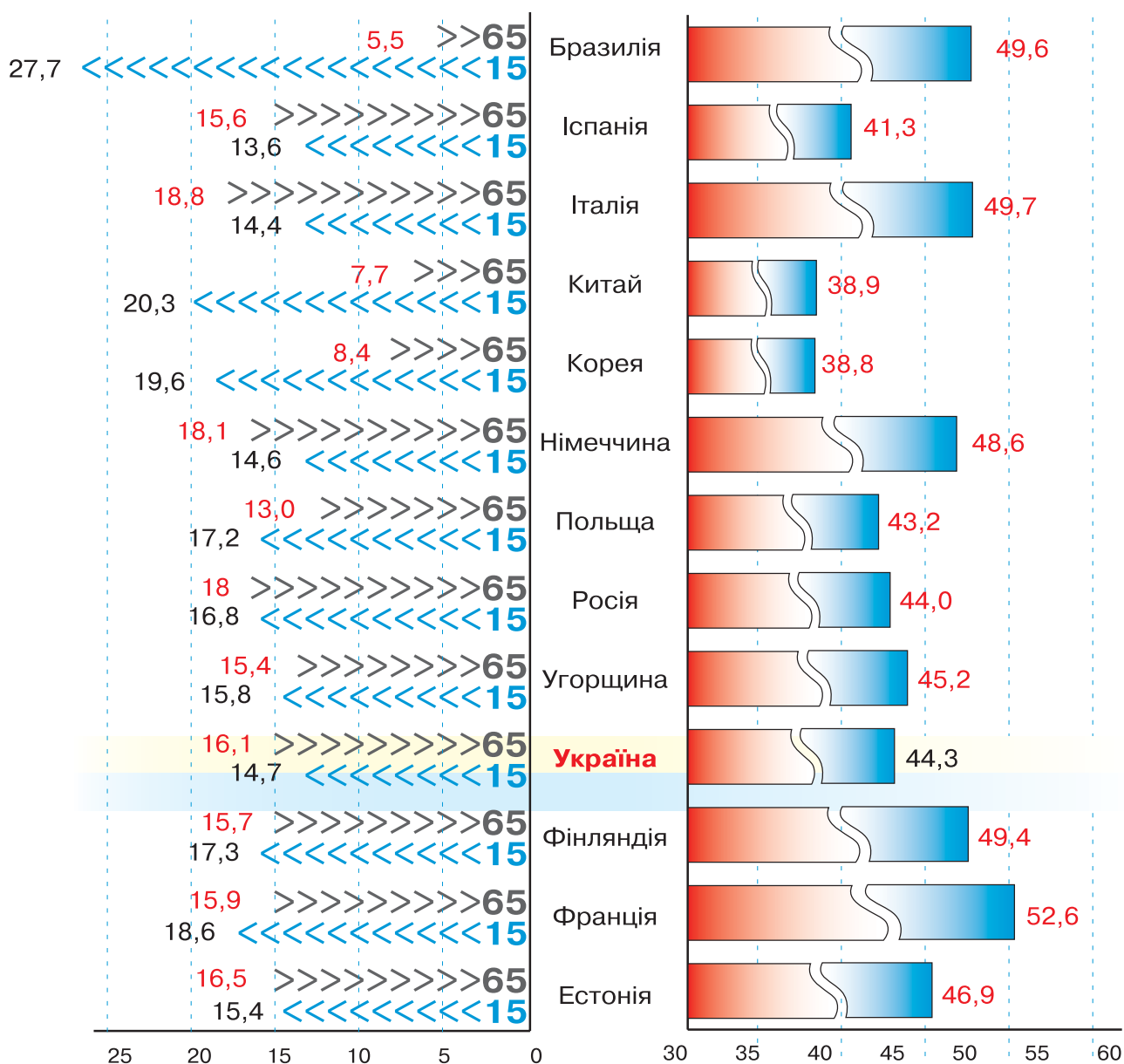
Елла Лібанова,
доктор економічних наук

Демографічні аспекти конкурентоспроможності робочої сили

Демографічні аспекти конкурентоспроможності робочої сили

Частка в населенні осіб віком 65 років і старших
та віком до 15 років, 2005 рік, %

Демографічне навантаження
(співвідношення осіб непрацездатного та
працездатного віку), 2005 рік, %

Причини такого рейтингового рівня України:

1

Попри поширену в Україні тезу про надзвичайно високе демографічне навантаження, критичною є не старість населення України, а **НИЗЬКИЙ ПЕНСІЙНИЙ ВІК**, встановлений ще у 1930-х роках.

2

ПОГЛИБЛЮЄТЬСЯ ПРОЦЕС СТАРІННЯ самої робочої сили – частка осіб старшого працездатного віку (40 років і старших) у складі населення реального працездатного віку (від 18 років до настання встановленого пенсійного віку – 55 років для жінок і 60 років для чоловіків) поступово зростає: з 40,7% у 1995 р. до 43,4% у 2004. Це ускладнює підготовку та перепідготовку робочої сили.

3

Вкрай негативним є показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні, за яким Україна поступається всім вибраним для порівняння країнам, за винятком Росії.

4

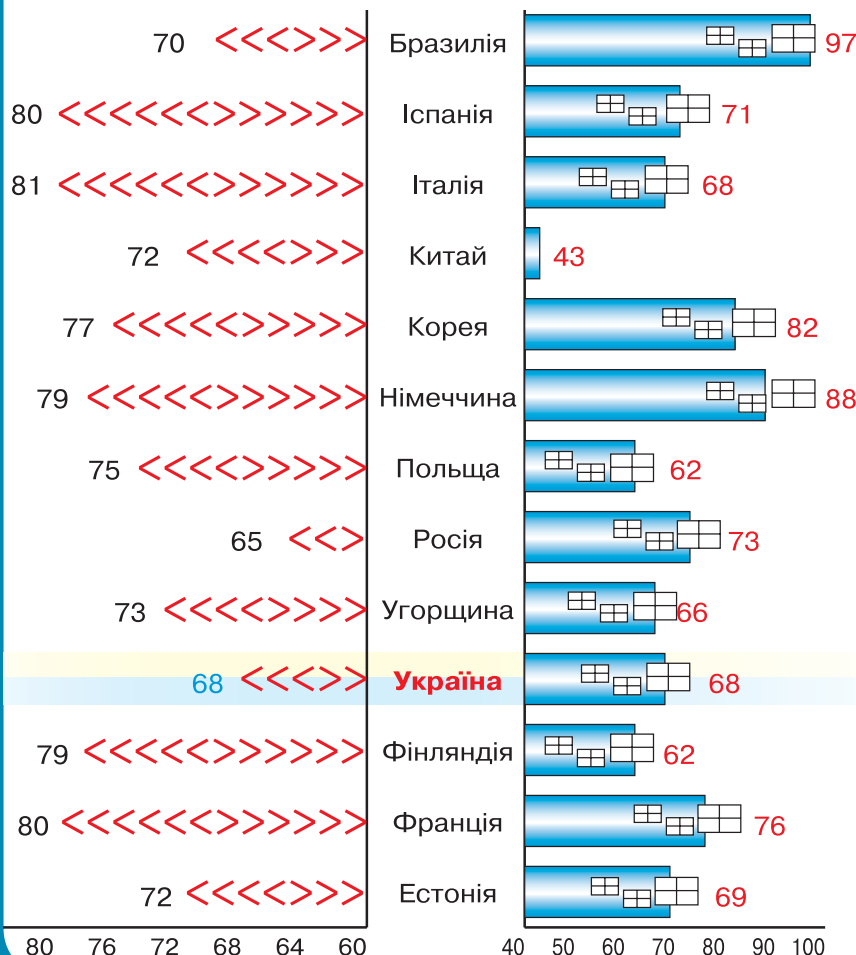
СТАН ЗДОРОВ'Я населення є **ДУЖЕ ПОГАНИМ**: близько двох третин населення хворіють впродовж 12 місяців, і кожна шоста особа з цієї групи звертає увагу на зниження працездатності.

5

Кожне сьоме домогосподарство з різних причин **НЕ МАЄ** належного **ДОСТУПУ ДО** якісних медичних **ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ**, хоча 94%¹ вважають, що потребують їх, а оцінюють свій стан здоров'я як добрий лише 40% населення.

Середня тривалість життя,
2004 рік, років

Питома вага міського
населення, %

Порівняльна статистика

В Україні смертність і чоловіків, і жінок є значно вищою порівняно з більшістю європейських країн. Проте більших втрат Україна все-таки зазнає через передчасну смертність чоловіків. Різниця у тривалості життя жінок і чоловіків в Україні – 11,3 року – приблизно відповідає стандартам СНД (11,0 року) та більшості інших колишніх республік СРСР і значно перевищує відповідні показники економічно розвинутих країн (в Ісландії – 3,8 року, у Данії та Швеції – 4,4 року, у Великій Британії – 4,6 року, у Греції – 4,8 року). Такий розрив формується завдяки надсмертності чоловіків найактивнішого віку – 20-54 роки, коли чоловіки вмирають майже в 3,5 рази частіше за своїх однолітків-жінок. У віці до 60 років в Україні вмирає 26,9% населення – вищим цей показник є тільки в Росії (29%), в усіх сусідніх країн він приблизно дорівнює 20%.

¹ За даними «Обстеження умов життя 10092 домогосподарств у 2005 р.»

Професійно-освітня підготовка робочої сили

Питома вага осіб старшого віку та демографічне навантаження (співвідношення осіб непрацездатного та працездатного віку) є надзвичайно важливим у контексті конкурентоспроможності країни в цілому, оскільки традиційно конкурентною перевагою країни є її молоде населення. За таких умов збільшується частка економічно активних громадян, меншим є тягар пенсійного забезпечення, ширшими – перспективи набуття нових знань та навичок.

За кількісними параметрами Україна практично не поступається більшості розвинутих суспільств, проте головним чином цей доволі високий статус забезпечений особами середнього та старшого віку. Що ж до молоді, то, попри значне збільшення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою, частка таких осіб у складі населення 25-34 років істотно знизилась.

Таку ситуацію обумовили нижченаведені чинники:

1

За обмежених можливостей працевлаштування на місця з прийнятним рівнем оплати праці 2,5-3 млн. економічно активних громадян України – передусім у віці 20-49 років – **ВИМУШЕНІ ПРАЦЮВАТИ ЗА КОРДОНОМ**, при цьому за сприяння офіційних посередників працевлаштовано трохи більше 40 тис. осіб. У «пікові» сезони найвищого попиту на тимчасову робочу силу чисельність цього контингенту сягає 5 млн., а тривалість роботи наших співгромадян за кордоном становить у середньому близько 6 місяців.

2

Найчастіше трудовими мігрантами стають особи з професійно-технічною та повною середньою освітою. Однак у пошуках кращої долі Україну **ЗАЛИШАЄ І ЗНАЧНА ЧАСТИНА ВИСОКООСВІЧЕНОЇ МОЛОДІ**. Цей вплив неминуче посилюватиметься у зв'язку із приєднанням України до Болонського процесу, визнанням розвинутих країнами українських освітніх сертифікатів та спрощенням процедури тимчасового працевлаштування українців за кордоном.

3

НИЗЬКОЮ Є ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ робочої сили – значна частина фахівців із вищою освітою працює не за здобутою спеціальністю, а молодь після закінчення професійного навчального закладу не може знайти роботу й звертається до Центрів зайнятості, де отримує направлення на перекваліфікацію.

4

Попри зростання попиту на висококваліфікованих робітників у промисловості, будівництві, транспорті, пов'язане із запровадженням нових технологій та потребами розширення виробництва, **ПРОПОЗИЦІЯ** кваліфікованої робочої сили **ЗМЕНШУЄТЬСЯ**, а некваліфікованої – залишається стабільно високою. Близько третини економічно активного населення не мають професійної освіти.

5

НЕ СТВОРЕНА НОВА СИСТЕМА професійної освіти.

6

Через **ВІДСУТНІСТЬ ДОВГОТРИВАЛИХ ПРОГНОЗІВ** щодо ринку праці немає змоги запровадити ефективну систему підготовки кадрів.

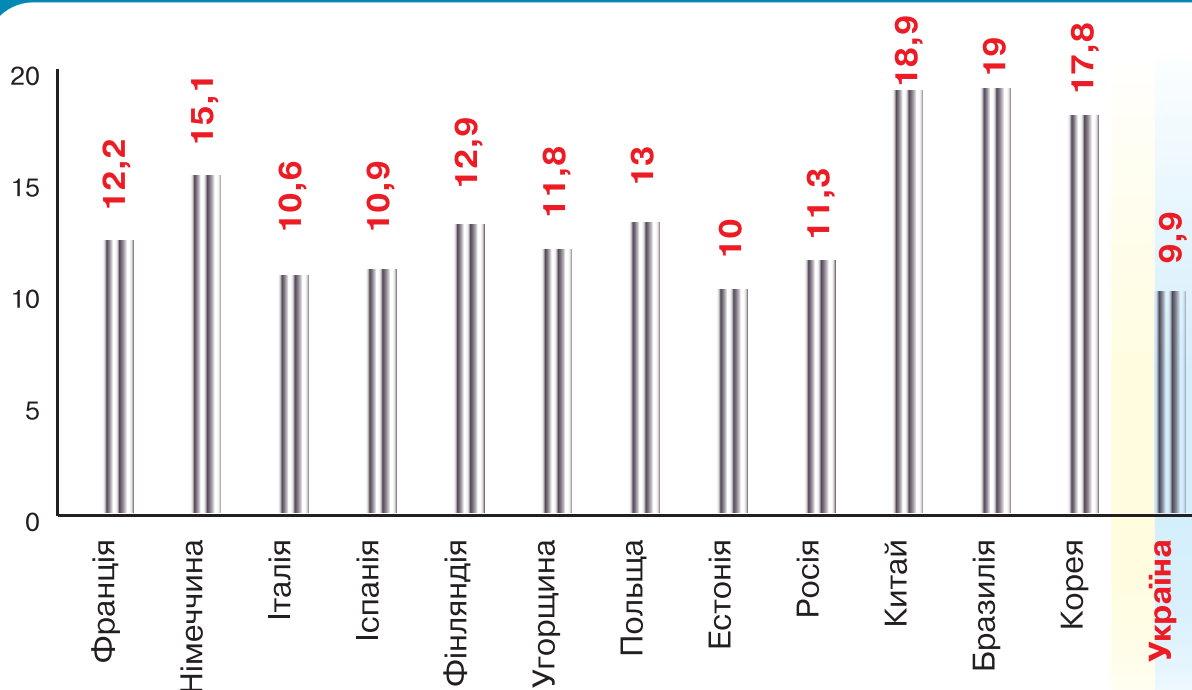
7

СИСТЕМА надання вищої освіти **ВИКРИВЛЕНА** – завелика пропозиція економістів, занизька – інженерів (лише за 2004-2005 навчальний рік кількість випускників-економістів зросла на 28,4%, а частка фахівців інженерних спеціальностей у складі випускників ВНЗ зменшувалася з 33,8% у 1996 р. до 22,8% у 2004 році. і лише цього року почала зростати). Те саме спостерігається й у професійно-технічній сфері.

8

Значні зусилля держави щодо забезпечення високого освітнього рівня населення залишаються неефективними попри те, що Україна лідирує за співвідношенням кількості учнів та вчителів серед країн-орієнтирів.

Співвідношення учнів та вчителів у середній школі, 2003 рік, осіб

Причини лідирування України за цим показником:

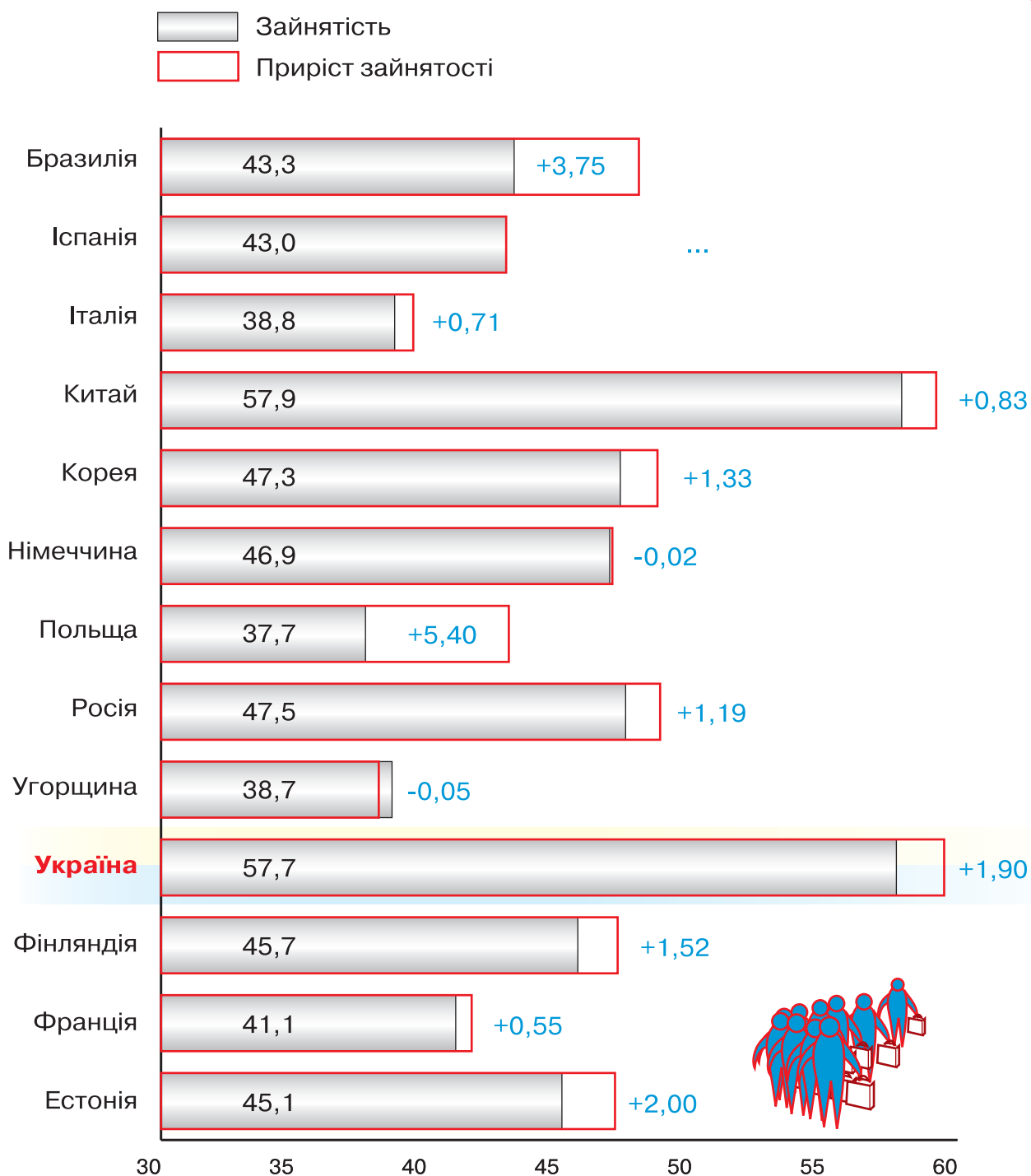
Зберігається значна кількість так званих малокомплектних сільських шкіл, де якість підготовки не може відповідати сучасним вимогам, передусім у галузі інформатики, іноземних мов, природничих наук.

Освіта розвивається екстенсивним шляхом (за 1990-2006 рр. чисельність учнів скоротилася на чверть, натомість кількість загальноосвітніх шкіл – лише на 0,9%, а чисельність вчителів зросла на 1,1%), що веде у глухий кут. Галузь потребує кардинального реформування.

Зайнятість робочої сили

Характеристика зайнятості, %, 2005 рік

Показники зайнятості та безробіття характеризують відповідність робочої сили вимогам національного ринку праці, а отже, її конкурентоспроможність. Однак високі показники України серед країн-орієнтирів (з 2005 р. зайнятість вперше почала зростати) не відбивають реальної ситуації, яка набагато гірша з огляду на низку чинників:

1

Загальний приріст зайнятості на 50% відбувається за рахунок осіб пенсійного віку, бо особи молодого та середнього віку часто **ПРАЦЮЮТЬ ЗА КОРДОНОМ**, не погоджуючись на низьку заробітну плату. (Наприклад, у 2004-2005 рр. знизився рівень зайнятості населення найбільш продуктивного віку і водночас істотно зріс серед осіб віком понад 60 років (перевищує 20%).)

2

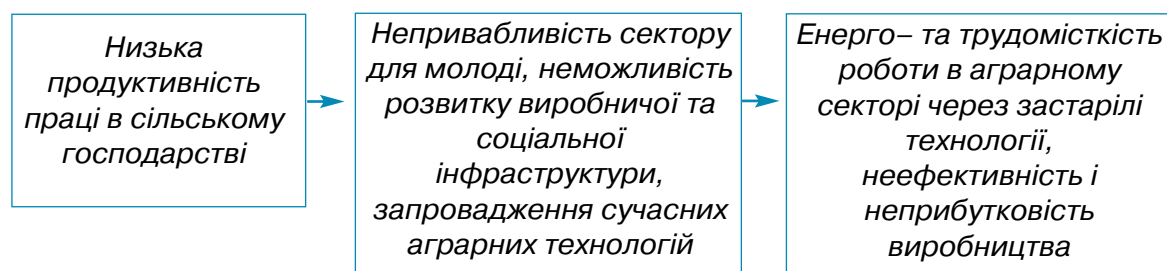
Існують **РОЗБІЖНОСТІ У ВІКОВИХ РІВНЯХ** зайнятості сільського та міського населення через:

- різні темпи економічних змін,
- більшу орієнтацію міських мешканців на найману працю,
- надто низький рівень оплати праці в аграрному секторі, що не стимулює селян пропонувати свою робочу силу на ринку праці.

3

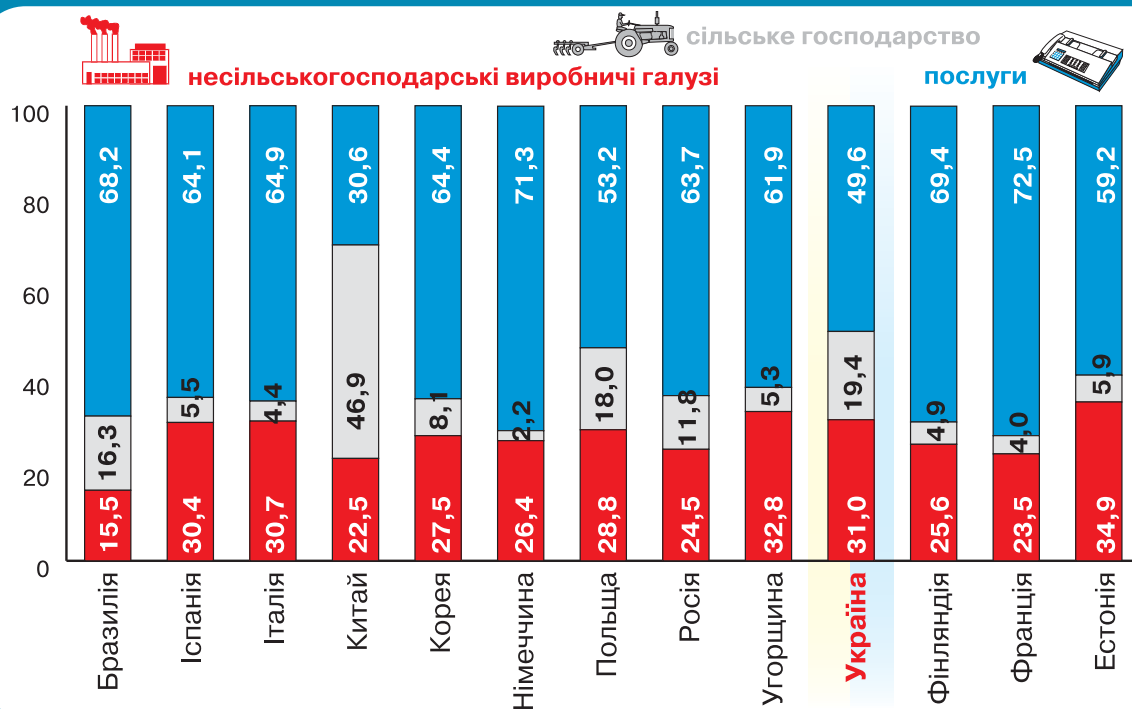
ВИКРИВЛЕНА СТРУКТУРА зайнятості.

- Надто висока зайнятість у сільському господарстві (неадекватна стандартному для країн Центральної та Східної Європи рівневі урбанізації), що свідчить про вкрай низьку ефективність аграрного сектору в Україні.

- Висока частка зайнятих у виробничих видах діяльності несільськогосподарського характеру, що є ознакою сировинної орієнтації української економіки – в розвинутих країнах домінує сектор послуг.
- Перерозподіл на користь некваліфікованих працівників, що гальмує запровадження нових технологій і перехід до нового (постіндустріального) етапу розвитку економіки.

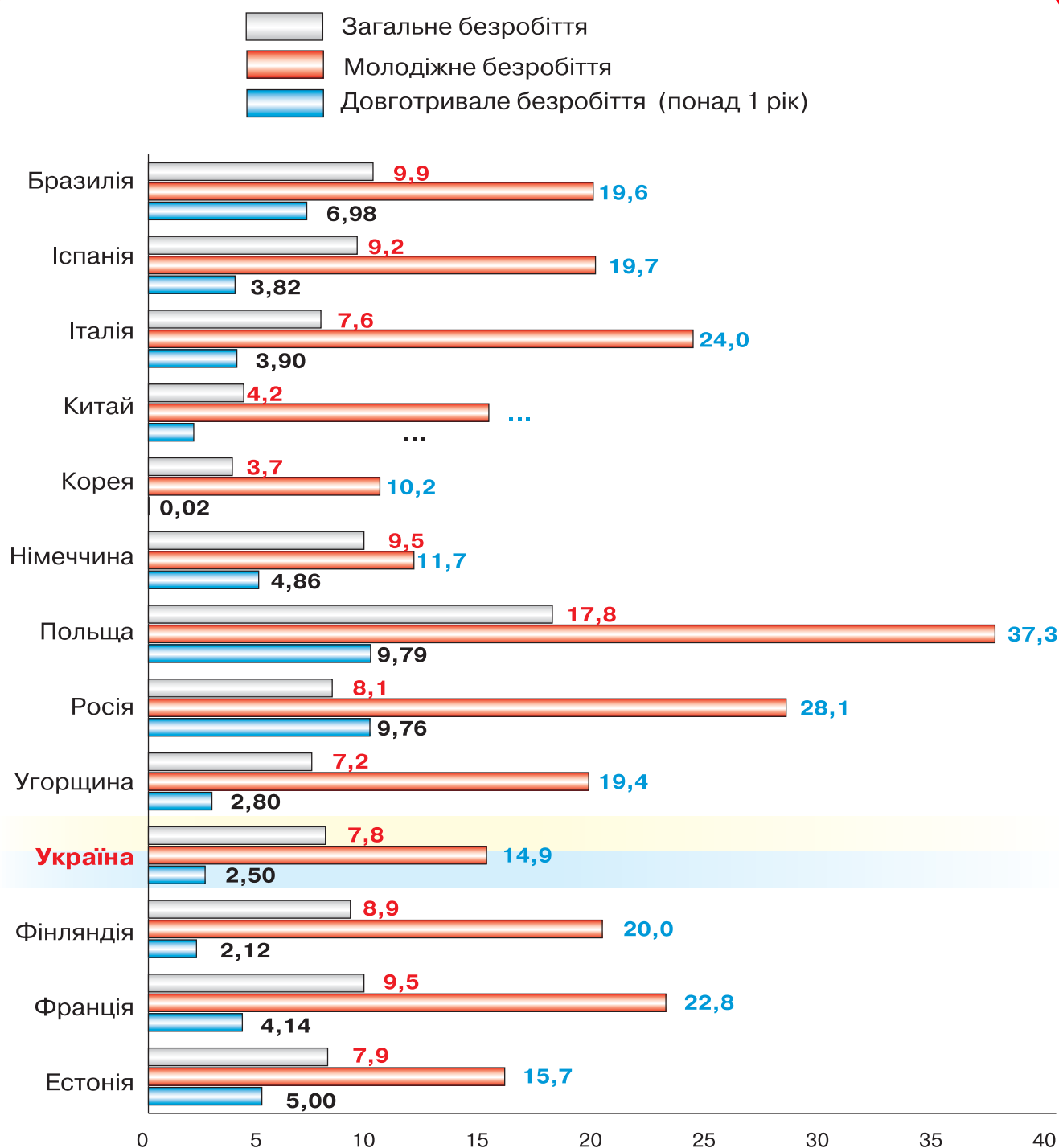
Секторальна структура зайнятості, %, 2005 р.

Безробіття

Характеристика рівня безробіття, %, 2005 р.

За міжнародними стандартами рівень безробіття в Україні ніколи не був надто високими. На це впливають такі чинники:

1

РАННІЙ ПЕНСІЙНИЙ ВІК – після досягнення пенсійного віку переважна більшість осіб, які не мають роботи, активно її не шукають і обліковуються як економічно неактивні, а не як безробітні.

2

БРАК РОБОЧИХ МІСЦЬ із прийнятним рівнем оплати праці, у зв'язку із чим частина працездатного населення залишає вітчизняний легальний ринок праці.

3

Невпинне **ЗМЕНШЕННЯ МАСШТАБІВ** безробіття від початку періоду подолання економічної кризи.

4

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ довготривалого (понад 1 рік) безробіття (слід зауважити, що після тривалої перерви безробітна особа переживає стан соціальної дезадаптації (втрати соціальних навичок).

5

ЗРОСТАННЯ ПИТОМОЇ ВАГИ тих безробітних, які не мають роботи до 1 місяця (так зване фрикційне безробіття, яке свідчить скоріше про динамічність зрушень, ніж про негаразди на ринку праці).

Але!

Конкурентоспроможність робочої сили, особливо сільської, залишається низькою, про що свідчить хоча б кількість населення працездатного віку, зневіреного у можливості знайти роботу. Вона вказує на гостроту ситуації в сільському сегменті ринку праці та відсутність реальних можливостей переходу робочої сили до інших регіонів або секторів.

Рекомендації РКУ

Україна поступово втрачає ті переваги, які вона мала 20-30 років тому. Сьогодні рівень професійно-освітньої підготовки української робочої сили поступається відповідним показникам більшості сусідніх країн, що є критичним відставанням для нашої країни. Рівень конкурентоспроможності робочої сили є недостатнім для здійснення економічного прориву і звуження відставання від розвинутих країн.

Поліпшити ситуацію допоможуть такі кроки:

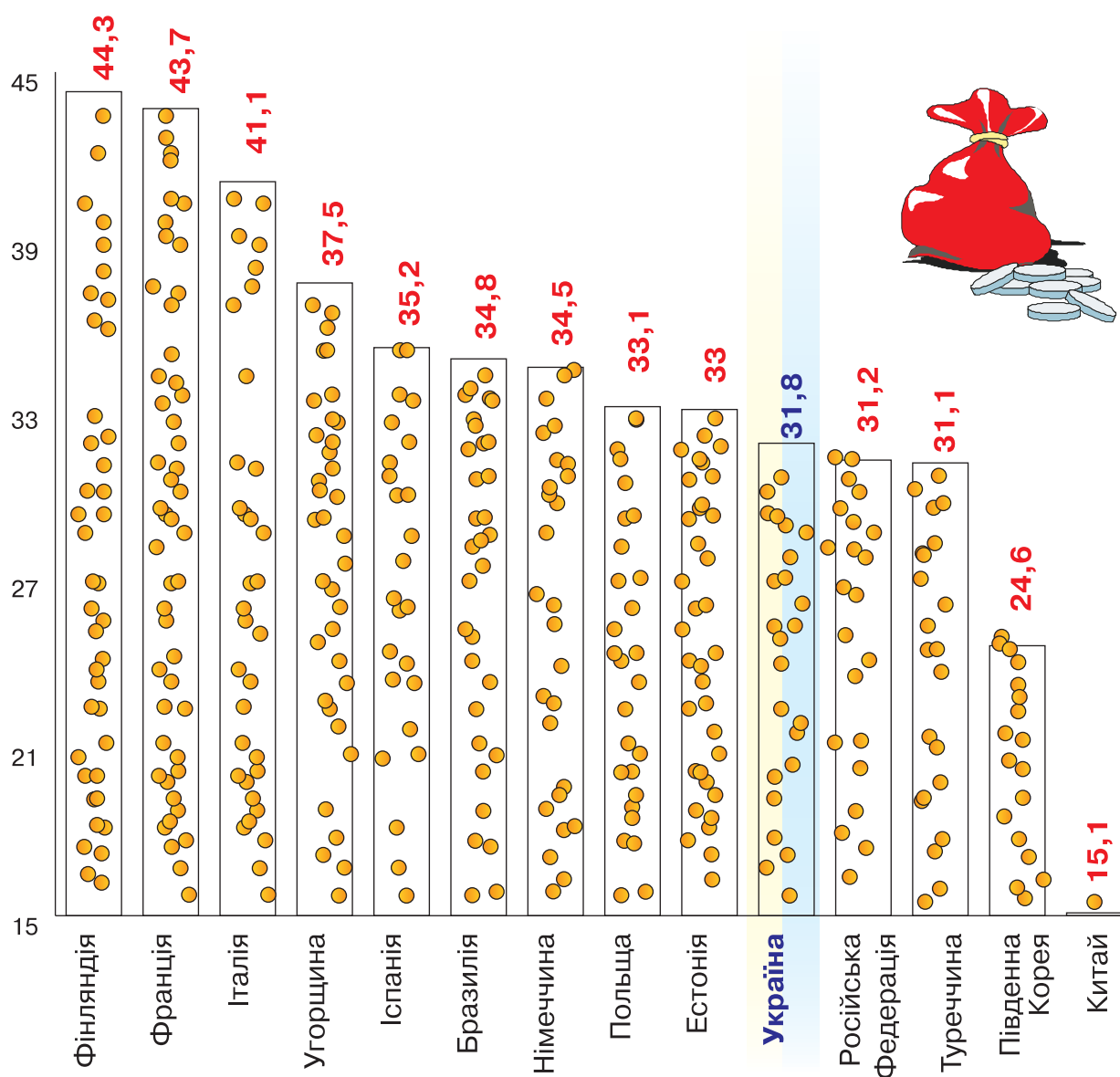
1. Принципова зміна моделі розвитку країни: конкурентоспроможність української економіки не може визначатися дешевизною робочої сили; аналіз досвіду найбільш успішних країн перехідної економіки і розвинутих країн, що здійснили економічний прорив у XX сторіччі, свідчить, що на сучасному етапі розвитку перевагу дає висока мотивація робочої сили до підвищення свого потенціалу та його реалізації.
2. Раціоналізація професійної структури підготовки фахівців з професійною освітою (і вищою, і середньою), узгодження її з потребами економіки для прискорення отримання ефекту від підвищення кваліфікації робочої сили.
3. Раціоналізація трудової міграції, зокрема стимулювання повернення мігрантів до України.
4. Поліпшення умов праці, викорінення вживання алкоголю під час роботи, скорочення масштабів тютюнокуріння, поширення стандартів здорового способу життя з метою зменшення втрат робочої сили через передчасну смертність та інвалідність.

Інна Луніна,
доктор економічних наук

Загальний рівень податків та обов'язкових платежів

Податки та внески по обов'язковому соціальному страхуванню, % ВВП

Україна характеризується відносно невисоким загальним рівнем оподаткування порівняно із країнами, де держава, як і в Україні, надає досить широкий спектр суспільних благ та соціальних гарантій.

Загальний рівень податків та обов'язкових платежів (% ВВП), що характеризує основні складові державних доходів, формується під впливом різних чинників:

- 1** типу (моделі) «соціальності» держави, яка визначає рівень соціальних гарантій та ступінь вирівнювання доходів громадян;
- 2** рівня державних інвестицій та капітальних трансфертів;
- 3** економічної політики уряду, наприклад, щодо певних галузей економіки, малих та середніх підприємств, інвестицій, зокрема ризикових, а також щодо певних регіонів;
- 4** процесів глобалізації та податкової конкуренції;
- 5** ефективності податкового адміністрування;
- 6** податкової дисципліни та рівня податкової моралі у суспільстві, які, у свою чергу, залежать від загальної законослухняності громадян, а також від якості послуг, отримуваних ними від держави за рахунок податків, та довіри до уряду.

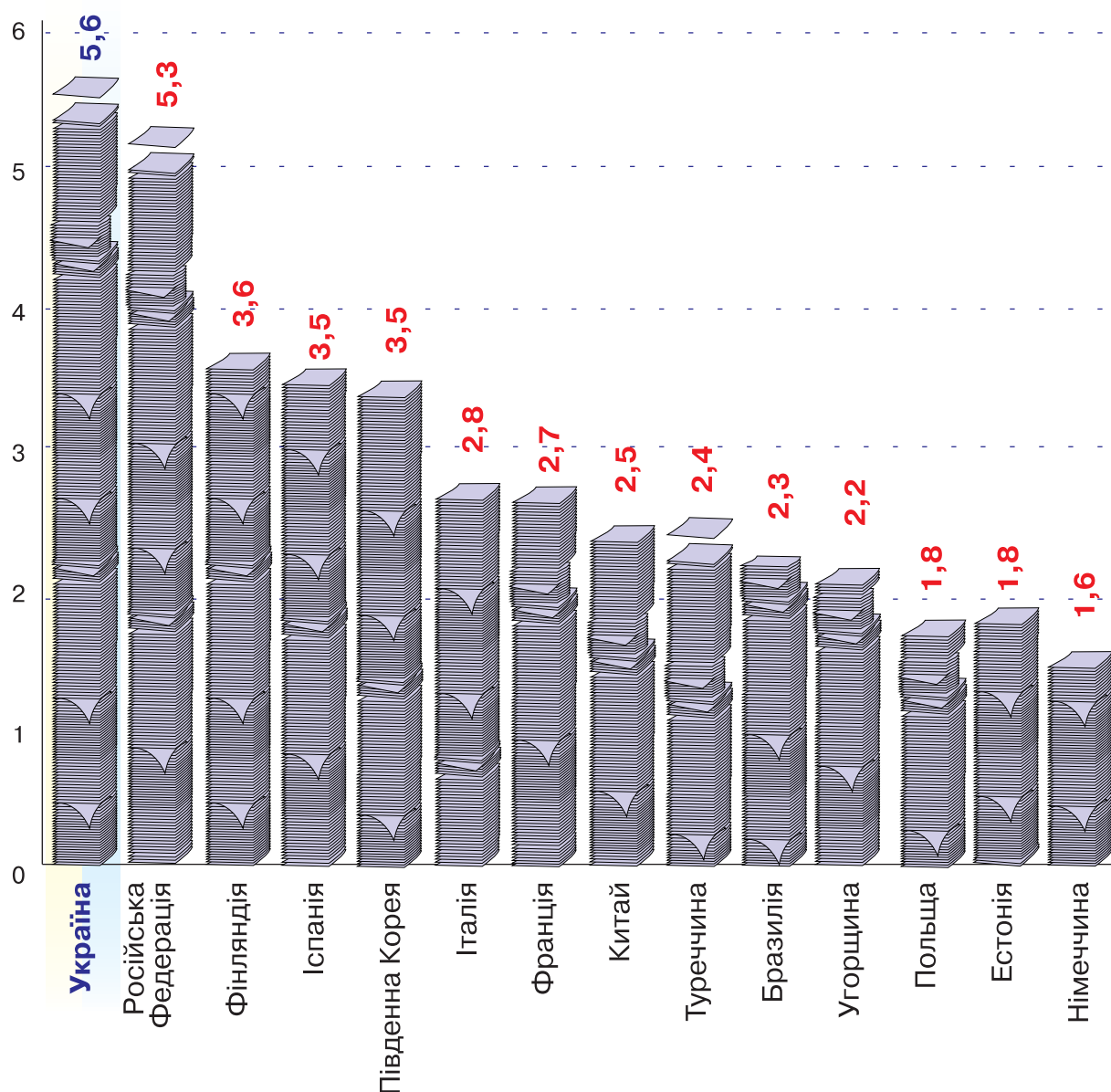
Зарубіжний досвід

Високий рівень державних доходів у скандинавських країнах та країнах Західної Європи визначається необхідністю фінансування широких соціальних гарантій держави, заходів державної політики щодо забезпечення зайнятості та вирівнювання доходів. Тоді як у Китаї низький рівень податків та обов'язкових платежів пов'язаний, зокрема, із відсутністю загальної системи обов'язкового пенсійного страхування. В останні десятиріччя під впливом процесів глобалізації посилюється конкуренція країн за мобільні чинники виробництва. Тому у багатьох європейських країнах відбуваються податкові реформи, спрямовані на зниження податкового навантаження на економіку та відповідне зменшення ризиків впливу капіталу.

Оподаткування прибутку підприємств

Надходження до бюджету податку з прибутку підприємств, % ВВП

Надходження до українського бюджету податку з прибутку підприємств є досить високим з огляду на такі чинники:

1

в Україні визначення показника оподатковуваного прибутку й техніка стягнення податку **НЕ ВІДПОВІДАЮТЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ**, зокрема, не всі витрати підприємств беруться до уваги під час розрахунку оподатковуваного прибутку, що завищує останній;

2

в Україні з 2003 р. **СКАСОВАНО ПРИСКОРЕНУ ПОДАТКОВУ АМОРТИЗАЦІЮ** основних засобів (за винятком суб'єктів космічної діяльності), що не стимулює підприємства до оновлення основних фондів і веде до безупинного старіння останніх;

3

в Україні **БІЛЬШ ВИСОКА СТАВКА** оподаткування прибутку, ніж у деяких європейських країнах із перехідною економікою, що знижує конкурентність економічного середовища;

4

окрім податку на прибуток, державні та казенні підприємства, а також акціонерні, холдингові компанії та інші суб'єкти господарювання, у статутному фонді яких державі належать частки (акції, паї), **ДОДАТКОВО СПЛАЧУЮТЬ** до Державного бюджету України частину прибутку (доходу) відповідно до розміру державної частки (акцій, паїв) у їхніх статутних фондах;

5

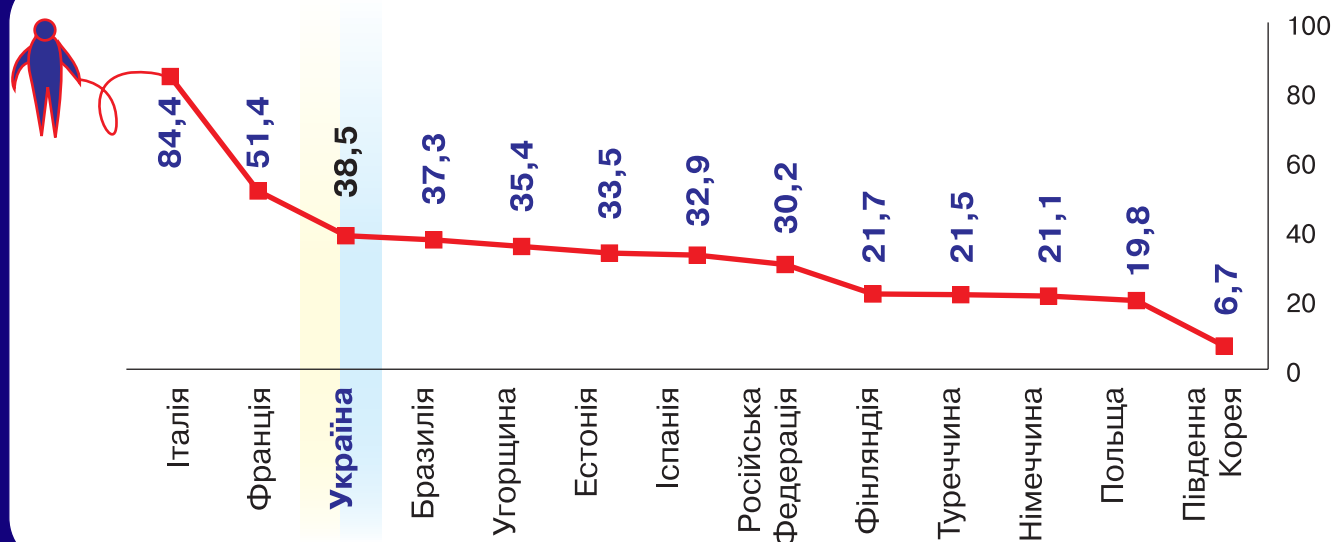
ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ВІД ФІНАНСОВОГО, а податкова служба не тільки контролює дотримання підприємствами податкового законодавства, але й тлумачить його.

Зарубіжний досвід

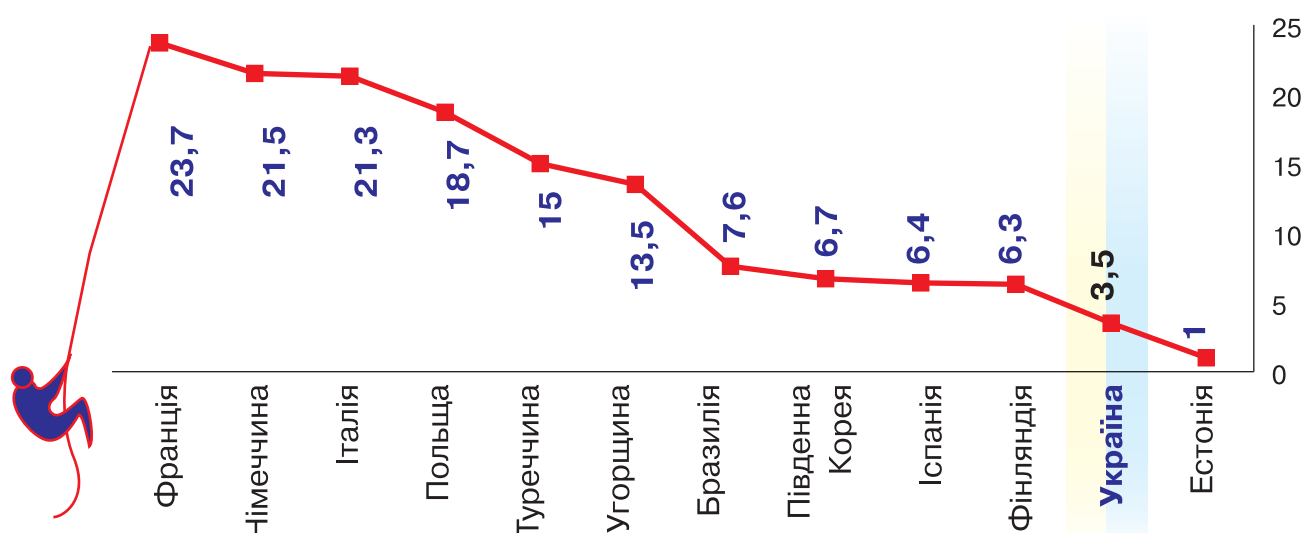
У різних країнах від оподаткування звільняється прибуток корпорацій, який спрямовується на формування резервних фондів для покриття непередбачених витрат і збитків. Так, у Польщі звільняються від оподаткування відрахування на погашення безнадійних боргів (протягом 5 років). В Італії, Іспанії, Німеччині від оподаткування звільняються кошти, призначені на покриття непередбачених витрат, а в Іспанії, Франції та Фінляндії – кошти, накопичувані для подальших інвестицій. У багатьох країнах застосовується прискорена податкова амортизація для основних засобів та устаткування. У більшості країн – нових членів ЄС ставки оподаткування прибутку були знижені: у Латвії – до 15%, в Угорщині – до 16%, у Польщі та Словаччині – до 19%. В Естонії податок на прибуток стягується тільки з прибутку, що розподіляється між акціонерами; у 2007 р. його ставку передбачається зменшити до 20%.

Внески роботодавців та найманих працівників до фондів обов'язкового соціального страхування

Внески роботодавців до фондів обов'язкового соціального страхування, % від доходу, що дорівнює середньодушовому ВВП

Внески найманих працівників до фондів обов'язкового соціального страхування, % від доходу, що дорівнює середньодушовому ВВП

На роботодавців в Україні припадає близько 90% внесків з обов'язкового соціального страхування, що є даниною традиції, сформованої ще за часів соціалізму.

Загальний високий рівень внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування пояснюється низкою причин:

1

вік виходу на пенсію є значно нижчим, ніж у багатьох європейських країнах;

2

існують спеціальні режими оподаткування, які передбачають суттєве зменшення внесків до Пенсійного фонду для фізичних осіб-підприємців та малих підприємств;

3

ВІДСУТНЯ ПРЯМА ЗАЛЕЖНІСТЬ МІЖ ВНЕСКАМИ ДО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ Й РОЗМІРАМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН;

4

чинне законодавство встановлює високі зобов'язання держави щодо пенсійного забезпечення певних категорій працівників.

Зарубіжний досвід

Внески найманих працівників з обов'язкового соціального страхування в Угорщині та Польщі перевищують 13%, а у розвинутих країнах Європи – 20%, тоді як в Україні у середньому не перевищують 4%.

Рекомендації РКУ

Критичне відставання України від країн-орієнтирів стосується не стільки загального рівня, скільки структури оподаткування із тиском на виробників і роботодавців, недосконалості податкового адміністрування, високого рівня оподаткування праці та капіталу, а також нерівномірного розподілу податкового навантаження між підприємствами України внаслідок існування тіньової економіки, доходи якої значною мірою виведені з-під оподаткування.

Шляхи удосконалення податкової системи України

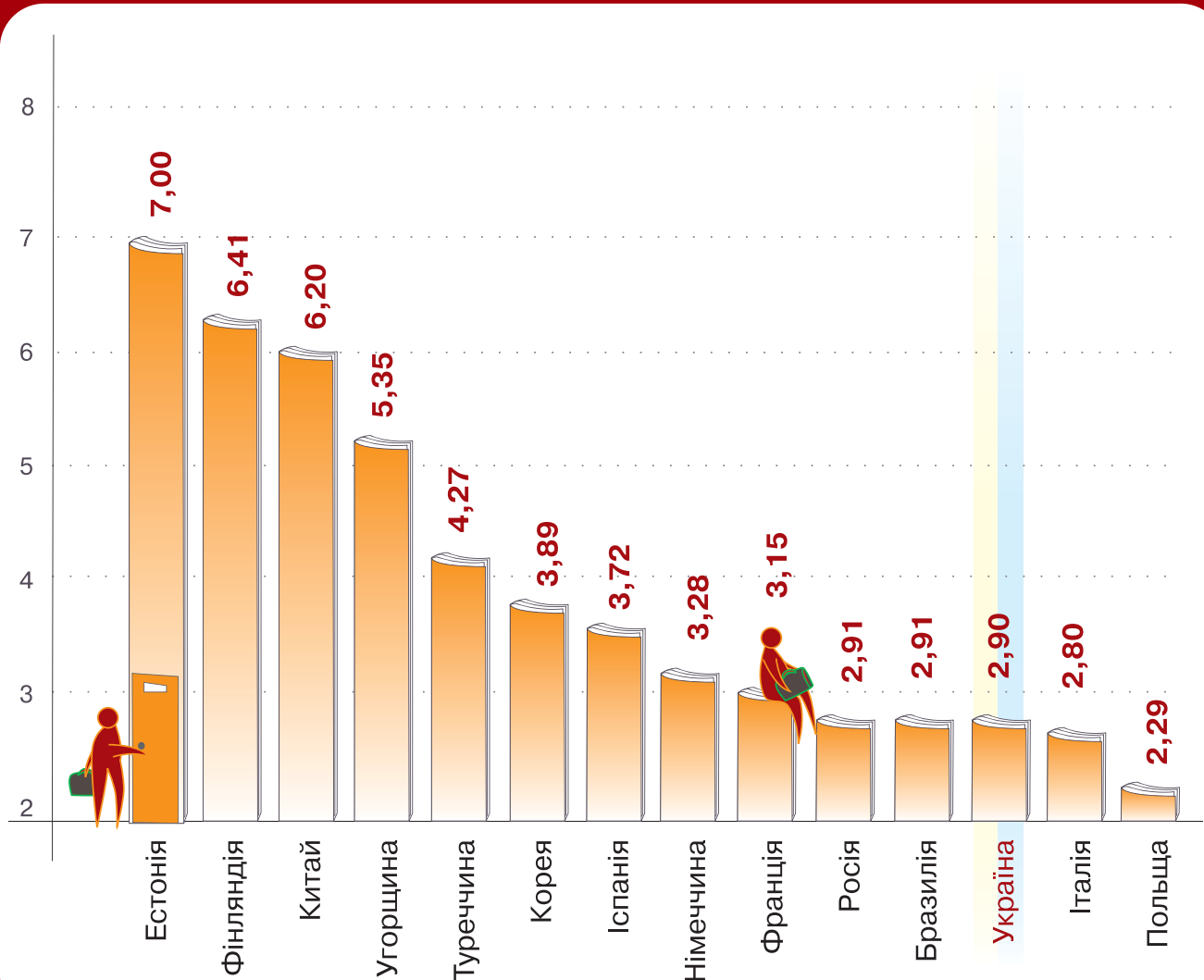
Необхідно перерозподілити податковий прес шляхом зменшення рівня оподаткування виробників та роботодавців, а також найбільш вразливих верств населення за рахунок підвищення рівня оподаткування споживачів (особливо найзаможніших) та доходів від власності і нерухомості.

Це потребує прискорення пенсійної реформи з метою створення ефективної та справедливої системи пенсійного забезпечення, а також заходів щодо підвищення ефективності витрачання коштів фондів обов'язкового соціального страхування.

Ольга Макара,
кандидат економічних наук

Оцінка впливу законодавчої та регуляторної політики на конкурентоспроможність підприємств (найвищий бал – 10)

Вплив законодавчої та регуляторної політики на конкурентоспроможність підприємств

Причини негативного оцінювання представниками українського бізнесу впливу законодавчої та регуляторної політики на конкурентоспроможність підприємств:

1

ВІДСУТНІСТЬ у законодавчій та регуляторній політиці України **ЦІЛЕСПРЯМОВАНOSTI**, **ПОСЛІДОВНОСТІ** та **ПЕРЕДБАЧУВАНOSTI** – основних чинників, що обумовлюють довіру бізнесу до влади;

2

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РЕФОРМ у регуляторній сфері, за яких певна частина регуляторних актів не діє взагалі, а значна кількість перешкоджає нормальному веденню бізнесу ;

3

ВІДСУТНІСТЬ прозорого та зрозумілого **ПРАВОВОГО ПОЛЯ** для бізнесу, а також **НАЯВНІСТЬ** адміністративних **БАР'ЄРІВ** щодо впровадження законодавства;

4

НАЯВНІСТЬ НЕДОЛІКІВ у системі реєстрації бізнесу, видачі дозволів та ліцензуванні;

5

НЕЗДІЙСНЕННЯ податкової **РЕФОРМИ** та відсутність дій з удосконалення системи звітності.

Зарубіжний досвід

Найвищий рейтинг довіри до уряду в законодавчо-регуляторній сфері показує **Естонія**. Цій країні найшвидше на пострадянському просторі вдалося переміститися в першу двадцятку рейтингу конкурентоспроможності, залишивши позаду деякі розвинуті європейські країни. Однією з причин такого стрімкого зростання було розуміння необхідності створення найбільш сприятливих умов для розвитку бізнесу. Успішна боротьба з корупцією, продумана макроекономічна та фінансова політика, підтримка високотехнологічного виробництва дали Естонії змогу закласти основу для використання конкурентних переваг. Естонія сьогодні активно здійснює перехід до економіки знань. Та навіть попри акцент на технологіях та інноваціях, чинник ефективності бізнесу залишається однією з основоположних засад розвитку. За показниками рейтингів якості регуляторної політики, доступу до кредитів, наявності торгових бар'єрів, впливу податків на стимули для розвитку та загальної ефективності податкової політики Естонія входить до першої десятки найбільш конкурентоспроможних країн світу.

Іншим цікавим прикладом може слугувати **Китай**. У цій країні держава формує й «спускає згори» основні регуляторні директиви, а також суворо відстежує їх виконання. Державне регулювання значною мірою впливає на умови розвитку бізнесу, причому позитивно, про що свідчить перехід Китаю з 31 на 19 позицію у глобальному рейтингу конкурентоспроможності. Китайський уряд ефективно використовує всі можливі важелі регуляторної політики та створює законодавче поле для підприємництва. Однак при цьому інститути громадянського суспільства – неурядові організації та об'єднання громадян – фактично усунуті від впливу на економічну політику. В країні переважають державно-бюрократичні, а не бізнесові інтереси. В Україні ж, попри недотримання державою основних принципів законодавчої політики у сфері розвитку підприємництва, бізнес-активність розвивається за ринковими сценаріями.

Вплив регуляторної та законодавчої політики на загальну конкурентоспроможність України

Впровадження адекватної державної регуляторної та законодавчої політики може забезпечити ефективну роботу ринкових механізмів, створити надійні правові умови для реалізації приватної ініціативи, сприяти конкуренції та дотриманню законності. Законодавством України встановлено, що державна регуляторна політика має на меті недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшен-

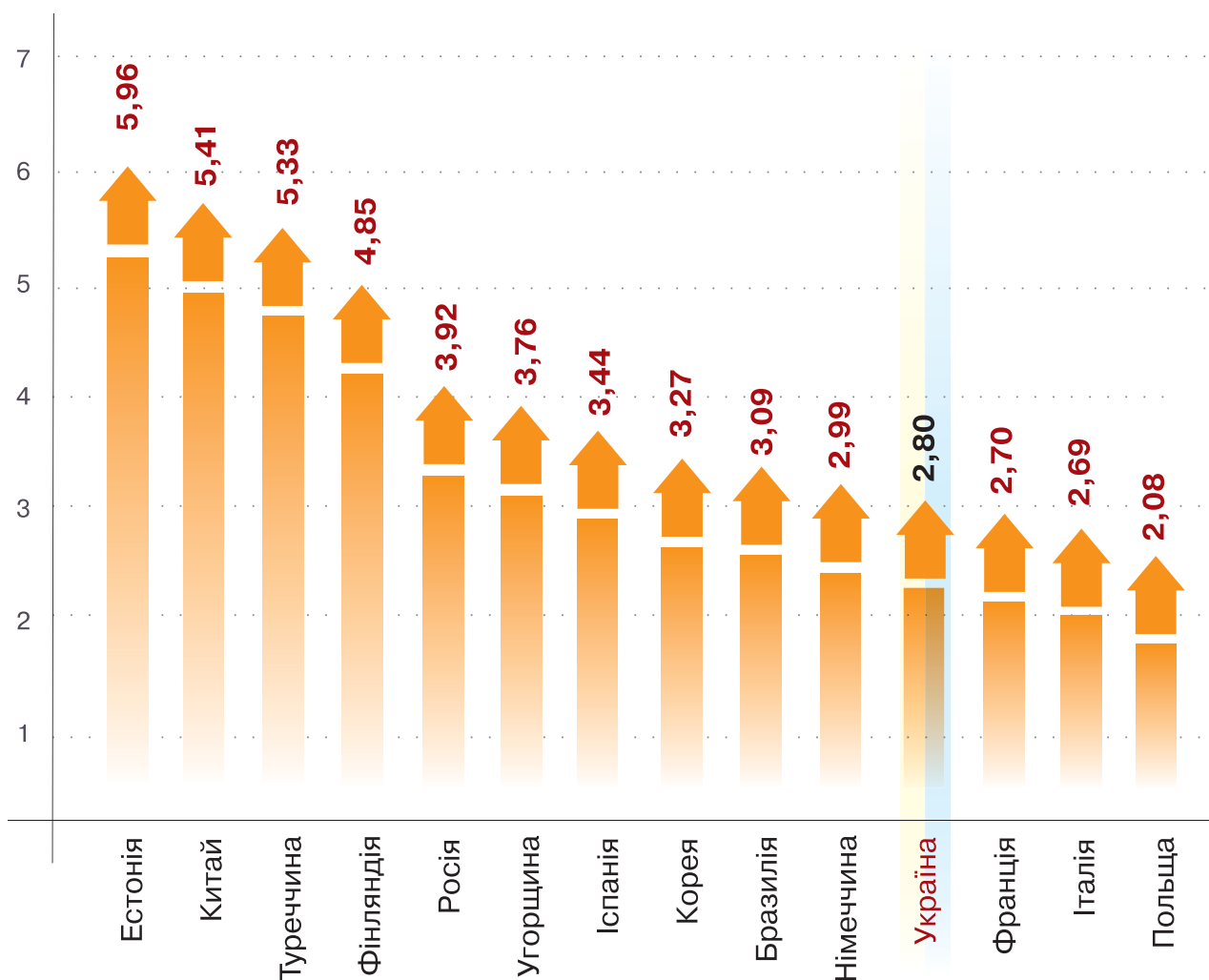
ня втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для впровадження господарської діяльності. У разі, якщо під час здійснення регуляторної політики дотримуються принципи доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості, врахування громадської думки, регуляторна реформа сприяє покращенню бізнес-клімату. Так відбувається в усіх країнах ЄС.

Адаптивність урядової політики до змін в економіці

(найвищий бал – 10)

Адаптивність урядової політики до змін в економіці

Зарубіжний досвід

Показовим є приклад **Туреччини** – країни, що активно готується вступити до Європейського Союзу. Головні зрушення в адаптації урядової політики до економічних змін відбулися в Туреччині завдяки виконанню вимог щодо адаптації законодавства та впровадження економічних реформ, які висуває Європейське Співтовариство до урядів країн-претендентів. Адже тільки так нові члени ЄС можуть здобути переваги, забезпечувані членством у співтоваристві.

У **Польщі** уряд практично припинив вживати заходів щодо підтримки бізнес-клімату. Індеси, які формуються на основі показників, що характеризують бізнес-середовище, вже 2004 року почали на кілька пунктів відставати від середнього тренду, притаманного країні в цілому. У цій країні бізнес не розуміє сигналів уряду щодо орієнтирів та перспектив майбутнього розвитку. В суспільстві назріває незадоволення економічною політикою уряду. Це ще раз підтверджує, що ігнорування чинників регуляторної сфери призводить до втрат та подальшого зниження загального рейтингу конкурентоспроможності країни.

Урядова політика в Україні не може швидко адаптуватися до змін в економіці через:

Політичну нестабільність у країні, що призводить до вирішення економічних питань за залишковим принципом: 2006 р. уряд і парламент фактично **ПРИЗУПИНИЛИ** активну **ДІЯЛЬНІСТЬ** щодо законодавчого обґрунтування економічної політики;

СКЛАДНІСТЬ і формалізованість **ПРОЦЕДУРИ** прийняття рішень щодо процесу дерегуляції бізнес-діяльності;

ВІДСУТНІСТЬ кваліфікованих **СПЕЦІАЛІСТІВ** для якісного аналізу регуляторного впливу, контролю за ефективністю, перегляду й систематизації регуляторних документів;

ВІДСУТНІСТЬ «зворотного зв'язку», ефективного **ДІАЛОГУ** влади з громадськістю;

ПОВІЛЬНІ ТЕМПИ адаптації вітчизняного законодавства до норм ЄС

1

2

3

4

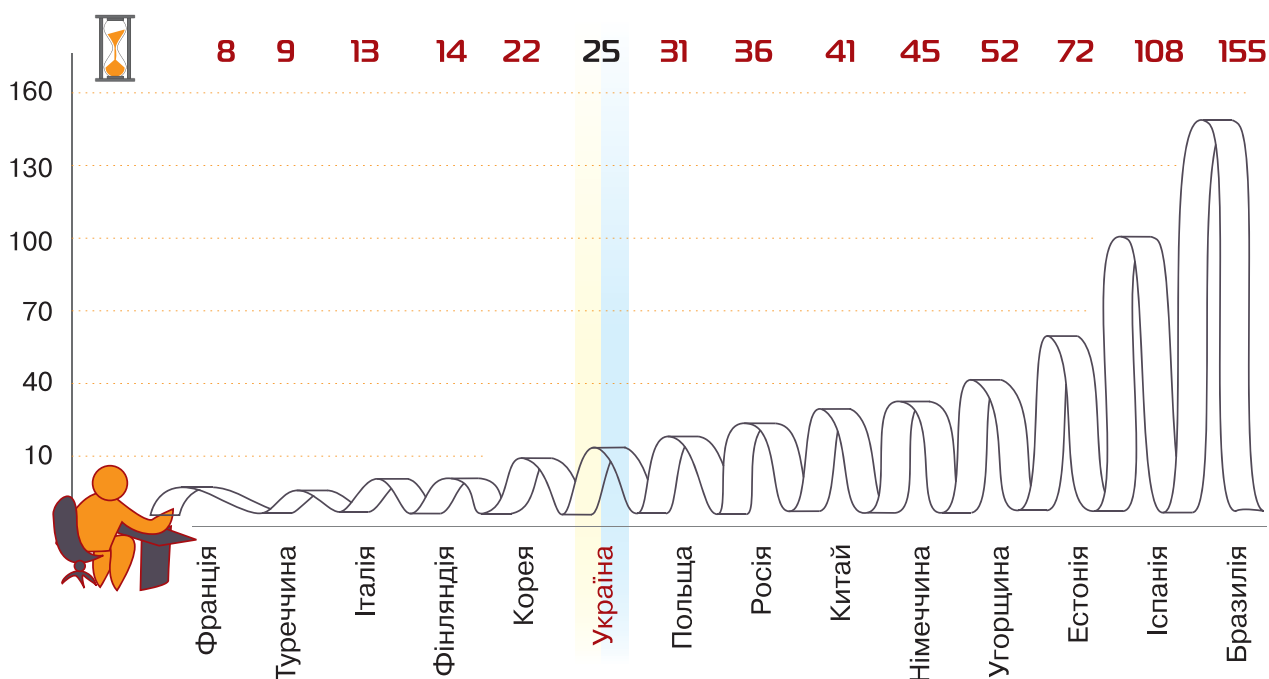
5

Вплив адаптивності урядової політики на загальну конкурентоспроможність України

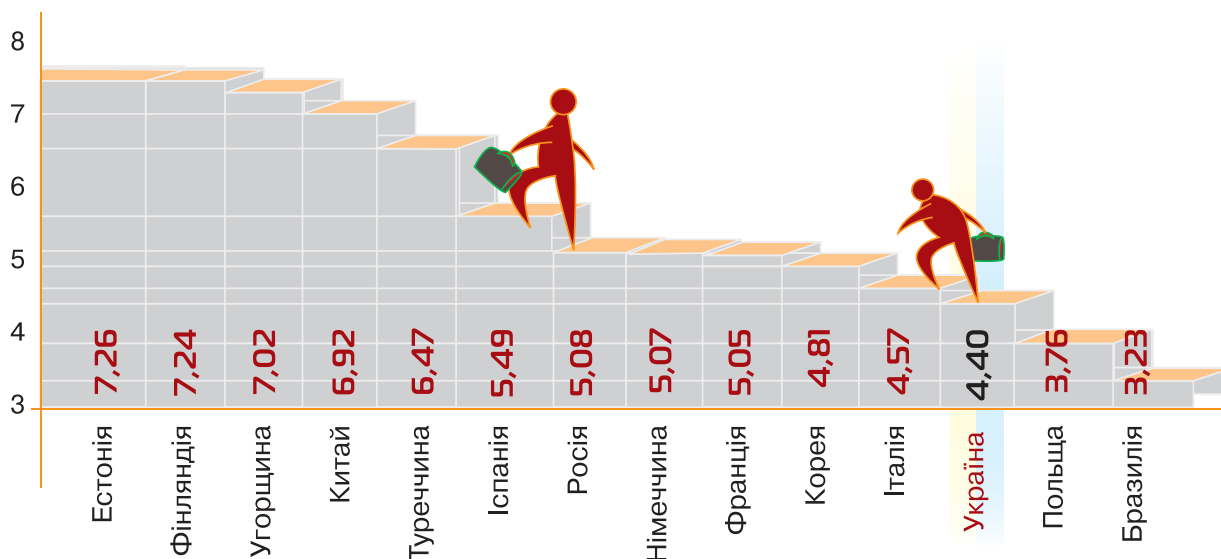
Головний чинник, який, на думку інвесторів, сприятиме розвитку конкурентоспроможності, – це стабільність та передбачуваність урядової політики і правового середовища. Але стабільність не в тому розумінні, що законодавство не має адаптуватися до змін в економіці, а лише в контексті можливості прогнозування результатів діяльності. За умов розбудови більш сучасної системи державного управління та вдосконалення національного законодавства загальна конкурентоспроможність країни тільки підвищується. В Україні існує низка економічних питань та колізій, які потребують негайного вирішення на законодавчому рівні, але протягом останнього року до законодавства не було внесено жодних суттєвих змін. Розробка і впровадження ефективних змін у податковій системі можуть відкрити шлях до розвитку конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва за умови дотримання принципів верховенства права та врахування світового досвіду побудови ефективних моделей оподаткування. У цілому реформування законодавства має відбуватися відповідно до практики країн – членів ЄС і СОТ.

Започаткування нового бізнесу

Кількість днів для реєстрації бізнесу

Легкість створення нових фірм

В Україні нелегко започаткувати новий бізнес з таких причин:

1 **НЕ ЗАВЕРШИЛОСЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ** процедури реєстрації за принципом «єдиного вікна» (Уряд планує зробити це до кінця 2006 року);

2 Багато видів діяльності **ПОТРЕБУЮТЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ** та/або отримання дозволів. Процедури й порядок видачі ліцензій та дозволів є надмірно бюрократизованими й обтяжливими (на сьогодні чинними є 150 законів, 500 постанов Уряду та понад 150 інших місцевих та галузевих регуляторних документів у цій сфері);

3 **НЕОБХІДНІСТЬ** подвійної реєстрації для деяких видів юридичних осіб;

4 **НАЯВНІСТЬ** невиправданих **ВИМОГ** до інформації, необхідної для державної реєстрації.

Зарубіжний досвід

2005 р. в **Угорщині** суттєво збільшився строк започаткування власної справи (з 52 до 72 днів). Однак це не стало для бізнесу тривожним сигналом: кількість респондентів, які позитивно оцінили законодавчу підтримку можливості започаткування нової справи, навіть зросла. Це свідчить, що строки реєстрації – важливий, але не головний чинник, який характеризує сприятливість бізнес-середовища для нових фірм.

Італія, де досить незначні строки реєстрації, опинилася на 52-му місці в рейтингу за показником законодавчої підтримки входження до бізнесу нових фірм. Протягом останніх років в Італії відбулося фатальне для економіки падіння ефективності державних та суспільних інститутів. Італія посідає останній щабель у рейтингу серед 15 «старих» членів ЄС. Її рейтинг навіть нижчий, ніж у більшості країн, які вступили в ЄС пізніше.

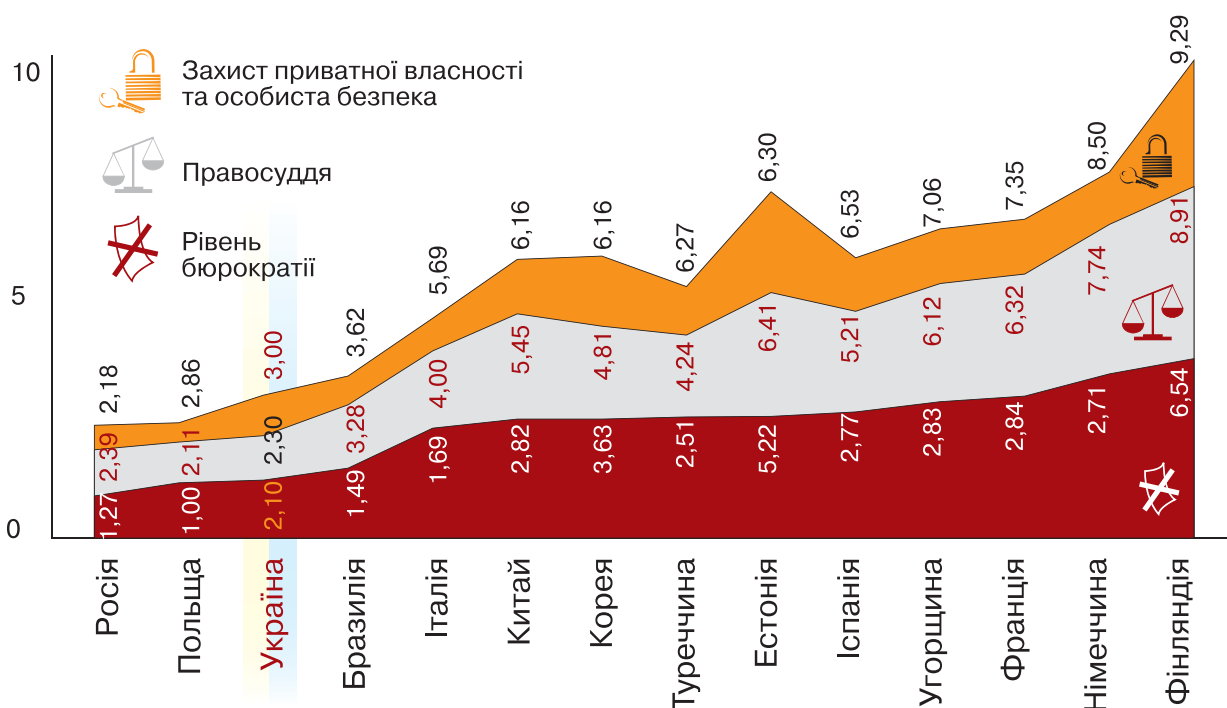
Вплив показників легкості започаткування бізнесу на загальну конкурентоспроможність України

Легкість входження до бізнесу – один із основних показників, що характеризує регуляторну політику. Якщо держава декларує підтримку малого та середнього бізнесу, вона має забезпечити полегшену реєстрацію та мінімальну кількість дозвільних процедур. На сьогодні ж дані опитування щодо законодавчої підтримки процедур створення нових фірм засвідчують вкрай низький рейтинг України, що вказує на несприятливу для нового бізнесу ситуацію.

Передумовою сталого економічного розвитку є докорінна зміна ролі держави, яка мусить забезпечити швидкий та легкий легальний старт для підприємницької діяльності. «Правила гри» в бізнесі мають змінитися настільки, щоб підприємницька діяльність у країні набула масового характеру, – тільки так Україна зможе не програти у глобальному розподілі праці й не втратити залишково наявні конкурентні переваги.

Якість державних інститутів

Якість державних інститутів

Вплив якості державних інститутів на загальну конкурентоспроможність України

Можливість здійснення правосуддя, незалежність судової системи, гарантії особистої безпеки та захисту права власності, низький рівень корупції та бюрократії в державі — основні передумови формування конкурентоспроможної економіки. Але очевидно, що для поліпшення ситуації в країні недостатньо тільки важелів регуляторної чи економічної політики.

Бюрократію неможливо скасувати указами чи законами, єдина можливість позбутися її — створити умови, що унеможливили б використання посадовими особами надмірної кількості правил та інструкцій в особистих інтересах. В Україні бюрократичний апарат фактично приватизував державні функції та увійшов у тісну взаємодію з крупним приватним

капіталом, а в окремих випадках — із організованою злочинністю, що суттєво перешкоджає горизонтальному розвитку бізнесу, зростанню конкурентоспроможності країни, але дозволяє нагромаджувати капітал як окремим посадовцям і бюрократам, так і великим фінансово-промисловим групам. Для побудови конкурентної ринкової економіки, що базується на приватній власності та верховенстві права, необхідно забезпечити ефективність усіх державних інститутів, провести адміністративну й судову реформи. Підконтрольність бюрократії, зростання довіри громадян до судової системи та держави в цілому, перегляд відносин держави і бізнесу є запорукою підвищення ефективності економічної системи та зростання конкурентоспроможності країни.

Основні причини слабкості державних інститутів в Україні:

- 1 **ПЕРЕВАЖАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ** (політичної еліти, наближеної до державних ресурсів) над правами громадян, відсутність належного балансу між державою, громадянським суспільством і ринком;
- 2 **СЛАБКІСТЬ ІНСТИТУТІВ** управління, неналежний рівень їх прозорості, відкритості та підзвітності, що спричиняють надмірну забюрократизованість та корупцію; затримка у здійсненні адміністративної реформи;
- 3 **ДОМІНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ МОНОПОЛІСТИЧНОГО ТИПУ**, за якої державна економічна політика перетворюється на об'єкт зловживань для забезпечення інтересів влади, її союзників або окремих бізнес-груп. Тобто відбувається експлуатація країни певними фінансово-промисловими групами у своїх бізнес-інтересах;
- 4 **ВІДСУТНІСТЬ** чіткої державної **КОНЦЕПЦІЇ** щодо захисту права приватної власності, неухвалення нової редакції Закону України «Про власність» та закону «Про акціонерні товариства»;
- 5 Нагальна **ПОТРЕБА У РЕФОРМУВАННІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ**: відсутність інституційної незалежності судів та суддів від органів виконавчої влади, дисциплінарного контролю за суддями, існування практики заочного розгляду справ та прийняття судових рішень, неефективний процес виконавчого провадження.

Зарубіжний досвід

Серед постсоціалістичних країн найвищу сходинку рейтингу посідає **Угорщина** — показники ефективності її публічних інституцій перевищують загальний індекс зростання конкурентоспроможності економіки країни. Починаючи з 1990-х рр. Угорщина послідовно впроваджує судово-правову реформу. Крім того, вона демонструє низький рівень бюрократії та чітко захищене законом право власності. Однак нещодавні політичні сутички показують, що і в цій країні далеко не все відповідає принципам громадянського суспільства і є причини зниження рейтингу якості державних інституцій.

В **Естонії** всі три показники засвідчують майже однаково високий рівень довіри громадян до державних інститутів. Уряд цієї країни здійснює дерегуляторну політику, реалізує виважені кроки, спрямовані на захист права приватної власності, вдало завершив судову реформу. Крім того, в Естонії один із найнижчих рівнів бюрократії серед країн моніторингової групи — можливість втручання державних органів в економіку зведена до мінімуму.

Рекомендації РКУ

За показниками якості політики в регуляторній, бюджетній, податковій сферах, розвитку державних інститутів, відповідності комерційного та соціального законодавства Україна може посісти останні позиції серед країн моніторингової групи. Якщо ситуація не зміниться, результатом може бути не тільки консервація низького рівня конкурентоспроможності країни в цілому, але й відсутність у бізнесу можливості робити свій внесок у підвищення цього рівня. Адже чим «кращі» суспільні інститути, тим більшу роль може і буде відігравати приватний бізнес і в економіці, і в соціально-культурному житті. Для того, аби не втратити потенційні можливості, на яких наполягають міжнародні експерти, Україні потрібно негайно здійснити низку рішучих кроків:

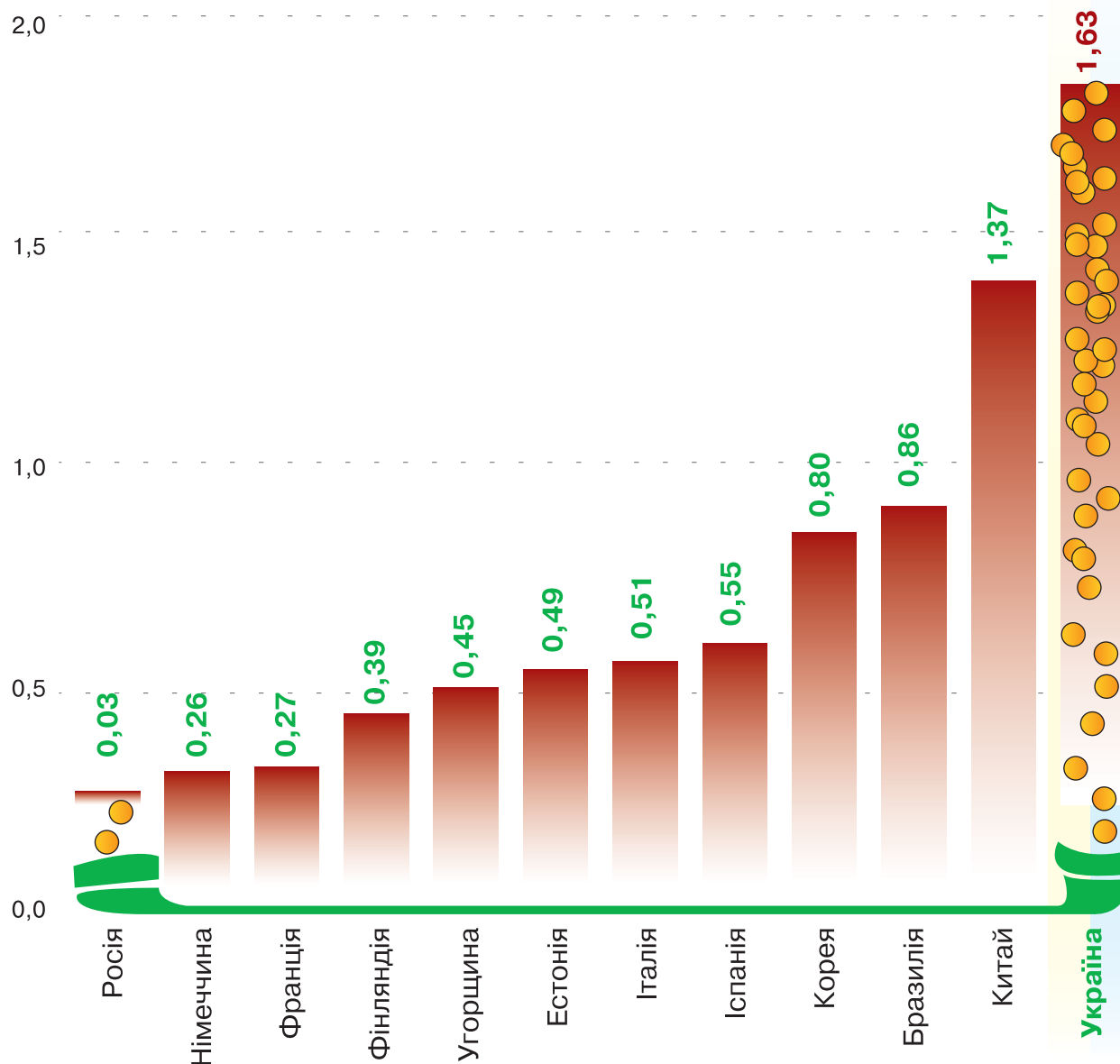
- Провести адміністративну реформу для забезпечення ефективності державних інститутів та кардинальних змін у відносинах бізнесу і влади;
- Прийняти Податковий кодекс з метою побудови чіткої та регламентованої податкової бази і впорядкування податкового адміністрування;
- Закінчити процедури дерегуляції бізнес-діяльності й забезпечити впровадження законів України щодо реєстрації та дозвільної системи;
- Забезпечити принципи актуальності, прозорості, передбачуваності, ефективності та стабільності у законодавчій політиці. Серед першочергових завдань — узгодження суперечливих норм Цивільного та Господарського кодексів України;
- Удосконалити корпоративне законодавство з метою захисту прав приватної власності, прийняти нову редакцію Закону України «Про власність», закон «Про акціонерні товариства», внести зміни до низки інших законів;
- Провести реформу судової системи, що забезпечувала б її незалежність, відповідальність і компетентність, а також суттєво реформувати систему виконавчого провадження, адже нині існують серйозні проблеми із виконанням судових рішень.

Сергій Захарін, кандидат економічних наук
Дар'я Астапова, молодший науковий співробітник

Інвестиції у телекомунікації

Рейтинг країн за інвестиціями у телекомунікації, % ВВП, 2004 р.

За даними The World Economic Forum Competitiveness Report 2003-2004, за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) Україна посідала 70 місце в рейтингу ВЕФ серед 102 країн, що розглядалися.

Попри великий обсяг зазначених інвестицій, вони **НЕ Є** достатніми й **ЕФЕКТИВНИМИ** з низки причин:

1

НЕПОСЛІДОВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ, в тому числі інвестиційної, в галузі регулювання зв'язку та ІКТ;

2

ВІДСУТНІСТЬ СТИМУЛІВ з боку держави для інвестування у галузь;

3

ВІДСУТНІСТЬ з боку влади **СТРАТЕГІЧНОГО БАЧЕННЯ** розвитку галузі;

4

ВІДСТАВАННЯ ТЕМПІВ ухвалення державних рішень порівняно зі швидким розвитком галузі;

5

НЕЕФЕКТИВНА ПОЛІТИКА протекціонізму щодо державних інтересів на ринку телекомунікацій.

Однак за рівнем інвестицій Україна посідає перше місце серед країн-орієнтирів з таких причин:

- висока рентабельність бізнесу у сфері телекомунікацій;
- стабільна позитивна динаміка інвестування у сферу, пов'язана саме з її високою рентабельністю.

Значне інвестування посприяло позитивним змінам на ринку телекомунікацій та ІКТ:

- сектор ІКТ став одним із найбільш динамічних в Україні (після кризового падіння український ІТ-ринок зростає приблизно на 30% на рік);
- ринок широко сегментований, що дає змогу нарощувати темпи розвитку;
- ІТ-компанії продовжують активно нарощувати свій потенціал за рахунок залучення кредитів, випуску облігацій, кредитних нот (CLN);
- середньорічні темпи приросту кількості комп'ютерів протягом 2000-2004 рр. становили 25%, темпи будівництва ліній зв'язку первинної мережі збільшуються, росте також рівень цифровізації міст і населених пунктів країни; середньорічні темпи розширення мережі Інтернет сягають 50-55%, а загальна кількість користувачів мережі за останні два роки виросла більш ніж удвічі.

Зарубіжний досвід

За даними Саміту ЮНІДО з технологічного передбачення 2003 р., щорічний приріст світового ринку інформаційно-телекомунікаційних технологій протягом останніх десяти років становив у середньому 6-8%, а в таких країнах світу, як Китай, В'єтнам, Польща, він сягав 25-27%.

Розподіл цього ринку між різними регіонами світу досить нерівномірний, що відповідає загальному рівневі їх економічного розвитку. Так, на США припадає 34% світового ринку, на Європу – 29%, Японію – 12% і на решту країн світу – 25%.

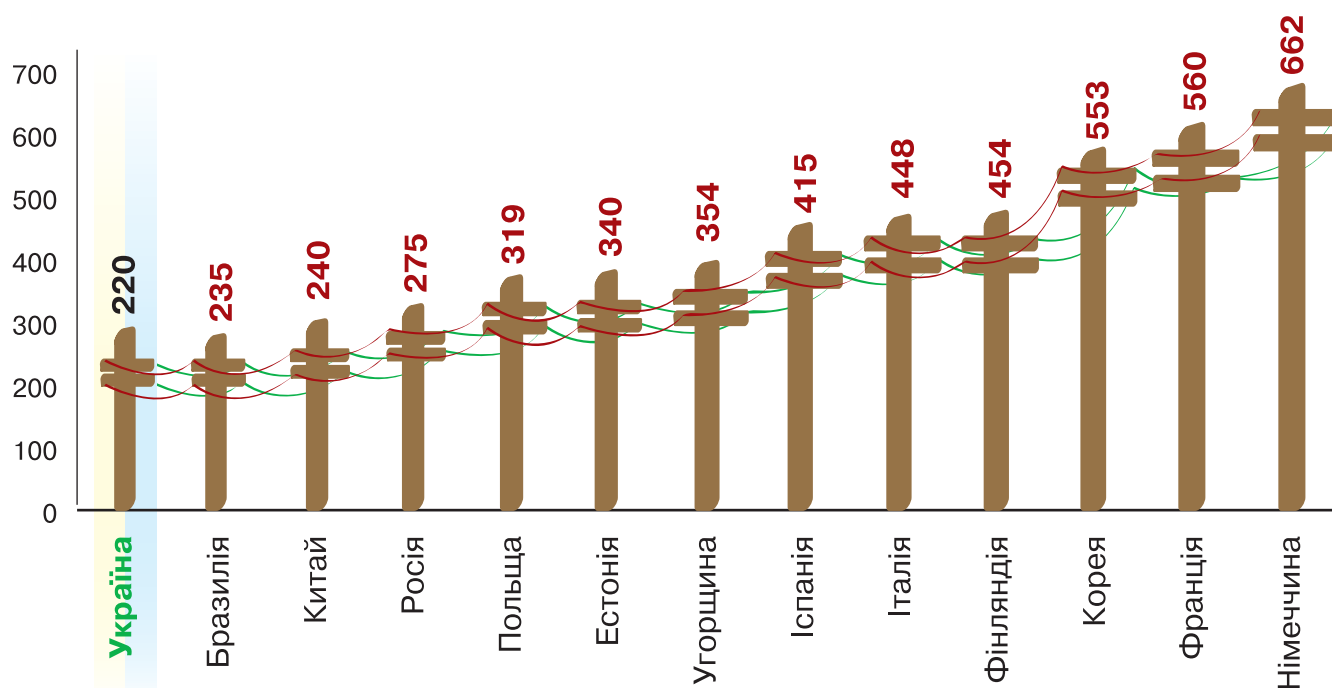
За спеціалізацією виробництва у ІКТ-галузях виділяється Сінгапур. Майже 46% усього обсягу обробної промисловості у цій країні припадає на ІКТ-галузі, передусім на виробництво офісної, обчислювальної та комп'ютерної техніки (24%) та електронних ламп, трубок та інших електронних компонентів (16%). Подібної спеціалізації немає в жодній іншій країні, навіть серед країн ОЕСР, де найбільш спеціалізованими є Корея, Фінляндія, Ірландія (16%) та Японія (14%). За рівнем спеціалізації на ІКТ серед країн, що розвиваються, лідирує Азія. Наступним після Сінгапуру є Таїланд, де спеціалізація становить 38%. В обробній промисловості країн Латинської Америки на ІКТ-галузі припадає дуже незначна частка, а в Африці ІКТ розробляються лише в кількох країнах.

Вплив показника на конкурентоспроможність

Сьогодні конкурентоспроможність провідних країн світу забезпечується завдяки розвитку «нової економіки», основу якої становлять високотехнологічні компанії та виробництва, насамперед, реального сектору економіки, що спираються на інформаційні можливості глобальних телекомунікацій. Водночас відставання у сфері ІКТ знецінює наукові й технічні досягнення, перешкоджає їх перетворенню на технології, різко знижує конкурентоспроможність країни. Зокрема фінансування проєктів Національної програми інформатизації України, що має сприяти розбудові ІТ-галузі, виконується не в повному обсязі (лише у 2000 та 2003 рр. фінансування здійснювалося практично повністю).

Кількість телефонних ліній

Кількість телефонних ліній на 1000 осіб населення, 2004 р.

Попри такий низький рейтинговий показник України, протягом 2000-2004 рр. відбувається зростання абсолютних та відносних показників кількості телефонних ліній. Загальна кількість телефонних ліній 2004 р. порівняно з 2002 р. становить 100,9%, а домашніх телефонних ліній – 105,1%.

Причини відставання України:

1. Фіксований зв'язок залишається **НАЙБІЛЬШ МОНОПОЛІЗОВАНИМ СЕКТОРОМ** телекомунікацій – 8,5 млн. з 10,6 млн. абонентів обслуговуються «Укртелекомом», а частка ринку приватних операторів не перевищує 20%.

2. **ДЕРЖАВНІ КОМПАНІЇ** («Укртелеком» і «Утел») **КОНТРОЛЮЮТЬ** левову частку найвигіднішого сегмента ринку – послуги міжнародного і міжміського зв'язку.

3. **ТЕРИТОРІАЛЬНА НЕРІВНОМІРНІСТЬ** забезпечення засобами телекомунікацій населення, підприємств – у сільських та гірських районах забезпеченість нижча у 2-3 рази від середньої по країні.

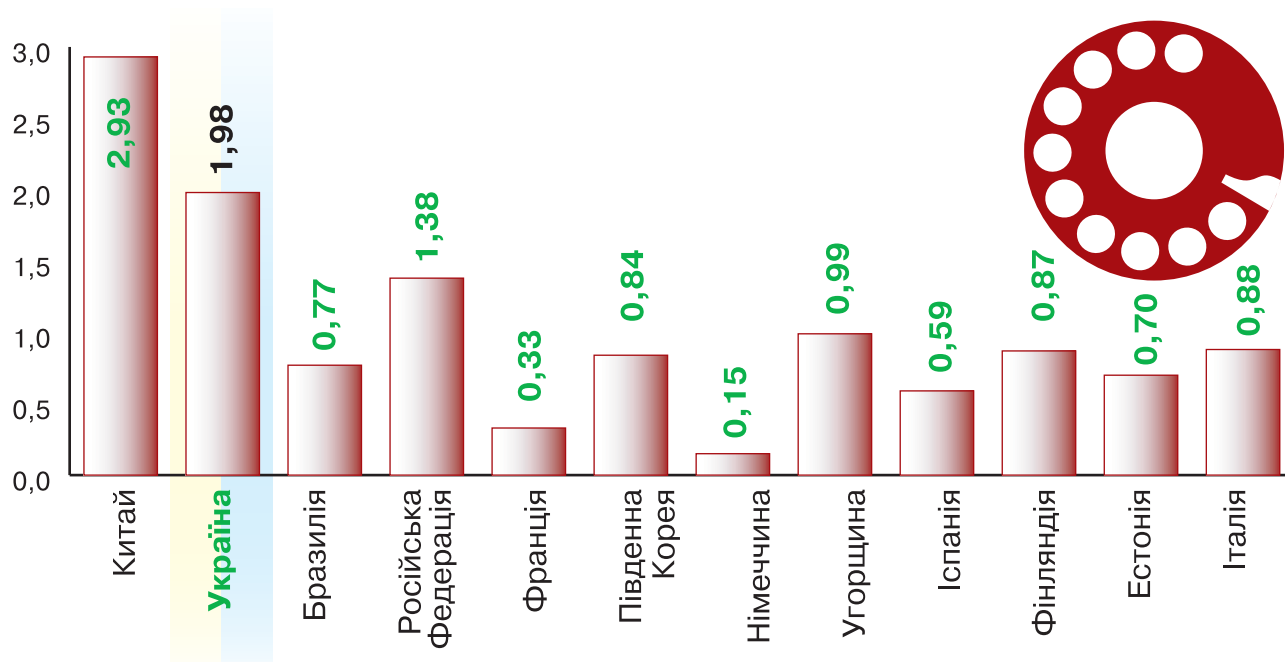
4. **ВІДСУТНІСТЬ** державної **ПІДТРИМКИ** операторів у сільській та гірській місцевостях.

Прогноз

За рівнем фіксованої телефонізації Україна не зможе остаточно подолати розрив з Європою навіть після приватизації «Укртелекому», а в довгостроковій перспективі співвідношення між фіксованим і мобільним зв'язком змінюватиметься на користь останнього.

Вартість міжнародних телефонних дзвінків

Вартість міжнародних телефонних переговорів зі стаціонарних телефонів (дол. США за 3 хв. у пікові години за дзвінок до США, 2005)

Причини відставання України

Згідно із інформацією оператора ВАТ «Укртелеком», високий показник вартості міжнародних розмов обумовлений завищеними, порівняно з іншими європейськими державами, тарифами.

Вплив цього показника на активність та легкість ведення бізнесу

Доходи від надання послуг телефонного міжнародного зв'язку становлять найбільшу частку в усіх доходах держави від реалізації послуг міжнародного зв'язку, що свідчить про пріоритетність цього виду міжнародного спілкування, зокрема в бізнесі (так, поштовий зв'язок дав 2,75% загальної суми доходів від реалізації послуг зв'язку, телеграфний – 1,81%, комп'ютерний – 2,31%, мобільний – 14%, а телефонний – 77,67%).

Таким чином, високі тарифи негативно впливають на розвиток бізнесу в країні, стримуючи повноцінний процес комунікацій та ділових стосунків із зарубіжними партнерами.

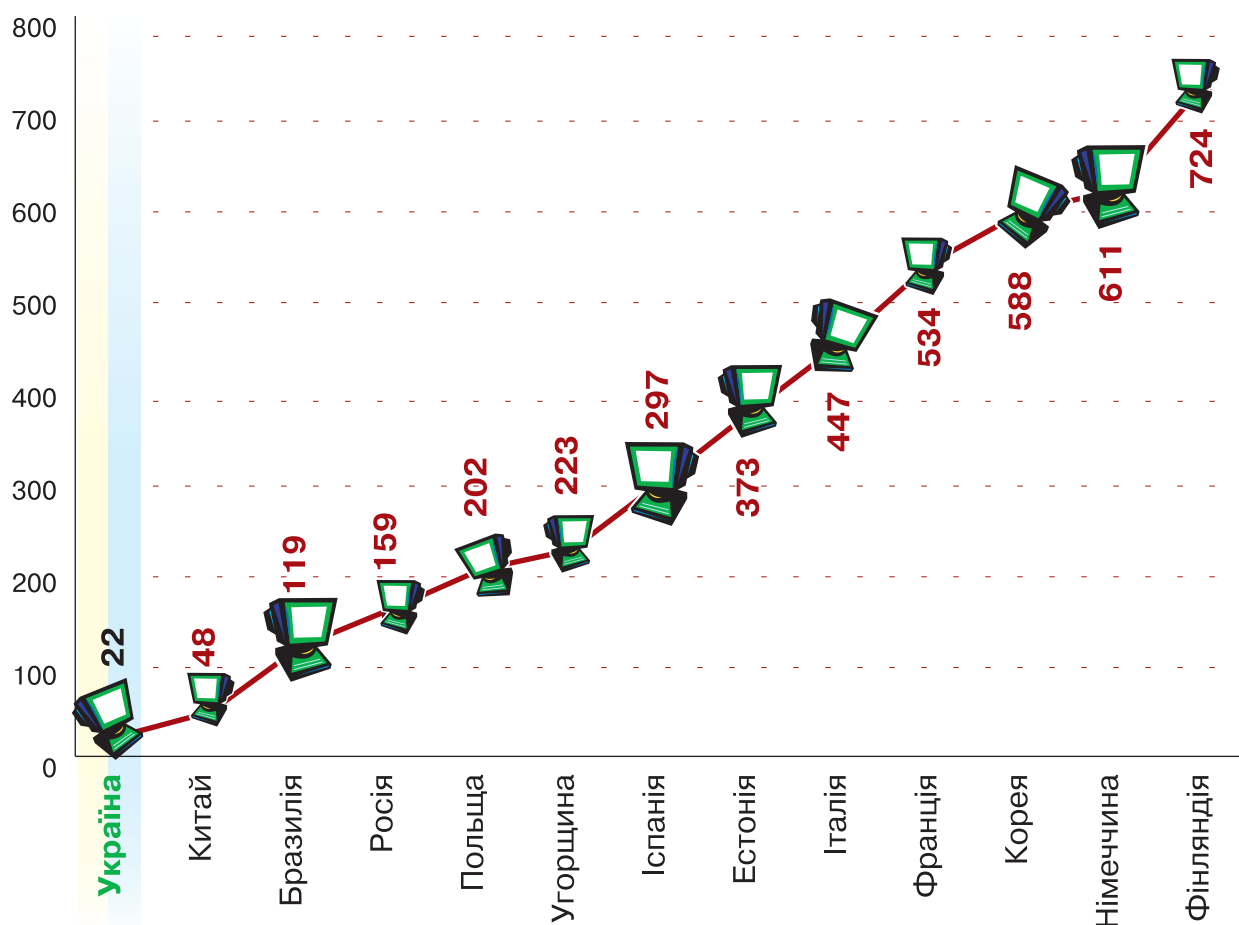
Довідково

Вартість міжнародних переговорів розраховується із урахуванням податку на додану вартість (ПДВ) на основі Закону України «Про податок на додану вартість», що 2004 р. становив 20%. (1 сек. = 0,0092 дол. США; 1 хв. = 0,6624 дол. США з ПДВ; 3 хв. = 1,9872 дол. США з ПДВ). На сьогодні, відповідно до рішення Національної комісії з питань регулювання зв'язку України, введено в дію нові Граничні тарифи (з 15.07.2006 до 31.10.2006 та з 01.11.2006).

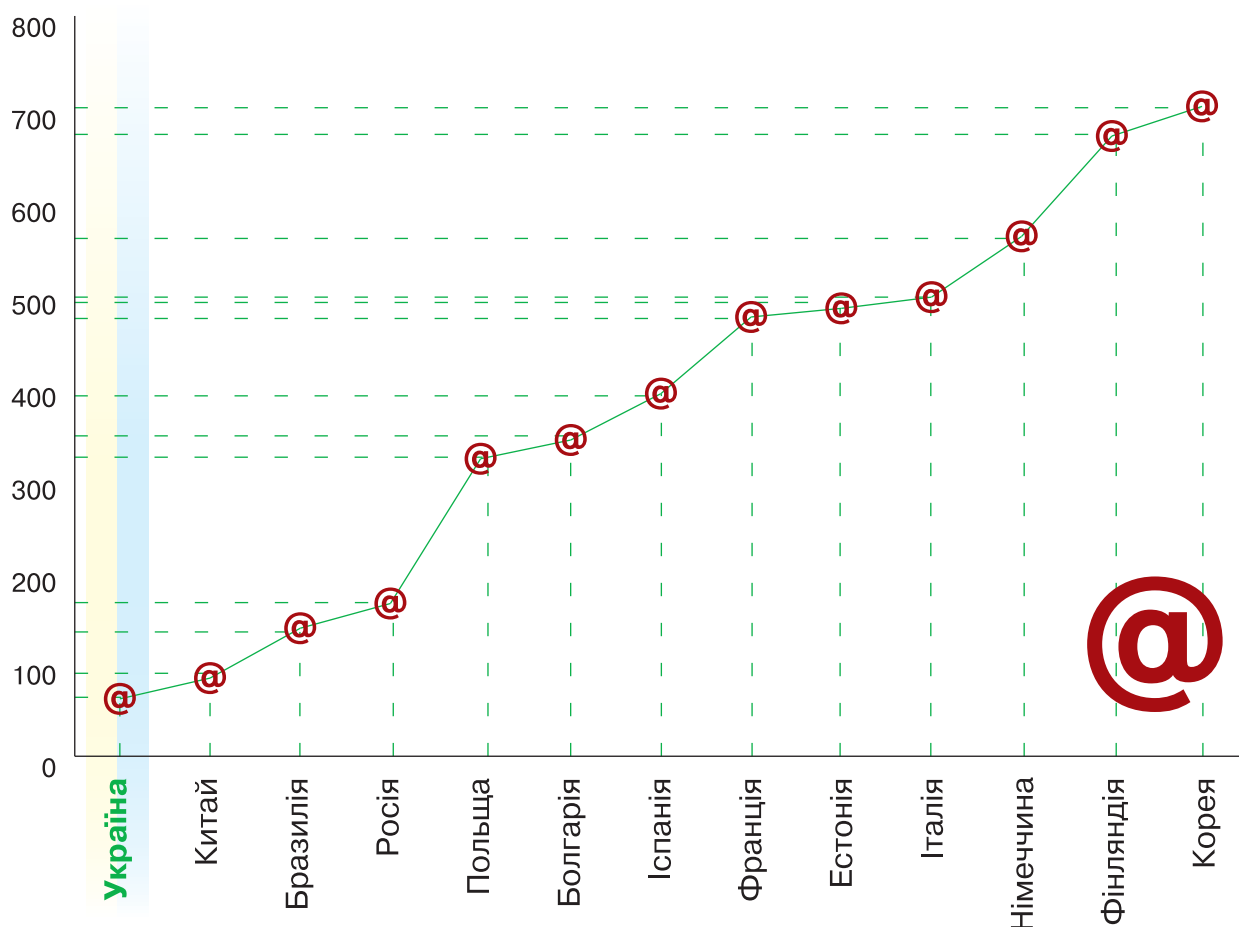
Комп'ютеризація та користування Інтернетом

Рейтинг країн за кількістю комп'ютерів на душу населення
(на 1000 осіб населення), 2005 р.

Загальний рівень комп'ютеризації національної економіки є низьким, попри те що динаміка зростання кількості комп'ютерів на 1000 осіб та їх роздрібного продажу є позитивною.

Кількість Інтернет-користувачів на 1000 осіб

В останні 4 роки кількість користувачів Інтернету щорічно збільшувалася приблизно на 70%, але, за прогнозами, до 2007 р. вона сягне лише 10% від населення країни, тобто приблизно 4,67 млн. осіб.

Причини відставання України за показниками кількості мобільних телефонів, комп'ютерів та Інтернет-користувачів на тисячу осіб населення:

- 1** НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ добробуту населення;
- 2** ТЕРИТОРІАЛЬНА НЕРІВНОМІРНІСТЬ забезпечення населення та підприємств засобами телекомунікацій і відсутність державної підтримки операторів у сільській та гірській місцевостях;
- 2** ВІДСУТНІСТЬ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ з боку держави щодо пріоритетного розвитку інфраструктури телекомунікацій та інформаційного суспільства.

Основні чинники, що стримують поширення доступу до Інтернету:

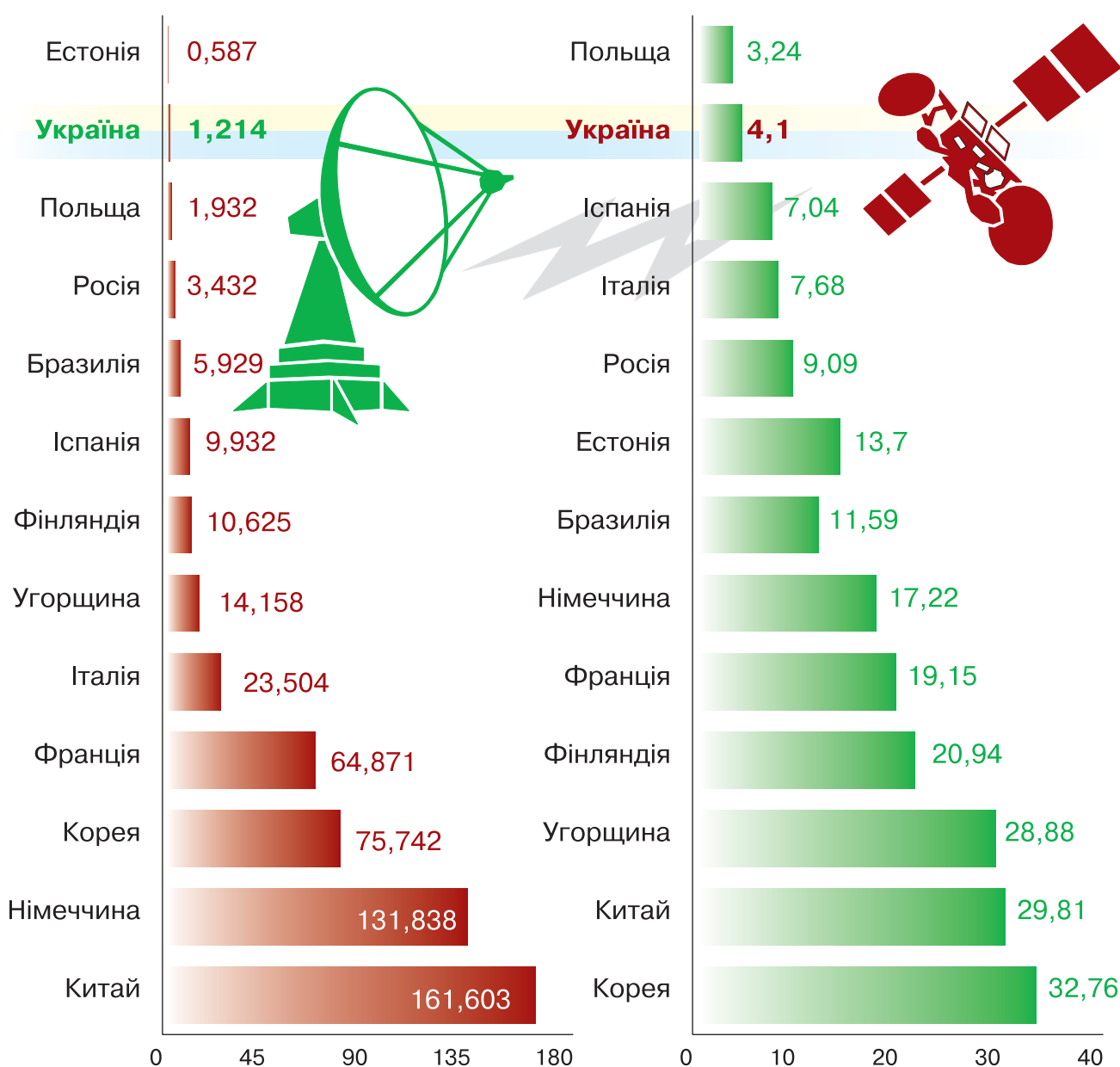
- низькі темпи зростання комп'ютерної бази;
- обмежені можливості телекомунікаційної інфраструктури.

Експорт високих технологій

Експорт високих технологій,
млн. дол. США, 2004 р.

Хай-тек експорт, % від
промислового експорту, 2004 р.

Хоча експорт ІТ-послуг в Україні динамічно зростає, країна ще не в змозі скоротити відставання від країн-орієнтирів.

Причини відставання України:

1

ВІДСУТНІСТЬ державної **СТРАТЕГІЇ** щодо розвитку ІТ-галузі, захисту державних інтересів на цьому ринку.

2

ВІДСУТНІСТЬ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ застосування законодавства про захист інтелектуальної власності, що перешкоджає великим міжнародним компаніям у створенні в Україні власних центрів досліджень та розробок.

3

ПОТРЕБА У МАРКЕТИНГОВОМУ СУПРОВODІ для виходу на міжнародний ринок та локалізації програм для різних країн (перекладі на різні мови).

4

БРАК висококваліфікованих **МАРКЕТИНГ-МЕНЕДЖЕРІВ**, які були б спроможні вивести високоякісний програмний продукт на світовий ринок.

5

ВІДСУТНІСТЬ в українських менеджерів **БІЗНЕС-КОНТАКТІВ** з потенційними корпоративними клієнтами.

6

Дуже **ВИСОКА ВАРТІСТЬ ПОСЛУГ** іноземних висококваліфікованих фахівців.

7

ВІДСУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ про українські наукові надбання у сфері ІТ на міжнародних ринках.

8

ТРУДНОЩІ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ єдиної технічної та інвестиційної політики у сфері телекомунікацій, де працює велика кількість операторів мереж і провайдерів послуг зі слабкими інвестиційними можливостями.

Зарубіжний досвід

Китай наполегливо реалізує свою національну політику – збільшення високотехнологічного експорту. Зокрема, доходи від експорту комп'ютерів у 1990-1998 рр. становили 227 млн. дол., а 2000 р. зросли до 10 млрд. дол. Експорт значно зріс після 1994 року, коли уряд створив офшорні зони і знизив податки, щоб залучити іноземні інвестиції. Основні статті високотехнологічного експорту припадають на продукцію, що виробляється іноземними комп'ютерними компаніями. При цьому переважання експорту над імпортом Китаю вдалося досягти за рахунок вивезення чотирьох продуктів: ПК, жорстких дисків та принтерів.

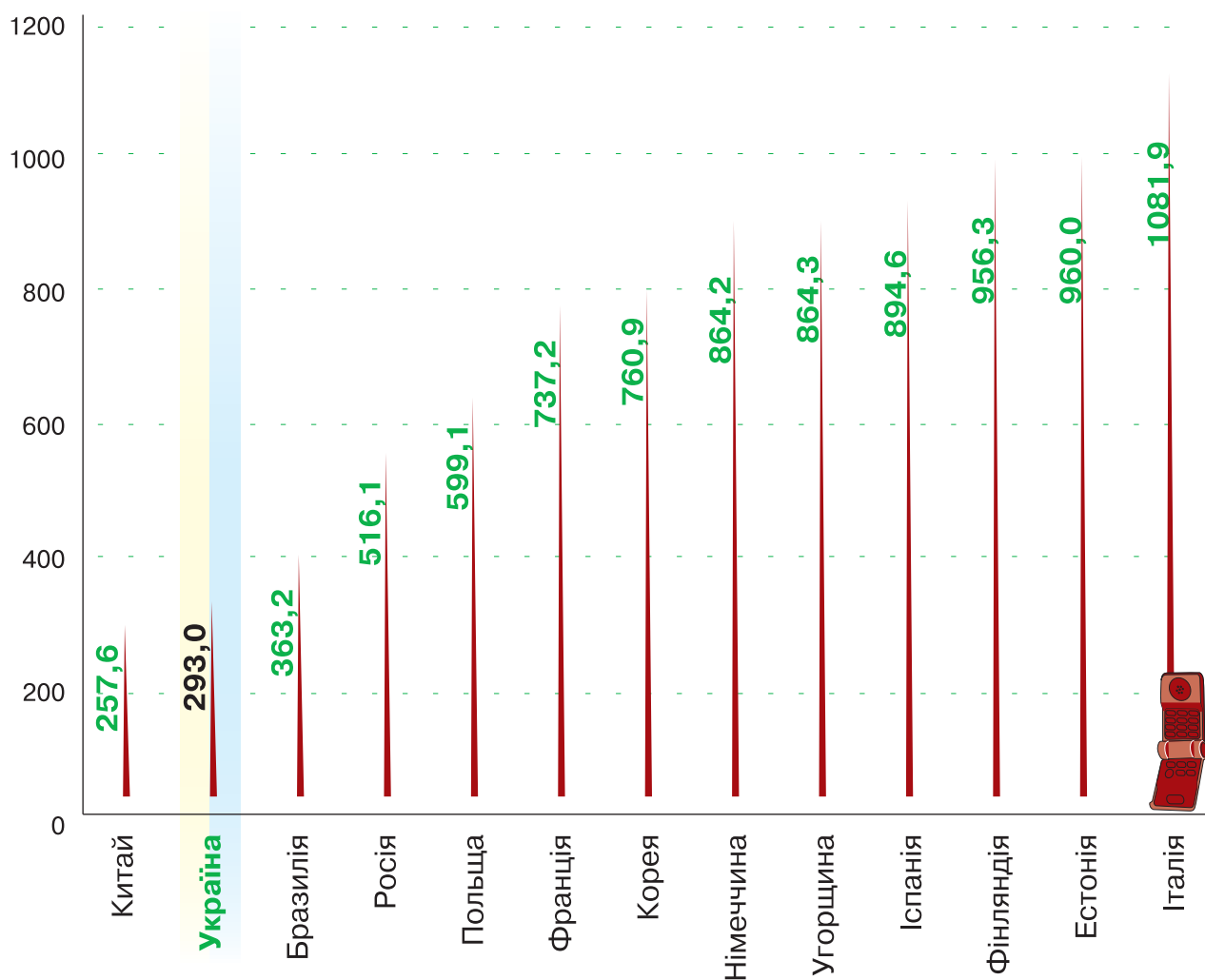
Рекомендації

Важливим заходом стимулювання експорту мають стати просування вітчизняної ІТ-галузі на світовому ринку та підтримка сертифікації компаній-експортерів за міжнародними стандартами (ISO 9001 і CMMI). Зокрема, для просування української ІТ-галузі необхідно забезпечити реалізацію цілеспрямованої маркетингової стратегії щодо поліпшення іміджу України як країни, де працюють кваліфіковані кадри й успішні компанії, які пропонують конкурентоспроможні послуги у сфері ІТ (за кількістю сертифікованих програмістів (23 тисячі фахівців) вона посідає 7 місце у світі, поступаючись США, Росії, Індії, Китаю, Ірландії та Ізраїлю). Доцільним є розвиток аутсорсингу (послуг у сфері офшорного програмування), у рамках якого програмісти лише беруть участь у створенні програмного продукту, виконуючи замовлення відомої західної фірми за заданим алгоритмом.

КІЛЬКІСТЬ абонентів мобільних мереж

Кількість абонентів мобільної мережі на 1000 чол. населення, 2004 р.

Рейтинг України за цим показником низький попри те, що:

1

Мобільний зв'язок в Україні протягом останніх 4 років розвивається швидкими темпами, у 2004 році мобільним зв'язком в Україні користувалося 29,61% від загальної кількості населення країни.

2

Мережі мобільного зв'язку залишаються найдинамічнішим сектором ринку комунікацій, якими нині охоплені практично всі обласні та районні центри країни, причому територія покриття і кількість абонентів стрімко зростає.

Тенденція до зростання кількості абонентів мобільного зв'язку обумовлена активністю іноземних компаній (насамперед, російських) на українському ринку.

Чому зростає український ринок мобільного зв'язку (зростання протягом останніх 2 років – удвічі):

- Ринок залишається фактично дуополією, оскільки 2 національних оператори контролюють понад 90% користувачів (у більшості європейських країн на ринку працюють як мінімум три оператори із загальнонаціональним покриттям).
- Брак конкуренції в Україні дає операторам змогу підтримувати ціни на більш високому рівні та в такий спосіб зберігати надвисоку рентабельність.
- Для підтримання темпів зростання оператори змушені підключати менш платоспроможних абонентів. Тому приріст клієнтської бази на сьогодні значною мірою відбувається за рахунок власників пакетів із передплатою, яким властивий низький середньомісячний рівень споживання послуг.

Нині за темпами розширення території покриття і розвитку мобільний зв'язок різко випереджає інші види зв'язку і вже займає 20% обсягу ринку телекомунікацій.

Висновки РКУ

У цілому вітчизняний ринок ІКТ перебуває у фазі активного становлення. Зростання кількості комп'ютерів сприяло збільшенню обсягів послуг у сфері інформатизації. Але необхідно також підвищувати роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі соціально-економічного розвитку, оскільки поки вони не досить активно використовуються в Україні для розвитку сучасних форм відносин, що практикуються у світі між споживачами (С2С), підприємствами (В2В), органами державної влади (G2G). Україна, попри високі темпи розвитку інформаційних технологій в останні роки, все ще не в змозі забезпечити скорочення розриву з промислово розвинутими країнами за рівнем інформатизації економіки та суспільства.

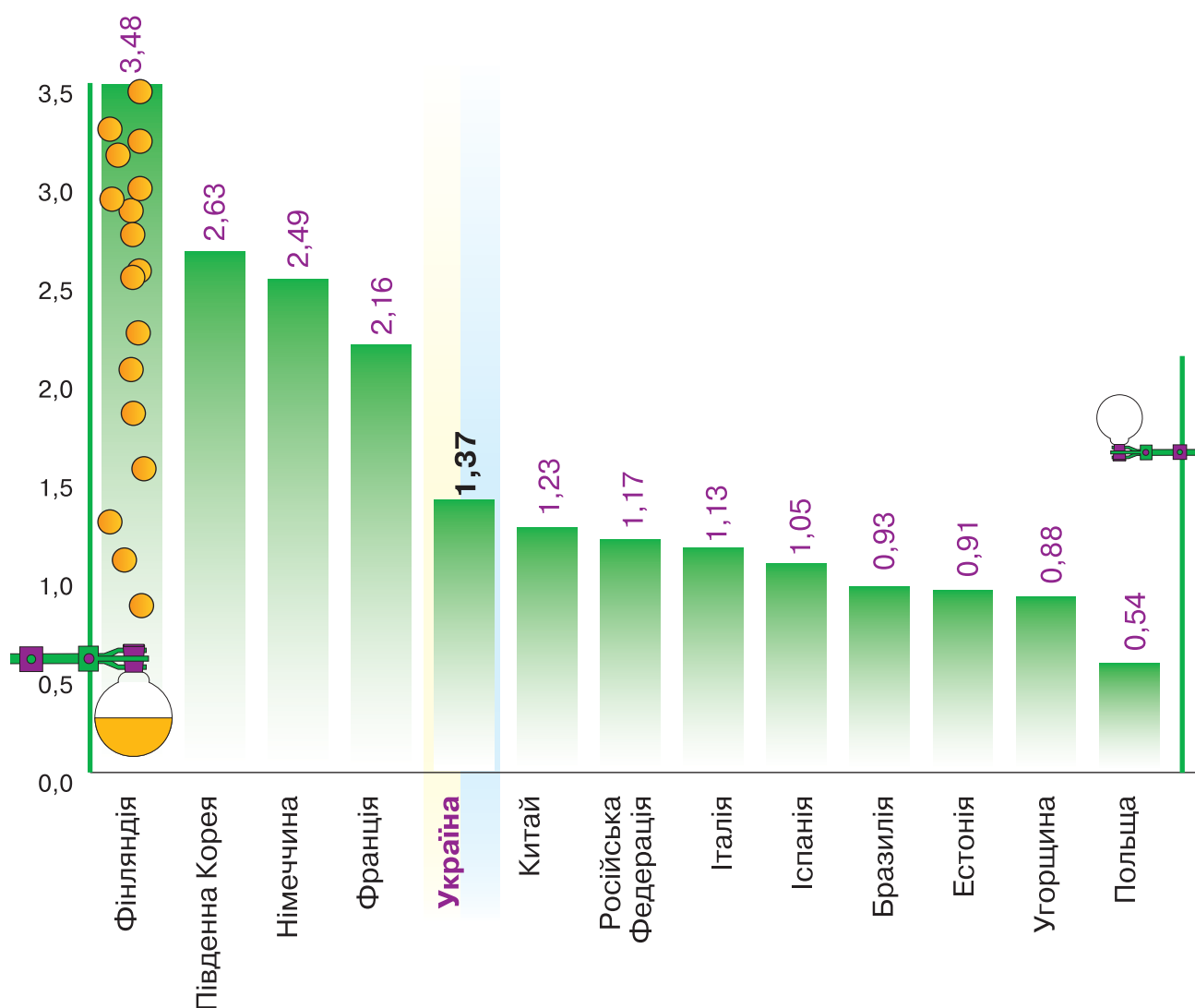
Прогноз

Попри певні відставання, Україна має значний науково-технологічний та людський потенціал для створення на своїй території високорозвинутої інформаційно-комунікаційної інфраструктури та повноцінної інтеграції у глобальне інформаційне суспільство. Безумовним позитивом є те, що значний технологічний розрив між українським ринком і провідними західними центрами розробки ІКТ вже подоланий. Інтелектуальний капітал, накопичений Україною у сфері програмного забезпечення і системної інтеграції, дає нашій державі змогу претендувати на місце в першій десятці світових виробників високотехнологічних продуктів у сфері ІТ.

Інна Шовкун, кандидат економічних наук
Таїсія Щедріна, кандидат економічних наук

Загальні видатки на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР)

Рейтинг країн за показником загальних видатків на НДДКР, % ВВП

Причини відставання України від країн-орієнтирів:

1

ОБМЕЖЕНЕ ФІНАНСУВАННЯ науки та використання інновацій у виробництві (за чинним законодавством, на освіту має витрачатися не менш ніж 10% від ВВП, а фактично витрачається від 4 до 5,6% ВВП; на НДДКР необхідно виділяти 1,7% від ВВП, а фактично вкладається 1,37% від ВВП. Фінансування інноваційної діяльності має в 10 разів і більше перевищувати витрати на НДДКР, а фактичне співвідношення цих витрат в Україні – 1:1,15).

2

ВІДСУТНІСТЬ жорсткої **ПІДТРИМКИ РІВНЯ** (у відношенні до ВВП) витрат на фундаментальну науку.

3

НЕВИКОНАННЯ НОРМ Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 1998 р. №284-XIV (Стаття 6. Гарантування 30% загального обсягу витрат на науку з Держбюджету України на фінансування державних наукових і науково-технічних програм за пріоритетними напрямками) – призупинення фінансування програм або відкладення його на невизначений термін.

Зарубіжний досвід

Держави – лідери на ринку наукомісткої продукції дбають про достатній рівень витрат на фундаментальну науку в обсязі ВВП.

Ізраїль посідає перше місце у світі за рівнем фінансування НДДКР – 4,3% від ВВП (США – 2,2%), і за кількістю наукових публікацій на душу населення. Ця країна обіймає другу позицію за кількістю випускників університетів і четверту – за витратами на освіту (7,6% від ВВП). Кожний долар, вкладений в ізраїльську науку, перетворюється на 15 дол., отриманих від експорту наукомісткої і високотехнологічної продукції, виробленої в країні. Серед світових центрів високих технологій Ізраїль посідає другу позицію після Силіконової долини США. Завдяки продажу продукції хай-тек галузей країна отримує 13-14 млрд. дол. (1993 р. – 4,7 млрд. дол.) щорічно.

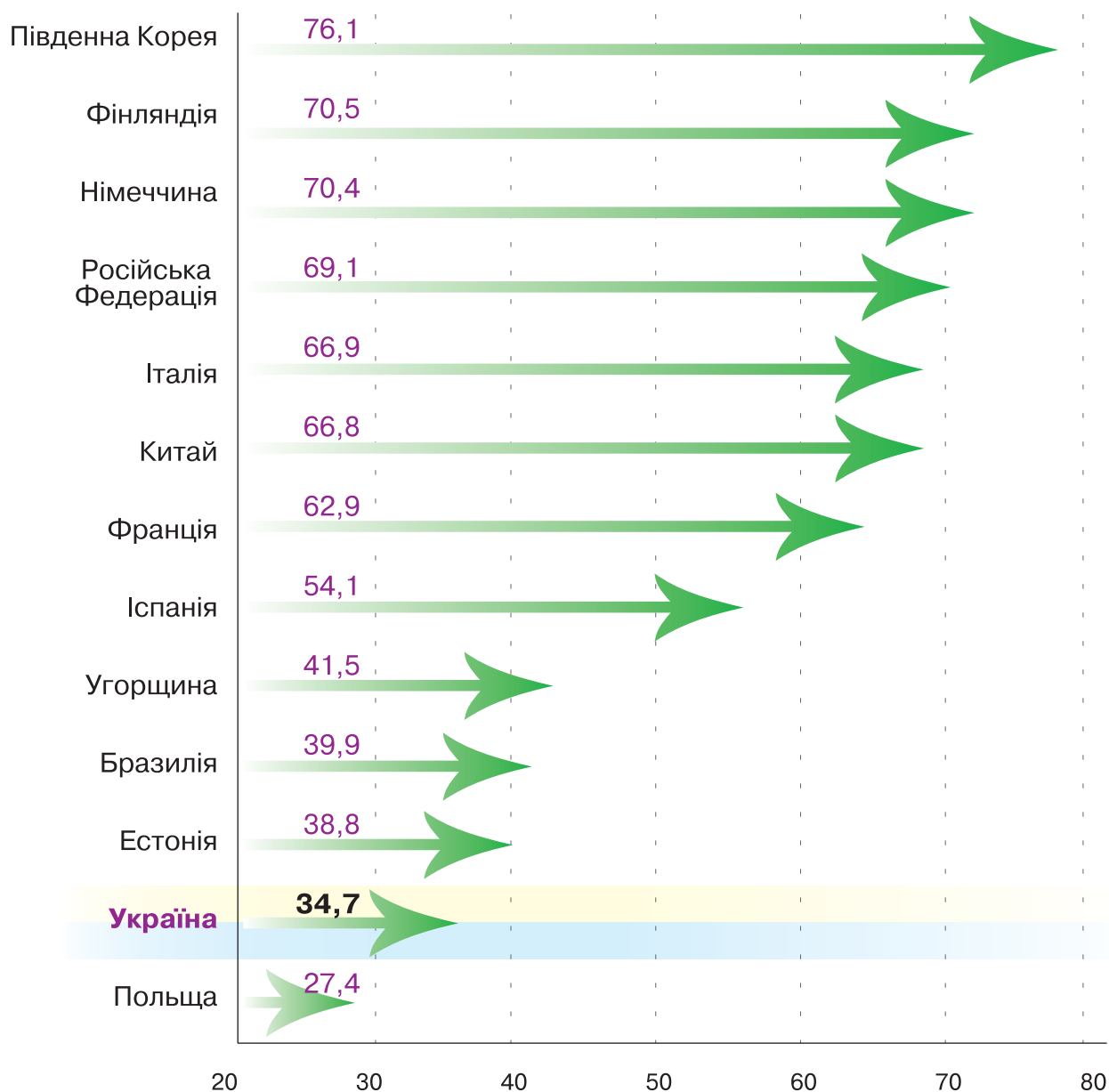

Вплив показника на конкурентоспроможність

Внаслідок вищезазначених обставин в Україні спостерігається розрив між вкладанням коштів в освіту, етапом продукування знань та їх використанням. Крім того, обсяги участі нашої держави на світових ринках наукомісткої продукції значно занижені. Однак останнім часом зростали обсяги науково-технічних розробок, спрямованих на використання найбільш перспективних технологічних процесів, зокрема біотехнологій, інформаційних технологій, безвідходних, аерокосмічних та інших технологічних процесів майбутнього.

Витрати бізнесу на НДДКР

Рейтинг країн за показником витрат бізнесу на НДКР, %

Причин низької зацікавленості українського бізнесу в наукових розробках кілька:

1

ОБМЕЖЕНІСТЬ ПОПИТУ на наукові розробки з боку реального сектора через втрату власного інвестиційного ринку.

2

НЕДОСТАТНЄ ВИКОРИСТАННЯ непрямих **МЕТОДІВ** стимулювання інновацій, зокрема розширення зв'язків між наукою та виробництвом.

3

ВІДОКРЕМЛЕНІСТЬ науки від реального сектора (71,1% організацій є державними, і таке співвідношення не змінюється з 1995 р.).

4

ВІДСУТНІСТЬ ЧЕСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ між підприємствами на вітчизняних ринках, значна кількість із яких монополізовані;

5

Різке **ПАДІННЯ** і подальше нестабільне зростання попиту на інноваційні товари й послуги на внутрішньому ринку;

6

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ (особливо на початку реформ) конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг, що, в свою чергу, спричиняє низький рівень використання виробничих потужностей і відсутність обігових коштів для замовлення НДДКР та нових технологій;

7

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.

Основними джерелами фінансування науки є державний бюджет, кошти вітчизняних та іноземних замовників (останні зацікавлені у співпраці з українською наукою, що ще зберігає високий рівень наукового потенціалу). Серед галузей реального сектору економіки основним замовником НДДКР виступає промисловість, на яку припадає 46% загальних коштів на НДДКР, в тому числі – обробна промисловість (41%), в основному наукомісткі виробництва. Серед іноземних джерел найбільший внесок робить Російська Федерація, що вкладає кошти у спільні проекти.

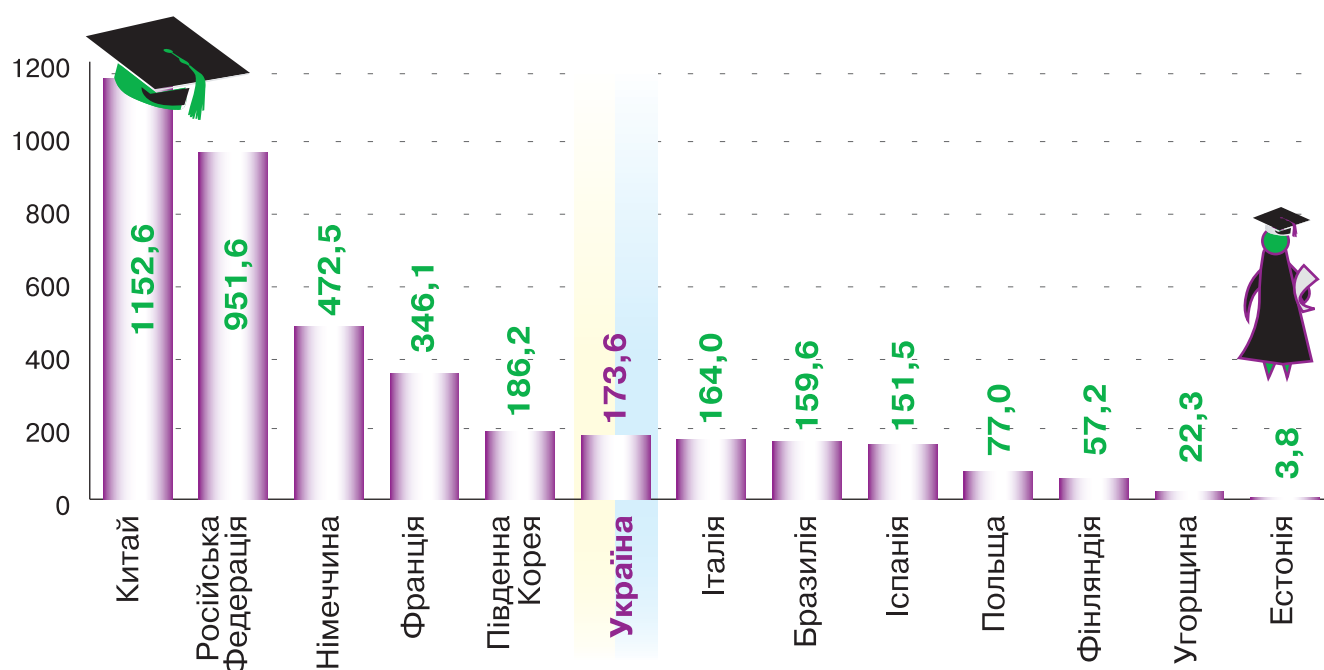
Зарубіжний досвід

У країнах з інноваційними моделями економіки основний масив науково-технічних розробок зосереджується у підприємницькому секторі, при цьому головним чином приватному, зокрема у країнах **ЄС** частка таких досліджень і розробок становить 65%, у **Японії** – 71%, у **США** – 75%, у **Румунії, Чехії, Словаччині** – 50-55%. У Великобританії та інших країнах із новою економікою, в основу якої покладено використання знань у сфері виробництва і послуг, галузевого підпорядкування науки як такої взагалі немає, наукова діяльність зосереджується у корпораціях, фірмах, університетах та приватних лабораторіях, що входять в інноваційні кластери. У **Фінляндії** спостерігається висока концентрація інвестицій бізнесу в науку та НДДКР, особливо в сфері промислової електроніки (50%). Цей факт і пояснює, чому Фінляндія посідає високі позиції в рейтингах наукової інфраструктури. Але й традиційні галузі економіки досі відіграють у країні важливу роль. Першоосновою економічного злету Фінляндії наприкінці 1990-х років стало зростання продуктивності праці в бізнес-секторі (3,5% на рік) та у промисловості (15% на рік). Спільні зусилля держави та бізнесу викликали в країні «ефект Силіконової долини» – люди обмінюються ідеями й поширюють свої знання в межах компанії, що характерно для економіки знань.

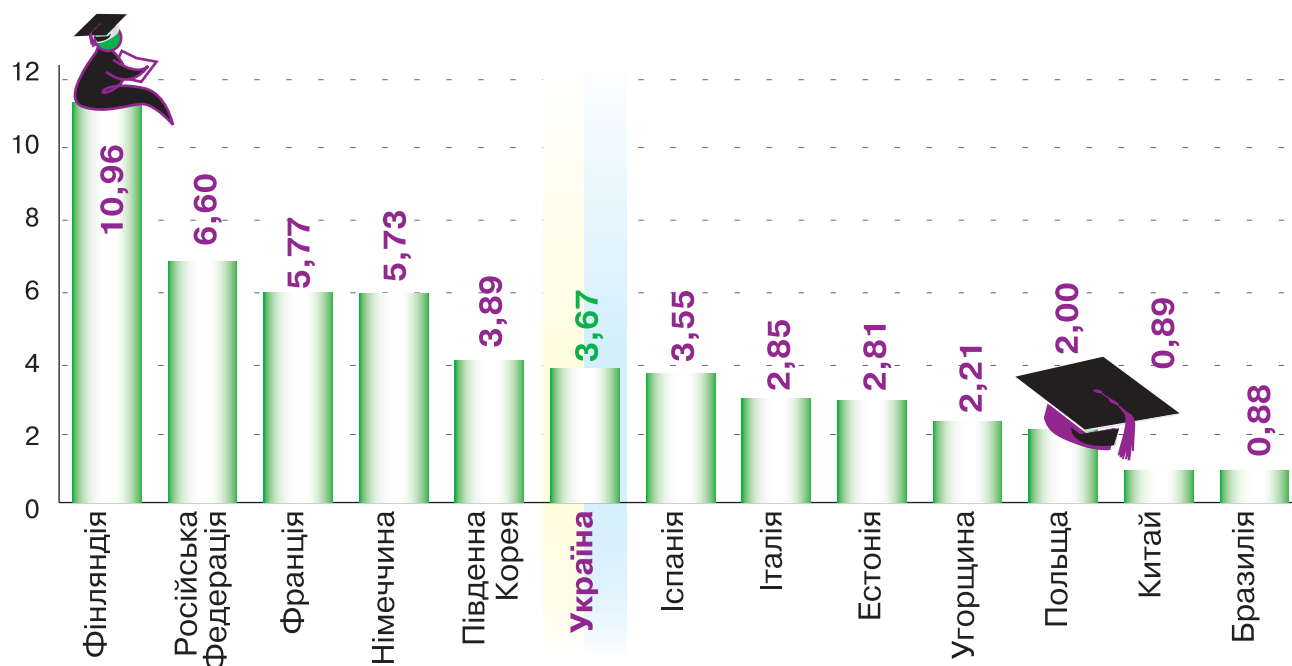

Персонал у сфері НДДКР

Загальний персонал у сфері НДДКР, тис. осіб

Загальний персонал у сфері НДДКР на 1000 осіб населення

За показником загальної кількості персоналу, зайнятого протягом повного робочого дня у сфері НДДКР, Україна посідає проміжну позицію серед країн, представлених у рейтингу, з таких причин:

1

За роки реформ вона втратила значні кадрові, матеріальні, фінансові ресурси, внаслідок чого дослідження, здійснювані українськими вченими, втратили свою значущість.

2

За радянських часів наука належала до державних пріоритетів, але наприкінці 80-х років XX ст. науковий комплекс уже потерпав від низки проблем та недоліків:

- надто довготривалого циклу створення інновацій;
- затримок у зміні пріоритетів та формуванні нових наукових напрямів;
- розробки неконкурентоспроможних зразків техніки та технологій цивільного призначення;
- низької продуктивності праці.

3

Протягом 1990-х рр. відбувалося скорочення чисельності наукових працівників.

Частка науковців у професійному складі населення України є практично достатньою для забезпечення відповідної ролі науки як фактора економічного розвитку, що притаманно країнам постіндустріального світу. Проте фінансове забезпечення одного науковця в Україні є меншим у десятки разів, ніж за кордоном.

На цьому тлі особливо гострими стають і проблеми, що ними характеризується наявне наукове середовище:

- неадекватна структура наукового потенціалу (в академічному секторі науки зайнято 33,4 %, у секторі вищих навчальних закладів – 6,6 %, у галузевому – 53,5%, у заводському – 6,5%: зменшення кількості осіб, зайнятих виконанням НДДКР, призвело до скорочення частки галузевої та заводської науки);
- швидке старіння української науки – середній вік доктора наук у 2004 році становив 61 рік, кандидата наук – 52 роки.

Диспропорції у науковому потенціалі України зумовлені:

1

неадекватним фінансуванням значного кадрового потенціалу;

2

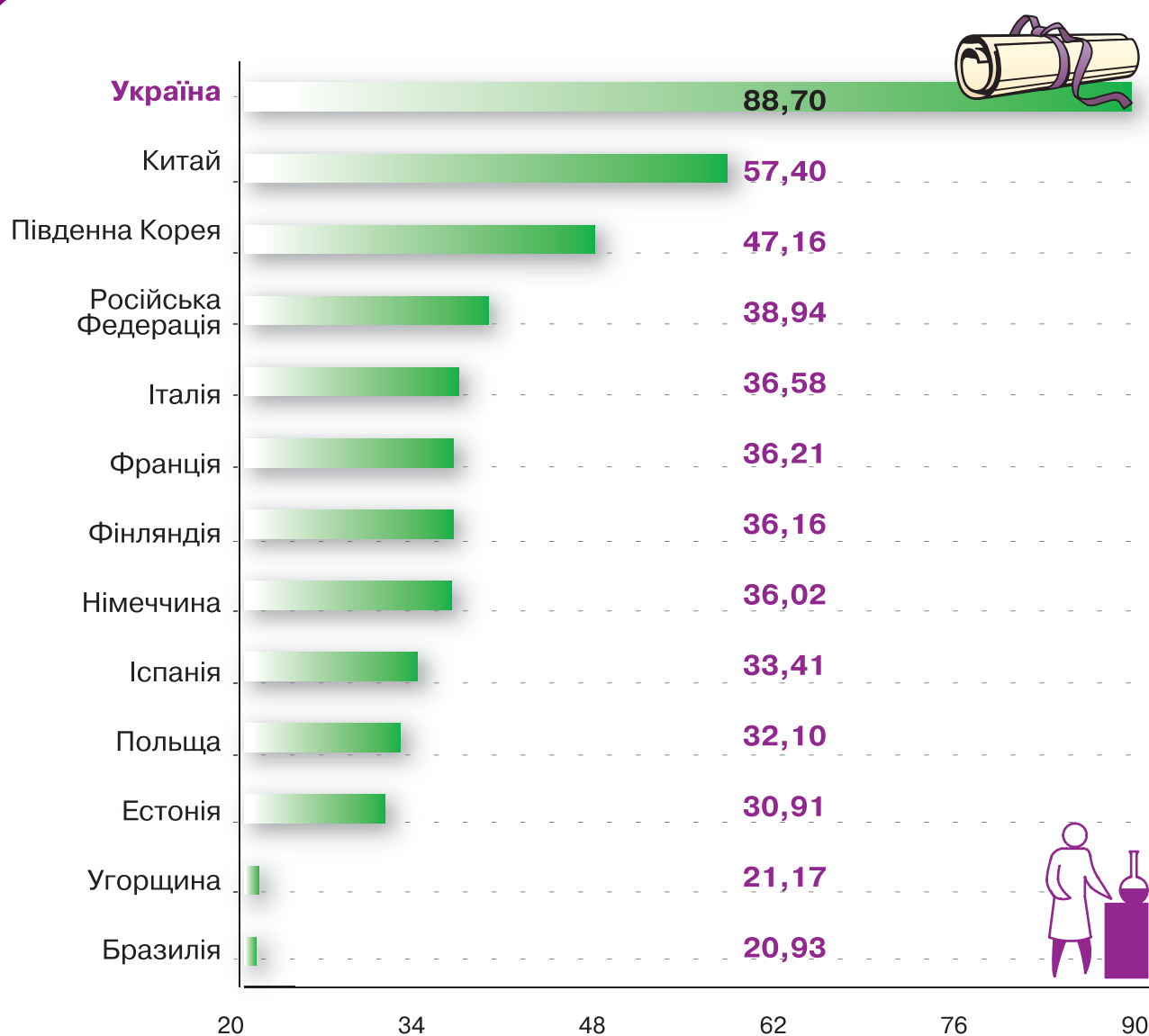
недостатнім забезпеченням науковців необхідними сучасними матеріально-технічними засобами досліджень;

3

обмеженим доступом українських вчених до світових інформаційних ресурсів.

Наукові ступені

Рейтинг країн за показником перших наукових ступенів серед дослідників і технічного персоналу, %

Україна лідирує за рівнем професійної підготовки наукових кадрів. Це зумовлено кількома чинниками:

1

За роки незалежності в Україні істотно зросла мережа закладів, що здійснюють підготовку наукових кадрів (аспірантур – в 1,6 рази, докторантур – у 2,5 рази; зросла кількість аспірантів – удвічі, докторантів – у 2,4 рази).

2

Питома вага фахівців із науковими ступенями серед виконавців НДДКР становить 20%, і залишається незмінною протягом 2001-2004 рр. При цьому їх чисельність, наприклад, порівняно з 2003 р., збільшилася на 1,6% і сягнула 21,1 тис. осіб (4,1 тис. докторів і 17,0 тис. кандидатів наук).

3

Аспірантури й докторантури в основному готують кандидатів і докторів у галузі технічних наук (21% і 22% від загальної чисельності аспірантів і докторантів), а також економічних наук (18% і 12%), що має позитивно впливати на рівень науково-технічних розробок, їх наукове обґрунтування та розвиток економічної науки в цілому.

Але! Динаміка зміни частки докторантів та аспірантів призводить до браку кадрів у науках інноваційного спрямування:

Кількість аспірантів і докторантів, зайнятих вивченням фізико-математичних і технічних наук, зменшується порівняно з кількістю висококваліфікованих фахівців, особливо докторів наук, у галузях економіки й педагогіки.

Нові технології, а тим більше інноваційні винаходи, не домінують у розробках: кількість розробок у галузі нової техніки та технологій зменшилась порівняно з 1991 р. майже в 4 рази.

Розподіл кадрового потенціалу також не відповідає вимогам розвитку інноваційної діяльності та побудови інноваційної моделі.

Загалом тенденції останнього часу щодо кількості наукових кадрів в Україні невтішні:

станом на кінець 2004 р., порівняно з 1995 р., в усіх секторах науки темпи скорочення чисельності кадрів сягнули 38,6%;

погіршилася вікова структура дипломованих науковців, зайнятих в економічній сфері. Наприклад, серед кандидатів наук понад половина фахівців – передпенсійного та пенсійного віку. Середній вік докторів наук практично наблизився до пенсійного;

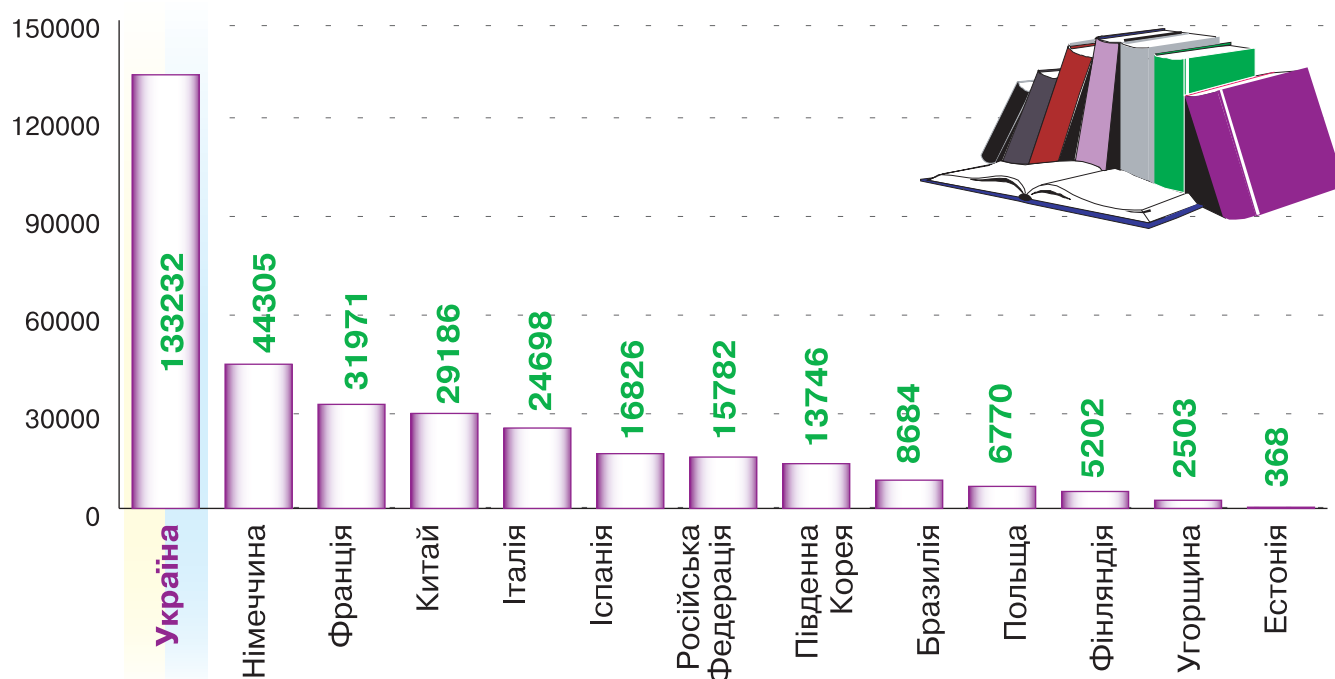
збільшився кількісний показник відпливу науковців за кордон (понад третина кандидатів наук віком до 40 років залишили Україну. Серед докторів наук віком від 41 до 55 років аналогічний показник 2003 р. становив 53,8%).

Прогноз

У разі подальшої відсутності активного державного впливу на сферу якісного відтворення кадрового потенціалу сучасної вітчизняної науки й освіти проблематичною стане не лише успішна реалізація нової моделі розвитку економіки знань, але й збереження наукової інфраструктури та інноваційного потенціалу країни взагалі.

Патенти та наукові статті

Рейтинг країн за показником кількості наукових статей, одиниць

** По Україні врахована кількість наукових статей і монографій

За кількістю опублікованих статей Україна посідає першу сходинку в рейтингу серед країн моніторингової групи.

Проте

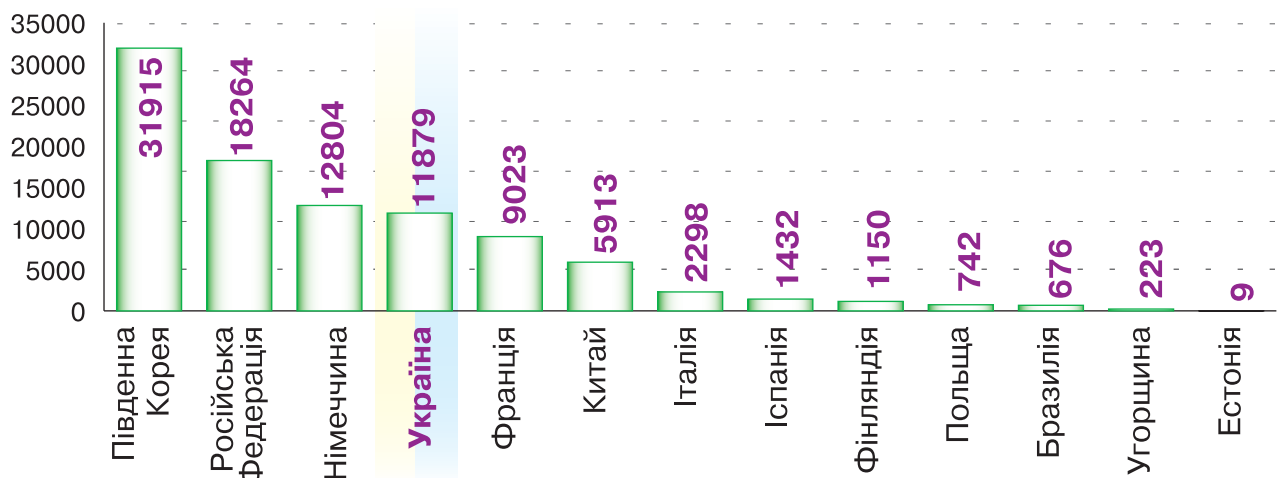
Зазначені **ДАНІ Є ЗАВИЩЕНИМИ** внаслідок подвійного рахунку. Оскільки більшість науковців працюють за сумісництвом у ВНЗ чи дослідних інститутах і за обома місцями роботи подаються звіти щодо кількості публікацій, то одні й ті самі публікації обліковуються двічі.

Для оцінювання якості друкованої наукової продукції важливі дані щодо її визнання й цитування за кордоном. Дані реферативної бази SCOPUS як одного з найбільш повних джерел світової наукової інформації (станом на 12.10.2006) окреслюють таку ситуацію (див. табл.)

	Китай	Російська Федерація	Фінляндія	Україна
Кількість наукових публікацій, зафіксованих у системі SCOPUS за країною походження авторів, тисяч	99,4	30,7	10,0	5,8
Кількість посилань (цитувань) на перші 2000 найбільш цитованих публікацій із загального переліку, тисяч	43,1	30,1	29,2	7,4
Середня кількість посилань (цитувань) на одну публікацію з числа найбільш цитованих	21,7	15,1	14,6	3,7

Показники України є набагато нижчими від показників решти країн. Це свідчить про маловідомість і низьку цитованість вітчизняних публікацій за кордоном.

Рейтинг країн за показником кількості патентів, виданих резидентам

Патентна активність в Україні є однією з найвищих серед країн-орієнтирів.

Статистичні дані за цим показником є істотно завищеними з кількох причин:

1

До 2004 р., згідно з чинним законодавством, Державним департаментом інтелектуальної власності приймалися заявки та видавалися так звані деклараційні патенти, які опрацьовуються за спрощеною процедурою (2004 р. загальна кількість виданих патентів на винаходи становила 9907, з них 71%, – деклараційні патенти).

2

2004 р. лише 10% промислових підприємств впроваджували інновації, про що свідчить низька патентна активність, тоді як 1995 р. цей показник становив 22,9%. В економічно розвинутих країнах частка таких підприємств сягає 70-90%.

Головна причина незадовільних результатів функціонування науково-технологічної сфери – відсутність сучасної організаційної структури управління науково-технологічною та інноваційною діяльністю, яка охоплювала б усі рівні господарського комплексу (державний, галузевий та регіональний) і являла собою ефективну систему, побудовану за принципами сучасного державного управління, адміністративного та інноваційного менеджменту, партнерства між державним та приватним сектором.

Для подолання критичних відставань України від країн-орієнтирів слід визначити пріоритетом державної політики розвиток національної інноваційної системи, тобто:

1. розв'язання комплексу проблем освіти, науки та технологій через створення інноваційних кластерів та долучення до європейських програм, зокрема Сьомої Рамкової програми ЄС з конкурентоспроможності та інновацій;
2. створення сприятливих інституційних умов для новаторів та підприємств;
3. подолання замкненості розвитку науково-дослідних інститутів та інших закладів науки за рахунок інтеграції в межах стратегії структурно-інноваційних перетворень науки, інноваційно-технологічного сектору промисловості та підприємництва.
4. сприяння здійсненню наукових досліджень через поглиблення поділу наукової праці та посилення кооперації наукових установ усіх форм власності й активізації конкуренції між ними.
5. інтеграція наукових, промислових та фінансових структур і створення на їх основі наукомістких корпорацій, які об'єднували б науково-конструкторські та виробничі підприємства із однорідною діяльністю.

Над номером працювали:

Ірина Крючкова, доктор економічних наук (розділ «Основні макроекономічні індикатори»)

Елла Лібанова, доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України (розділ «Конкурентоспроможність робочої сили»)

Інна Луніна, доктор економічних наук (розділ «Податкова конкурентоспроможність»)

Любов Федулова, доктор економічних наук (загальне керівництво у підготовці розділів «Технологічна інфраструктура» та «Наукова інфраструктура»)

Наталя Горшкова, кандидат економічних наук (розділ «Зовнішня торгівля»)

Ольга Макара, кандидат економічних наук (розділ «Регуляторне і законодавче середовище»)

Сергій Захарін, кандидат економічних наук,
Дар'я Астапова, молодший науковий співробітник (розділ «Технологічна інфраструктура»)

Інна Шовкун, кандидат економічних наук,
Таїсія Щедріна, кандидат економічних наук (розділ «Наукова інфраструктура»)

З питань придбання «Монітору конкурентоспроможності» звертатися до Ради конкурентоспроможності України.

Адреса Ради конкурентоспроможності України:

03055 м. Київ

МІМ-Київ

вул. Шулявська, 10/12 В

Тел.: (8-044) 585-02-65

Email: info@compete.org.ua

www.compete.org.ua

МОНІТОР

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Свідоцтво про державну реєстрацію
№11636-507Р

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Громадська організація
«Рада конкурентоспроможності України»

СКЛАД РЕДАКЦІЇ

Шеф-редактор
ЮРІЙ ПОЛУНЄЄВ

Головний редактор – науковий керівник
ІРИНА КРЮЧКОВА

Координатор проекту
НАТАЛІЯ ПАЛІЙ

Дизайн та верстка
ЮЛІЯ МАДІНОВА

Зв'язки із громадськістю
ЗІНАІДА ЛЕЩЕНКО

Виконавчий директор РКУ
ОЛЕНА ТКАЧ

Всі права застережено. Назва, логотип, концепція та дизайн журналу «Монітор конкурентоспроможності» є власністю Ради конкурентоспроможності України й охороняються Законом України «Про авторське право і суміжні права».

У разі використання матеріалів «Монітору конкурентоспроможності» посилання на нього є обов'язковим. Передрук та будь-яке інше відтворення цілісних матеріалів – тільки з письмового дозволу редакції.

Матеріали не рецензуються і не повертаються. Думки авторів публікацій можуть не збігатися із позицією редакції.

Відповідальність за зміст і достовірність реклами несе рекламодавець.

Періодичність виходу – 1 раз на квартал.

Ціна договірною.

Підписано до друку 30 жовтня 2006 р.

Друк:

Типографія «Імідж»
вул. Нововокзальна, 8,
м. Київ, 03038
тел. (8-044) 528-57-07

Замовлення №460

Авіабудування – Наш клієнт 15 років

Експорт аеронавігаційних апаратів за рік збільшився у 2,9 рази

ГАРАНТУЄМО ЯКІСТЬ

Гарантована якість продукції — це головний стандарт зручної купівлі в супермаркетах УГМК. Ми пропонуємо клієнтам тільки товар, що супроводжується спеціальним сертифікатом якості від виробника. У супермаркетах УГМК сертифікат надасть продавець. Наші клієнти завжди спокійні за якість продукції, яку купують у супер-маркетах металу УГМК. Ми — єдиний в Україні металотрейдер, чия система керування якістю сертифікована згідно з міжнародною системою ISO 9001-2000.

СТАНДАРТИ ЗРУЧНОЇ КУПІВЛІ МЕТАЛУ

МИ – ПО ВСІЙ УКРАЇНІ Центральний офіс: м. Київ: (044) 206-60-27, 254-54-04; Склад №1: (044)403-24-79; Склад №2: (044) 412-39-79, 501-65-99; м. Миколаїв: (0512) 60-34-94, 60-34-95, 60-14-18; м. Нова Каховка: (05549) 7-00-10, 7-00-12; м. Дніпропетровськ: (05763) 72-000; м. Кременчук: (0563) 74-32-50, 74-32-57; м. Дніпро: (062) 340-14-49, 330-02-08; м. Запоріжжя: (0612) 12-31-20, 24-07-18; м. Черкаси: (0472) 64-40-11, 64-44-55, ф.: 64-42-77, 64-40-19; м. Луцьк: (0332) 76-75-21; Склад: (0332) 78-66-00; м. Новоолексійськ: (03344) 4-11-39; м. Ковель: (03362) 5-35-95; м. Рівне: (0362) 26-95-90, 26-3973; м. Одеса: (0482) 37-39-08; Склад: (0482) 39-66-31; Склад: (048) 728-93-93; м. Львів: (032) 295-56-15, 14, 17; м. Сімферополь: (0652) 52-11-48, 52-11-47; м. Суми: (0542) 37-17-90, 92, 93, 94, 24-33-45; м. Алчевськ: (06442)5 03-24, 5 04-25; Склад: м. Луганськ: (0642) 59-65-60; м. Ізюм-Фрунзівськ: (0342) 52-27-60, 75-01-95; м. Чернівці: (0372) 54-44-33, 54-29-39; м. Житомир: (0412) 33-59-23; м. Чернігів: (0462) 65-32-20; Росія, м. Москва: 8-10(7495)780-90-70; м. Старий Оскол: 8-10(707-2547) 91-34; 91-42

ПЕРША НАЦІОНАЛЬНА МЕРЕЖА СУПЕРМАРКЕТІВ МЕТАЛУ

It's Morning in Emerging Europe

Нові можливості для прямих інвестицій

Horizon Capital – приватна інвестиційна компанія, якою вже понад 10 років керує команда відданих професіоналів з успішним досвідом інвестування в Україні та Молдові.

Діяльність Horizon Capital базується на перевірених та справжніх принципах успіху – досконалості, професіоналізмі, орієнтірі на людей, партнерстві та новаторстві – якими послуговуються наші професіонали з 1995 року, визначаючи інвестиції з високим потенціалом зростання та прибутковості. Плч-о-плч зі своїми партнерами ми виховуємо майбутніх лідерів ринку в регіоні.

Після успішних 10 років роботи Horizon Capital готова до подальших звершень з новими інвестиційними можливостями в Україні та Молдові. Horizon Capital пропонує знання ринку, лідерство й високий потенціал зростання та прибутковості.

www.horizoncapital.com.ua

Музейний провулок, 4, 3-й поверх
Київ, 01001, Україна
Тел.: +38-044-490-5580
Факс: +38-044-490-5589
info@horizoncapital.com.ua

Horizon Capital

* Цей матеріал не є пропозицією щодо продажу або намаганням дати пропозицію щодо купівлі цінних паперів. Цей матеріал не є проспектом (інформацією про випуск цінних паперів) чи рекламою та за жодних обставин не повинен тлумачитися як такий.